

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કંપીયુટર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૧૪૧

વર્ગાંક

પુસ્તકનું નામ વાળાધારેપુત્ર સંકલ્પેત નામે

વિષય ગી '૬૫૨૨.૧

વડોદરા રાજ્યમાં ચાલતા હાલના ...

બીજા ધોરણની સંક્ષેપ નોટ.

જેની અંદર બીજી ચોપડીના અર્થ, બોધ, કવિતાના
અર્થ, ડિક્શન, પદાર્થપાઠ, વડોદરા રાજ્યની
જોગ, ગણિત, આંક, ધાતો અને દેશી
કિસાણનાં લેખો આવેલા છે.

રચનાર,
મણિલાલ મૂળ જીભાઈ ઉપાધ્યાય.
બુકસેલર—પેટલાદ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ ૭ રચનાર,
મણિલાલ મૂળજીભાઈ ઉપાધ્યાય.
૬ સેલર—પેટલાદ.

સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

શ્રી “સત્યનારાયણ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં પા મોતીલાલ
કાળીદાસે છપાવી. ઠે.-પાનાભાઈની વાડીમાં.-અમદાવાદ

આવૃત્તિ ૨ જી

પ્રત ૩૦૦૦

મવત ૧૯૭૨.

સને ૧૮

ક્રીમત રૂ. ૦-૩-૦.

જરૂરયાબંધ લેનારને સારું કમીશન આપવામાં

પ્રસ્તાવના

વડોદરા રાજ્યના હાલમાં ચાલતા નવા ધોરણોમાં દાખલ કરેલા વિષયો વિદ્યાર્થીઓને જરા કઠિન લાગતા જણાય છે તેથી જુદાજુદા જુદા વિષયોનું જ્ઞાન એકજ પુસ્તકમાંથી ઘણીજ સહેલાઈથી વિજ્ઞ છે એને મળી શકે તે હેતુથી આ નોટ પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે.

પદાર્થપાઠનો વિષય નાની વયના બાળકોને સરલ થી ઉતરી શકે, છે, તેથી કુમળા મગજમાં આ ગહન વિષય ઝા, લેખા, ગણિત વિગેરે તેમજ વાંચન, કવિતા, વ્યાકરણ, ભૂગોળ તરીકે ખાસ યોજના, અનુભવી વિષયો બહુ સરળતાથી સમજાય તે આ નોટમાં કરેલી છે ખીજી યો- નીયર શિક્ષકોની દેખરેખ નીચેના અર્થ તેમજ આખા પાઠના સાર આ પાઠના કંઠે શબ્દોદ્ગર્જી કવિતાની સમજૂતિ અર્થ સાથે એવી તો આપેલા છે. જોડેલી છે કે બાળકો સહેલથી તેનું વિવરણ પૂરું થી.

પુસ્તકનો અહીંજ ફેલાવો યવા માટે યી મત અર્થના પ્રમાણમાં જોઈ રાખી છે આશા છે કે આ નાનકડું પુસ્તક સર્વ ખાસ મદદગાર થઈ પડશે.

} મણિલાલ મૂળજીભાઈ ઉપાધ્યાય.

ગુજરાતીખીજીચોપડીનાઅર્થ.

ખીજી ચોપડી—ભાગ ૧.

પાઠ ૧ લો.

મધ્યમધે છે=સોડે છે.	ઝોસરી=રવેશી	દયાળુ=દયાવાળા
પાધરમાં=ખુદીજગામાં	ઝગઝગે છે=ચળકે છે	પાડ=ઉપકાર, ગુણ
વટેમાગુઓ=મુસાફરો	ઉજ્જવલ=પ્રકાશ; અજ- વાળું	યાદ=શરત
ધર્મશાળા=મુસાફરોને	સરજ્યાં=બનાવ્યાં	લક્ષિત=સેવા
ઉતરવાની જગા	કળાતુ=સમજાતુ	

સાર—પરમેશ્વરે આ જગત અને તેમાની વસ્તુઓ જે પ્રાણી-
ગાથી બનતી નથી, તે બધી બનાવી છે; અને પ્રાણી માત્રને
પછી તેમણે બનાવ્યા છે; માટે તેમની દરેગજ ખરા મનથી આપણે
લક્ષિત કરવી જોઈએ

પાઠ ૨ જો.

ધ્રુવ=મારા	ડોલે=દોલે	દીએ=આપે
ધ્રુવ=આળક	મેના=પોપટની સ્ત્રી	મુલ્લ=ફકીર
ધ્રુવ=જેને પાંખા છે	પ્રટકા=મદર	ઉદય=ઉગવું
તે પક્ષી	મધુર=મીઠું	તાણો=નો
તા'ણવાયું=સવાર થયું	પીકું=ઝાંખું	ભ્રમર=ભમરે
નીતી=પુરી થઈ	ઉડી ગયું=જતું રહ્યું	પત્ર=પાંદડાં
ઝગઝગાટ=ચળકાટ	જનો=માણુઓ	પંખેડ=પક્ષીઓ
દીસે=દેખાય	ગૈયા=ગાનારા	પૂલ=પાક
ભાતભાત=જુદાજુદા	ગાન=ગાયન	
પાન=પાંદડાં	દાતા=આપનારા	

સાર—સવારમાં તમામ પ્રાણીઓ જાગી ઉઠીને સૌ પોત પોતાને કામે વળગે છે. તે પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓએ પણ ઉઠીને પોતાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. કારણ કે સવારમાં ઉઠીને વાંચવાથી વાંચેલું સાફ યાદ રહે છે.

પાઠ ૩ જો.

રત=ઋતુ	વસ્ત્ર=લુગડું	દાદા=આપના આપ
દેખે=હિસાબે	ખીલેછે=ફુલે છે	

સાર—વર્ષની ઋતુઓ ત્રણ છે. ૧ શિયાળો ૨ ઉનાળો. ૩ ચોમાસું.

શિયાળાના મહીના—કારતક, માગશર, પોષ અને મહા.

ઉનાળાના મહીના—ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ અને જ્યેષ્ઠ

ચોમાસાના મહીના—અશાઢ, શ્રાવણ, ભાદરવો અને આસો.

મહીનાનાં પખવાડીયાં બે છે:-૧ શુદ્ધ, ૨ વદ. શુદ્ધમાં ચંદ્રનું તેજ વધે છે અને વદમાં ઘટે છે.

પાઠ ૪ થો.

વખુટા=છટ્ટા	લક્ષ્મ=લાકડું	સરૈયા=સુગંધીદાર તેલો
ખડકેલી=ગોઠવેલી	બહેક બહેક=મધમધ	વેચનાર.
ખરાદી=લાકડા ઉતારવાનું કામ કરનાર	આરસા=આયના, દર્પણ	દ્રાક્ષ=દરાખ
	ચોગાનમા=ખુદીજગામા	

મેળાથી થતા ફાયદા—ઘણા માણસોના ભેગા થવાથી જુદા જુદા પ્રકારના વિચારોની આપ લે થાય છે, જુદા જુદા માણસોની રીત ભાત, ધર્મ, ભાષા, રીત રીવાજ, પહેરવેશ વગેરે જોવાનું મળે છે. જુદી જુદી જાનની વસ્તુઓ જોવાનું અને જરૂરની ખરીદવાનું મન થાય છે વગેરે

(૫)

પાઠ ૫ મો.

મળ=ગમત	લપડાકો=ધોલો	થુરે=નકારે
શેખી=પતરાજી	સગ=સોજત	મે'તાના=માસ્તરના
ખાસા=સારા	પ્રેમ=હેત	
દોસ્ત=બાઈબંધ	ઠામ=ઠોકાણે	

સાર—નકારાની સોજત કરવાથી નકારૂં કૃળ થાય છે, માટે સારા માણસે નકારી સોજત કદી પણ કરવી નહિ.

પાઠ ૬ ઠો.

વયે=ઉંમરે	વંઠી=અગડી	માં આવે છે તે
હર્ષનો=આનંદનો	બહાને=કારણે	તંમર=ચકરી
પાર=છેડા	મસ્તીમાં=તોફાનમાં	ભેંકડો=રાગડો
હાડકવાયો=એક હોવા-	ઓવારણા=દુઃખડા લેવા	હાડવૈદ=હાડકા ચઢાવ-
થી હેત વધારે હોય છે	કાઠીયાવાડમાં તે વ-	વાનુ કામ કરનાર વૈદ
કુટેવ=નકારી ટેવ	પરાય છે.	ખદખદતો=ગરમ કરેલો
પોળમાં=શેરીમાં	ફાઇપગલુ=ફાઇ તરફથી	વલે=દશા
અટક્યાળા=અડપલા	તરતના જન્મેલા બા-	ખો=ટેવ.
ધલાજ=ઉપાય	ળકને પગલુ બાંધવા-	

સાર—છોકરા નાના હોય ત્યારે માઆપે તેમને નકારી સોજ-
તમાં ફરવા દેવા નહિ. કારણકે નાનપણમાં નકારી સોજતમાં ફરવાથી
નકારી ટેવ પડે છે. નાના છોકરાના સોજતી સારા ગુણવાળા પસંદ
ફરવાની માઆપે હંમેશા કાળજી રાખવી નાનપણમાં પડેલી સારી કે
ખોટી ટેવ મોટપણમાં સહેલાઈથી જતી નથી. માટે છોકરાને સારી
ટેવ પડે તેવી કાળજી રાખવી.

(૧)

પાઠ ૭ મો.

જાકી=હડીલુ	વગેરેનેવિશ્રામલેવાનોવાડો	જાતન=રક્ષણ
લવારાં=અકરાનાં નાના	વાસળી=માઢાની સાથે	કિચીગયાપછી=દુધ આ-
અચ્ચાને લવારાં કહેછે	રાખી કુ કથી આડી	પતા બ ધ થયા પછી
ગાડરાં=ઘેટાંનાં નાનાં	રાખી વગાડાય છે.	સાચવણુ=સાચવણી
અચ્ચાને ગાડરાં કહેછે	પાવા=મોઢેથી સીધા	તકરાર=ટંટા
નીરતો=નાખતો,આપતો	રાખી વગાડાય છે.	જાળવતો=સાચવતો
ખાંધે=ખમે	હુક્રમાં=સોડમાં રહેવા-	મોજમાં=આનંદમાં
તાળે=તરતો	થી ગરમી રહેછે તેથી	અભાગીકિં=કમનસીબ
ઝોક=ગાયો,અકરાં,ઘેટાં	પડાશમાં, પાસે પામે	અમણુ=નહિ જાણીતું

જે પ્રાણી બીજાં નાના પ્રાણીઓને મારીને ખાઈ જાય છે તે શિકારી પ્રાણી કહેવાય છે. જેમકે-વાઘ, વરૂ, સિંહ વગેરે

પાઠ ૮ મો.

કૂદ થઈ રહેવું=એકજ	પાધર અને પાદર બંને	સટકી ગયું=નાશી ગયું
જગાએ પડી રહેવું	શબ્દોનો અર્થ એકજછે	કેકવા=કૂદવા
ગોધતો=પુરતો; કૂદ ક	આદતીમા=અજવાળી	વરૂ=કુતરાના જેવું શિ-
રતો	રાતમા	કારી પ્રાણી છે.
ચેન=મજા,ગમત,આનંદ	ખેલવું=રમવું	તરાપ=કૂદકા
મંદીખાનામા=કૂદખાનામા	નાદાન=મૂર્ખ	ખોડમા=રહેવાની જગા-
ખાપુ=ખાપની પેઠે પાળ	સપડાઈ=પકડાઈ	મા; અખોલમા.
નાર તે	જક=હક	કમોતે=વગરમોતે, મુઠત
પાધરમાં=ખુલ્લીજગામા	લાગ ફાળ્યો=દાવમળ્યો	પુરી થયા વગર મરવું

સાર—છોકરાએ મા, ખાપ, મહેતાજી અને ગુરૂની શિખામણ મानी તેમના કહ્યા પ્રમાણે ચાલવું. જે છોકરા માની શિખામણ માને નહિ તેમની જાકી ઘેટાની જેની વલે થાય છે.

(૭)

પાઠ ૬ મો.

ભાએ=જવલે
આડોશી પાડોશી=આ-
જીઆજીના રહેનારા
ખને=કાવે
ભાઈભાંડુ=ભાઈ એન

વગેરે
જમણુ=જમવાનું
પીરમેલી=ખાવાનું મુકેલી
રોવાની=રડવાની
નકામો=અમથો

વેદના=દુઃખ
મુદત્ત=મીલકત
મેળા=ધણામાણસોનું
બેગું થવું
પસ્તાયો=વિમારયો

સાર—જે છોકરાં વારે ધડીએ રિસાનાં હોય તેમણે રિસાવાની ટેવ મૂકી દેવી. કારણ કે રિસાવાથી મનને અને શરીરને દુઃખ થાય છે અને ધારેલી વસ્તુ મેળવવામાં વાર થાય છે. માટે કોઈ છોકરે રિસાવું નહિ. ઘઉં, ઘી, ખાડ વગેરે પદાર્થો ભારે હોવાથી તે જલદી પચતા નથી બાજરી, ચોખા, દાળ, મગ વગેરે ખોરાક હલકા હોવાથી જલદી પચે છે. માટે નાનાં છોકરાએ ઘી ખાંડનાં જમણુ ખનતા સુધી ઓછા ખાવાં

પાઠ ૧૧ મો.

ચકભિલુ=એ એક ર-
મત છે.
કચ્છ=લગોટ
બન્યા છે=થયા છે
ગઢ=કિલ્લો
હુમલો=હલ્લો

અંતરે=છેટે
ચક્રમાં=ગોળમાં
ધુમી=ફરી, દોડી,
સાથીઓ=સોબનીઓ
પેંતરા=પેરા; એકની
એકજગાએફર્યા કરવુંતે

જમણીમેર=જમણેતરફ
જમણી દોડભરી=જ-
મણી તરફ દોડી.
પૂરજોસથી=પૂરાબળથી
ટપોટપ=ઝટ, જલદી

પાઠ ૧૨ મો.

છુટીની=રખની
વેળાએ=વખતે
ગેડીદડા=કાકડાના દ-
ડાથી દડાને મા-
રવાની રમત છે
પીતરાધભાઈ=કાકાનો
છોકરો તે પીત-

ગઈ ભાઈ કહેવાય
રંગ બામ્યો છે=મળ
આવી છે
થોભ=અટક
ખોલાવવાનું વચન આ-
પેલું=ખોલાવવા કહેલું
શી ખાતરી=નફી શું

લાચાર=ગરીબ
સુનુ છે=માણસ વિના-
નુ છે.
દોસ્ત=મિત્ર
યાદ આવે છે=શરત
આવે છે

(૮)

સારે—મા આપનો હુકમ છોકરાંએ હમેશાં સ્મરણમાં રાખવો અને તેમના કહ્યા પ્રમાણે વર્તવું. જે છોકરાં તેમનું કહ્યું કરે નહિ તે દુઃખી થાય છે.

પાઠ ૧૩ મો.

મધમાખી=મધ કરનારી
માખ
ગણગણતી=મોહતી
એકજુકુટ બનાં=એકજ
ભતના
છંછેડે=ખીજવે
ડંખીએ=કરડીએ
ચાહેછે=પચેછે
પીક=પાછળનો ભાગ
ચકચકેછે=ચળકે છે

સુંદર=સારો
સ ભાળ=નપાસ
સોહમણી=શોભિતી
કુટડા=સુંદર, નાભુક
ભપકાદાર=રોક્ષવાળા
કશા=કપણ
માલમતા=માલમિલકત
કરડવું અને કોરવું એ
બેમા તફાવતછે કરડવું
એટલે કાપી નાંખવું

અને કોરવું એટલે અ-
દર આકૃ પાડવું.
દુભવોછો=પીડાછો;
દુખ દોછો
વહાવા=પ્રિય
નડીએ=દુખ દમએ
ભલુ=સાર
ભુર=નહાર
બગાડ=તુકસાન
ચાહશે=પચિશો.

સાર—આપણે કોઈના ઉપર ગુણ કરીએ તો તે આપણા ઉપર ગુણ કરે છે અને એથી ઉત્કૃષ્ટ અવગુણ કરે છે. માટે ખીજના એના ઉપર દરેક જણે ગુણ કરવા જોઈએ.

પાઠ ૧૪ મો.

મોળાઈબાઈ=મામાનો
છોકરા તે મોળાઈ
બાઈ કહેવાય છે.
ધાન્યથી=અનાજથી
અંગેડી=દેવતા સળ-
ગાવવો તે; ધુણી
સળગાવવી તે
મોજમઝા=આનંદ

હરખાયો=રાજ થયો
તલપી=ટાંપી; દોડી
ઉલટભેર=ઉભંગથી
ધોતલીયો=છેટીઓ, ના-
ના છોકરાની છે-
ટીઓને ધોતલી-
ઓ કહેછે મોટા
માથુસોના થેપાડાં-

ને ધોતીઆં કહેડે
કુટી ગયું=ભાગી ગયું
ઠેસ=ઠોકર
હાંસભેર=ઉભંગથી
ગમે તે=ફાવે તે; પમંદ
પડે તે.
નકામી=કામ વિનાની

(૯)

સાર—પોતાની બૂલ કાઢએ ઢાંકવી નહિ અને પોતાની બૂલનું કળ ખીજ કાઢને ન આપતાં પોતેજ ભોગવવું.

પાઠ ૧૫ મો.

તકતો=આરસો
ઝૂટપડાવી=ઝૂટીલીધી;
બૂલથાપ ખવરાવીને લઇ લેવું તે
સરીપડયો=પડી ગયો
બરડ-ઝટભાગીજાયતેવું
ખેચતાણુ=ખેચાખેચ
કાયર=હેરાન
પળવે=દુ.ખ દે
વેળાસર=વખતસર

શણુગારવી=લુગડાં ધ-
રેણું પહેરાવી શો-
ભિતી કરવી
પુટીબદામ=ભાગેદી બ-
દામ (માત્ર છોડા)
સરસ=સારું
કપાટ=લાકડાની ઉભી
મોટી પેટી
સહીઅરો=સોબતમાં
રમનારી.

વિવાહમાં=લગ્નમાં
હળીમળીને=સપીને
શોક=દિલગીરી
બળવંતા=બળવાળા
સદા=હંમેશાં
દાહડા=દિવસો
લેશ=લગાર
કલેશ=કંકાસ

સાર—ભાઈ ભાંડુઓએ હંમેશાં સંપસંપીને રમવું. એક ખીજની સાથે કજીઓ કંકાસ કરવો નહિ. સપીને રહેવાથી હંમેશાં આનંદ રહે છે, અને લડવાથી લોકમાં આખરૂં ઝોછી થાય છે, નિંદા થાય છે, અને આનંદનો નાશ થાય છે, માટે દરેકે સંપીને રહેવું.

પાઠ ૧૬ મો.

પૂર્વ=સૂર્ય ઉગેછે તે દિ-
શાનું નામ.
તરફ=બણી
નાનકડા=નાના
ધર્યા=રાખ્યા
ગભરાટમાં=દ્રિઠકરમાં
તરેહતરેહનાં=ગતગતનાં

ગણુકાર્યુ=માન્યુ
ફેકી દધ=નાખી દધ.
રોણુ=રડવાનું
જીરીરાખ્યુ=ચાલુરાખ્યુ
ખીજવાયા=ચીડવાયા
રડપર ચઢયાછે=રડવા
લાગ્યા છે

ગોદમા=ખોળામા
મધુર=મીઠું
હાલરડું=હાલા
ઝોડપટ=મૂત
જત્ર=તાવિત

સાર—ખાળકની હઠ કેવી હોય છે તે સમજાય છે. ખાળક જે વસ્તુ માગે છે તે વસ્તુ મળ્યા સિવાય પોતાની હઠ છોડતું નથી.

(૧૦)

પાઠ ૧૭ મો.

ગેકું=સ્ત્રી પુરુષનું એ- કકું નામ ગેકું કહેવાય છે. પરવારી=પૂરું કરી ભક્તિ=સેવા ગુજરાન=ખાવાનું પો- પણુ	આંગણામાં=ખારણામાં મહેર=કૃપા; મહેરખાની પારણામાં=ધોડીઆમાં નોળને=નોળવાને ગુસ્સો=ક્રોધ પસ્તાઈ=વિમાસી મૂર્ખ=ભેવકુદ્	અભાગણી=એછા ભા- ગ્યની ખચાવનારને=ઉગાર- નારને ગન=જીવ ભલેરા=સારા
---	--	---

સાર—કાંઈપણ કામ કરતાં પહેલાં પુરો વિચાર કરવો. વિ-
ચાર કરીને સારૂ નરસુ શોધી કાઢી, સારું લેવું નકારૂ છોડી દેવું.
કારણકે વિચાર્યા વગરનું કામ કરવાથી પાછળથી પસ્તાવું પડે છે.

પાઠ ૧૮ મો.

સદેશો=ખબર ખોડંગતો=લગડાતો માયાળુ=માયાવાળા હુ કાળુ=ગરમીવાળુ	છાપુ=છપાયલું વર્ત- માન પત્ર પસદ=ગમતી સિસોટી=સિતકારી,	અવાજ=શબ્દ પ પાળીને=લાયકેરવીને નજીક=પાસે કળબ્યો=કળવણી આપી
--	---	---

સાર—કુતરાં પણ બુદ્ધિશાળી અને ધણીનું મન સમજી શકે
તેવા હોય છે. માણસને વાચા છે અને કુતરાને તે નથી. છતાં પણ
તે માણસના ઉપયોગી ધણા કામો કરી શકે છે. તેથી હાલ ધણા
માણસો રૂપીઆ ખર્ચી કુતરા પાળીને કળવે છે

પાઠ ૧૯ મો.

રીતસર=નિયમ પ્રમાણે હિંચોળે=હિંદોળે ખમેડી=આધો કાઢી; દૂર કરી	ઢીમણું=વાગવાથી જે ઢેરો થાય છે તે કને=પાસે હડસેલી=ધકેલી	હીચતા=હીચકાખાતા સાથીએ=સોમતીએ ભલા=સારા પાડ=ગુણ; ઉપકાર
---	---	---

સાર—સારી અથવા નહારી જે ટેવ પડી હોય તે જતી નથી અને ટેવ ઉપરથી ગુણ બધાય છે. તોફાની છોકરાં પોતાનો બચ્ચો ખરો વખત માત્ર તોફાનમાં જ ગાળે છે. જ્યારે સારાં છોકરાં તેનો ઉપયોગ બીજાને મદદ કરવામાં કરે છે. બધાંએ સારા થવાની જરૂર છે. જેમ બને તેમ બીજાના ઉપર ઉપકાર કરી તેમનું બહું કરવું.

પાઠ ૨૦ મો.

ખંત-કાળજી	શાહનદીઓ-પાદશાહ-	દરજાંદોને-છોકરાંને
આરબ-અરબસ્તાનનો	ની કુવરીઓ	અદલાએ-પરમેશ્વરે
રહેવાશી	તહેનાતમા-હજુરમાં	માફ-ક્ષમા. ગુનો-વાંક
દેખાવડો-શોભીતો	હેતભાવથી-પ્રીતિથી	વહાલ-હેત
નીમણુકની-નકી કરેલી	છોકરવાદી-છોકરાંપણું	ઓઢાપર-અધિકારપર
શાહનદા-પાદશાહના	ફરમાવશો-કહેશો	હૈયાના-મનના
કુંવરો	સમજુતી-સમજણ	રદ-નકામી

સાર—જે માણસ પોતાનાં છોકરાં ઉપર પ્રીતિ રાખી શકે તે બીજાના છોકરાં ઉપર પણ રાખી શકે. જે પોતાનાં છોકરાથી વેગળા રહે તે બીજાની સાથે તો કેવીજ રીતે મળેલા ગહે. અમલદારોએ રૈયતને છોકરાંની પેઠે પાળવી જોઈએ. એવા ગુણવાળા પાદશાહને ધન્ય છે.

પાઠ ૨૧ મો.

ઢેકાઢળીઆવાળી-ખાડા	ચોકખુ-પીવાલાયક, સાફ	ધોરી=મેટા
ટેકરાવાળી	દુઆ-આશિષ	લાભ=ફાયદો
ખોખારો-અવાજ	દઇશ-આપીશ	
આડે-અવળે	લગડો=પગભાગીગયેલો	

સાર—આંધળા માણસને પણ દિવસ અને રાત્રિની ખબર પડે છે, બધાં પ્રાણીઓનું હાલવું ચાલવું અને બોલવું શાંત થાય

(૧૨)

એટલે જાણે છે કે રાત પડી, અને પ્રાણીઓનું હાલવું ચાલવું અને ખાલવું થાય એટલે દિવસ થયો એમ સમજે છે.

આધળા અને લંગડા માણસે જેવી રીતે પોતાનો જંગલમાંથી એક બીજાની મદદ લેખને શિકારી પ્રાણીઓથી બચાવ કર્યો, તેજ પ્રમાણે આપણે પણ એક બીજાની મદદ લેખને કામો કરીએ તો સહેલાઈથી અને થોડીવારમાં થાય છે

પાઠ ૨૨ મો.

પડછાયો=ઓળો	રસ્તો.	મુઓ=મર્યો
બાગોળ=ગામની બહારની ખુલ્લી જગા	જરા=સહેજ	દાનત=ધનિષ્ઠા
થોભીશ=અટકીશ	થાક=વિસામા	ગુમાબચુ=ખોચુ
કુદકો=ટોકડો	અદેખો=ખારીલો	તાકે=ધન્ય છે
પૂલ=નદી ઓળંગીને	લોભી=લાલચુ	ગુમાવે છે=ખુએ છે
જવા માટે બાંધેલા	ફાંફાં=ખાથોડીયા	
	સામેપાર=સામે કિનારે	

સાર--આપણી પાસે જે હોય તેથી વધારે મેળવવાની ઇચ્છા રાખવી નહિ. કારણ કે તેમ કરવા જતા વખતે પોતાની પાસે જે હોય તે પણ ખોવું પડે છે.

પાઠ ૨૩ મો.

અસહના=પહેલાંના	બકર પડાવી લેવાનો વી-	મુખ્ખ=ખેવકુદ
ખરીદ કર્કુ=વેચાતું લીધું	ચાર કર્યો=કીમત આપ્યા	સદેહ=વહેમ
કીમત આપીને લેવું	સિવાય છેતરીને લઈ	દરકાર=ગરજ
તે વેચાતું લીધું કહેવાય	લેવાનો વિચાર કર્યો	ઠાવકું=ટોકાણું, સાવધ
વાટમા=રસ્તામા	અચરજ=નવાઈ	શિકારી=જનવરો માર-
કમ=છેતરી લેવાનું કામ	હડખાએલા=જેને હડ-	નાર.
કરનાર	કવા હાલ્યો છે એવા	બરોસો=વિશ્વાસ

(૧૩)

સાર—હું લોકો ખીજને છેતરવા માટે કેવા ઢોંગ કરે છે !
 પોતે નજરે જે જોતા હો તેથી ઉલટું જે કાંઈ લુચ્ચો તમને કહે તો
 તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખશો નહિ, પણ તમારા જોવામાં કંઈ જુલ
 થતી હોય અને તે સંબંધી જે કાંઈ સારો માણસ તમને કહે તો
 તે માનવું જોઈએ.

પાઠ ૨૪ મો.

ફક્ત=માત્ર	ચટાપટા=આડાઉભાપાટા	યાદ=શરત
ગોળમટોળ=ગોળધાટનો	ગમ્યો=પમંદ પડ્યો	બરોસો=વિશ્વાસ
અળકતો=ઝગઝગતો	રૂપાળો=સારો; સુંદર	શિખામણુ=સમજણ
તરેહ તરેહના=જાત-જાતના	છીનવી=પટાવી	
	ઠીક=સારૂ	

સાર—કાંઈને પૂછ્યા વિના કે કહ્યા વિના તેની વસ્તુ છાની-
 માની લેવી તે ચોરી કહેવાય છે.

ચોરી કરનારને ચોર કહે છે.

ચોરી કરવાથી લોકો વિશ્વાસ રાખતા નથી; અને સરકાર શિક્ષા
 કરે છે માટે ચોરી બિલકુલ કરવી નહિ ખીજની વસ્તુ જોઈતી હોય
 તો તેને પૂછીને લેવી.

પાઠ ૨૬ મો.

આરખ=અરખસ્તાન દે- શના લોકોને આરખ કહે છે	હાલત=દશા	વહાલને લીધે=હેતને
છેડે છોકરે બરપુર હતો- છોકરાં બધાં હતાં	અગડતી=ખરાબ થતી	લીવ, પ્રેમને લીધે
બરપુર=પુરેપુરે	ખુબસુરત=રૂપાળો; સુંદર	કપરા=આકરા
પૈસે ટૂંકે ખાલી હતો=	ઉમદા=શ્રેષ્ઠ	લાચાર=ગરીબ
પૈસા નહોતા	દેશાવરથી=પરદેશથી	ખરાખર મૂલ લખ=આ-
ધીમે ધીમે=હળવે હળવે	પમંદ કીધો=ગમવાથી	જખી કોમત લખ
	રાખવા માટે નક્કી કર્યો	બરદાસ=ચાકરી
	માગ્યો=વચ્ચાતો લેવાના	પરવડે=ફાવે
	અર્થમાં છે	ફેંકી દીધા=નાખી

સાર—પ્રાણીઓના ગુણને લીધે માણસો તેમના ઉપર કેટલી પ્રીતિ રાખે છે તે આ પાઠમાં બતાવ્યું છે.

પાઠ ૨૭ મો.

ઝરો=પાણીનું વહેણ	કુટડા=નાભુક	ચોપાસ=ચારે બાજુ
પડછાયો=ઝાળો	લલકારવું=કાબેથી બોલવું	ફેલાએલી=પથરાયેલી
શીંગડાનો ભરાવ=શીંગડાનો જથ્થો	ચમકી=ઝમકી	ખડખડાટ=અવાજ
નજર=દષ્ટિ	છલંગ=કૂદકો	મકટમાંથી=દુ ખમાંથી
નારાજ=નાખુશ	પારંધીઓ=શિકારીઓ	બચાવ્યું=ઉગાર્યું
ખડખડવા=નકામું બોલવા	કેડો=પાછળ પડવું, પીછો	મોહી=લલચાધ
સુંદર=સારું	પાધર=ખુદતી જગ્યા	ફસારી=સપડાવી
	વટાની=ઝોળગી	

સાર—નજરે જોયેલી વાતો પણ કેટલીક વખતે ખોટી પડે છે. તો જોયા વગરની અથવા વિચાર્યા વગરની કાંઈ પણ વાત વિષે સારો અથવા ખોટો અભિપ્રાય એકદમ બાધવો નહિ, પુરો વિચાર કરીનેજ તે વસ્તુને વખાણવી કે નિંદવી

પાઠ ૨૮ મો.

ખુચ્છા=આશા	માંથી પલાળીને ગાળી	પ્રધાનનું=ફીવાનનું
બચાવવા=ઉગારવા	કાઢેલા પીળા રંગનું	આગણે=આરણે
રંગરેજ=રંગવાનું કામ	પાણી.	ધગધગતા=ધીકતા
કરનાર; બાવસાર	ગભરાટ-ગભરામણ	ભુરા=નહારા
જરદી=કસુંબીનાં ફુલ.	વનનો=જંગલનો	હાલ=દશા

શિયાળ, વરૂ અને કૂતરાં એકજ જાતના પ્રાણી ગણાય છે.

સાર—ધૃષ્ટિરે દરેકને જે સ્થિતિમાં જન્મ આપ્યો હોય તેમાં સતોષ માનવો. તે સ્થિતિમાંથી સારા થવા પ્રયત્ન કરવો. પણ એકદમ ઉંચી સ્થિતિમાં જવા મહેનત કરવાથી પોતાની જાતને

(૧૫)

કેવું નુકશાન થાય છે તે આ નકલ કરનાર શિયાળની વાત શીખ્યા-
થી સમજશે.

સંતોષ માનવાને એવી રીતે છે કે—જે લોકો આપણા કરતાં
સારી સ્થિતિ ભોગવતા હોય તેમનો વિચાર ન કરવો;—પણ જે આ-
પણા કરતાં હલકી સ્થિતિ ભોગવતા હોય તેમનો વિચાર કરવો.

પાઠ ૨૯ મો.

લગ્ન=વિવાહ; પરણવાનું	નડવા=પીડવા; દુઃખદેવા	શેખી=પતરાજી
વરા=અર્ચ	લેખવેછે=ગણે છે	રંક=ગરીબ
મેળાપ=મેળું થવું	મેઘેલાવ=વધારેપીંમતે	ચાહેછે=છાછે
ચડબડી=અડબડી	ખપ=જરૂર	ભારેખમ=વધારેમોટા

સાર—દુનિયામાં સારા કહેવડાવવું હોય તો અભિમાન રાખવું
નહિ, પણ નમ્રતા રાખવી નમ્રતા રાખવાથી ઘણા માણસો ખોલા-
વશે અને ભાવ પૂછશે. સોઘી વસ્તુઓ ગરીબમાં ગરીબ માણસ
પણ લઇ શકે છે. મોંઘી વસ્તુઓ શ્રીમંતજ લઇ શકે છે. શ્રીમંત
થોડા હોય એટલે મોંઘી વસ્તુઓ વાપરનાર થોડા. સોંઘી વસ્તુઓના
લેનાર વધારે મળે છે. માટે સારા કહેવડાવવા માટે અભિમાન વિનાના
નમ્રતાવાળા રહેવું, કે જેથી બધા માણસો માન આપે અને ખોલાવે.

પાઠ ૩૦ મો.

આપકર્મી=પોતાના ક-	પર્વ=તહેવાર	તક=લાગ; દાવ
ર્મ ઉપરજ આધાર	તરાપ=ફટકા	અભસિ ગે તક જોઇ ઘોડે
રાખનાર	સેનાનો=સશસ્ત્રકરનો	ફેંકયો=અભેસિ ગે લાગ
આપકર્મી=આપના કર્મ	સમ=વખતે	જોઈ ઘોડો ચલાવ્યો
ઉપરજઆધારરાખનાર	લણુ=મીઠું; આ જગાએ	નાસભાગ=નાસાનાસ
તીર્થ=જગ્યા	અન્નનો અર્થ છે.	દુશ્મન=શત્રુ
વતન=જન્મભૂમિ	પ્રાર્થના=સ્તુતિ	ફતેહ=જય; જીત
ભાભી=ભાઈની વહુ	ફરફરતાં=ઉડતા	રાજપાટ=રાજબાદી

સાર—પોતાની જાતે મહેનત કરવાથી માણસ બામ્બસાળી થઇ શકે છે તે અભેસિંગની વાતથી જણાય છે. આપણામાં કહેવત છે કે હરકત ત્યાં બરકત. જાતે કરેલી મહેનતમાં જેટલું ફળ થાય છે તેટલું પારકાના તરફથી મળેલામાં ફળ નથી. માટે બીજાના ઉપર આધાર ન રાખતાં પોતાની જાત ઉપર આધાર રાખી મહેનત કરવી.

પાઠ ૩૧ મો.

તાબે=મસ્ત	તડુકતો=ધડુકતો	મળઉપરાંત=શક્તિ ઉ-
લહેરથી=મોજાથી	મમતે=ચડસે	પરાંત

સાર—પોતાની શક્તિ ઉપરાંત કોઇ કામમાં વધારે મમત રાખવો નહિ, શક્તિ ઉપરાંતનું કામ કરવાથી પોતાની જાતનો નાશ થાય છે માટે પોતાથી જેટલું બની શકે તેટલુંજ કરવાનું માથે લેવું. બીજાની બરાબરી કરવા એકદમ માથું મારવું નહિ.

પાઠ ૩૨ મો.

લપસી=ખસી	ખાદીનાં=ગજઆનાં	વાક=ગુન્હો
ખરડાર્યા=ખગડ્યા	મલમલ=એક જાતનું	બેદરકાર=ગરજવગરનો
ઉપકારનું=ગુણનું	ઝીણું લુગડું	લાભ=ફાયદો
યાદ=શરત	શાહુકારનો=ગૃહસ્થનો	

સાર—શરીર ઉધાડું ન રાખતાં તેના ઉપર બરાબર કપડાં પહેરવાં અને તે ધોયેલાં અને સાફ રાખવાં. કસ ને બદન ખુલ્લા રાખવાં નહિ. ઋતુ ઋતુ પ્રમાણે કપડાં પહેરવાં.

પાઠ ૩૩ મો.

બામ્બંધી=મિત્રાચારી	પસંદ=ગમતી	હમણાજ=હાલજ
જડતોનહાતો=મળતો	ડરવા=બીવા	નિશાનીઓ=એધાણીઓ
નહતો	આસપાસ=આબુબાબુ	હુકડું=નજીક
દેશાવર=પરદેશ	પાડોશમાં=નજીકમાં	ખંતીલાં=મહેનતુ

સાર—ધમિરે આપણને જોવા માટે આંખ આપેલી છે. તે આંખનો દરેક વસ્તુને તપાસી જોવામાં ઉપયોગ કરવો જોઈએ. જતાં આવતાં કે રસ્તે ચાલતાં જે જે જોવાનું મળે તેનો ખારીકાદથી તપાસ કરવો.

બીજી ચોપડી ભાગ-૨.

પાઠ ૩૬ મો.

છેકજ-તદ્દન	ધ થાય છે	ઝોળખવી-સમજવી;
આથમછે-ઢેખાતો મં-	ઝોળા-પડછાયો	જાણવી

દિશાઓ મુખ્ય ચાર છે. ૧ પૂર્વ, ૨ પશ્ચિમ, ૩ ઉત્તર, ૪ દક્ષિણ.

પૂર્વ—જે દિશાએ સૂરજ ઉગે છે તે ઉગમણી અથવા પૂર્વ દિશા કહેવાય છે.

પશ્ચિમ—જે દિશાએ સૂરજ આથમે છે તે આથમણી અથવા પશ્ચિમ દિશા કહેવાય છે.

ઉત્તર—પૂર્વદિશા તરફ મોં કરી ઉભા રહેતાં ડાબાહાથ તરફની દિશા તે ઉત્તર કહેવાય છે.

દક્ષિણ—પૂર્વદિશા તરફ મોં કરી ઉભા રહેતાં જમણા હાથ તરફની દિશા તે દક્ષિણ કહેવાય છે.

પૂર્વ અને પશ્ચિમ સામસામી આવે છે.

ઉત્તર અને દક્ષિણ સામસામી આવે છે.

દિવસે સૂર્યથી દિશાઓ ઝોળખી શકાય છે પણ રાતે ઉત્તર દિશા તરફ એક સ્થિર તારો હોય છે જેને ધ્રુવ કહે છે તેનાથી દિશાઓ ઝોળખી શકાય છે. જે દિશાએ એ તારો છે તે ઉત્તર દિશા અને તેની સામેની તે દક્ષિણદિશા કહેવાય છે. એ ધ્રુવના તારો

(૧૮)

તરફ મોં કરીને ઉભા રહેતાં જમણા હાથ તરફની દિશા તે પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ દિશા કહેવાય છે.

પાઠ ૩૭ મો.

ખેસતું વરસ—કારતક શુદ્ધી પડવાને દિવસે આવે છે.

સાથીઆ—આવાં જુદી જુદી જાતનાં ચિત્ર આગણામાં કંકુ વગેરેથી જમીન ઉપર કાઢે છે તેને સાથીઆ કહે છે.

સરસ=સારો		કસરતશાળા=કસરત ક-		લ બચોરસ=લાખો ચોખુણુ
મધ્યમા=વચ્ચે		રવાની જગ્યા		બાગ=બગીચો; વાડી

પાઠ ૩૮ મો.

રેશન=આગગાડી ઉ-		બમણી=મેગણી		વાનું રેલ્વે સ્ટેશન.
ભી રહેવાનું સ્થળ		આગગાડીનું મથક=આ-		ગાયર=ચરો; ખુદ્દીજગ્યા
ડગલાં=પગલાં		ગગાડી ઉભી રહે-		

પાઠ ૩૯ મો.

વર્ગ=કલાસ		નિયાણુ=નીચી જગા		રેતી વાળી જગાને
ગામબહારનીસેલ=ગા-		મેર=તરફ		ભાડું કહેવાય છે
મ બહારની મઝા		ધશાન=પૂર્વ અને ઉત્તર		વહેણુ=વહન
વગડામાં=ગામબહાર-		દિશા વચ્ચેના		ચાલાક=હોશિયાર.
ની ખુદ્દી જગામા		ખુણુને ધશાન		પારથી=કિનારેથી
ખુશ=રાજી		ખુણુ કહે છે.		કચારડા=ખેતરો (નીચાં)
પોપડાતરફ=ચરા તરફ;		મઝા=આનંદ		સુગમ=સહેલું
ધાસના ખીડ તરફ		ભાડું=નદી કાંઠા ઉપ-		મસ=વધારે
વળ્યા=ચાલ્યા		રની પાણી વગરની		

ડાંગરને પાણીમાં વધારે જોષએ છે માટે ડાંગરને માટે ખીજા અનાજના ખેતરો કરતાં ઉંડાં પાણી ભરાય રહે તેવાં ખેતરો જોષએ છે.

(૧૯)

પાઠ ૪૦ મો.

સાંજે ખાતું તે વાળુ કહેવાય છે.

બપોરે ખાતું તે જમવુ કહેવાય છે.

અને સવારમાં જમવુ તે હાજરી કહેવાય છે.

મોસાળ=માતુ પીયેર;	રક્ષકનું કામ ક-	હુંડી=મનીઓડર; પર-
માના બાપ, બાઈ-	રનાર.	દેશથી ટપાલખા-
નું ગામ.	ગંધ=વાસ; સોડ.	તા મારફત જે
મામા=માના બાઈ	મામલતદાર=તાલુકાનો	રૂપીયા આવે તે
ચોરો=સરકારી નોકરોને	ઉપરી; વહીવટદાર.	ટપાલ=કાગળો વહેંચ-
જમીનના સરકા-	રાવણીઆ=વરતણીઆ	વાનુ કામ કરનાર.
રના પૈસા ઉધરા-	તાલુકે=મહાલમાં	ગેરહાજર=હાજરનહિતે
વવા વગેરે માટે	તલાટી=ગામના રૂપીઆ	દાકટર=ઈશ્તિજ દવા ક-
ખેસવાનું મકાન.	ઉધરાવવાનુ કામ	રનાર વૈદ્ય.
મુખી=પટેલ; ગામના	કરનાર.	

પાઠ ૪૧ મો.

સોનેરી=સોનાના જેવો	વનસ્પતિ=ઝાડછોડ વગેરે	જન=માણસ
ધગધગતા=ધીકતા	ખીલતી=ફુલતી	નરમ=ધીમો
ધંધે=કામે	ખીલેલા=ફુલેલા	આખર=છેવટે
કલોત=આનંદ; મજા	ઠંડા=ટાઢા	ચોતરફ=ચારેખાળુ
ખોરાક=ખાવાનું	લહેર=મોળ	

સૂરજ ઉગે તે વખતને સવાર કહે છે; સૂરજ માથે આવે તેને મધ્યાહ્ન કહે છે; અને સૂરજ આથમે તે વખતને સાંજ કહે છે.

સવાર થાય એટલે દરેક માણસ પોત પોતાને અનુકૂળ ધંધે-કામે લાગે છે, અને સાંજ થાય એટલે ધંધેથી ઘેર આવી વાળુ કરી રાતના વખતમાં વિસામો લેવા સ્વપ્ન જાય છે.

(૨૦)

પાઠ ૪૨ મો.

પવનજેરથીપુ'કાયછે=વા	પાન=પાંદડાં	ધાન્ય=અનાજ
જેરથી વાય છે	ઝપાટો=સપાટો	કચરો=અગદો
ગુંગળાધ=અકળાધ	ધસડી=ખેંચી	અકળામણુ=ગભરામણુ

પવન જ્યારે હાલે ચાલે નહિ ત્યારે તેને હવા કહે છે; જ્યારે તે હાલે ચાલે છે ત્યારે તેને પવન કહેછે, અને અતિશય જેરથી જ્યારે પવન વાય ત્યારે તેને વાવાઝોડું કે વંટોળીઓ કહે છે.

જો હવા ન હોય તો આપણે મરી જઈએ. હવાથી પ્રાણીઓ જીવી શકે છે.

પવનથી—દરીઆનાં વાદળાં જમીન ઉપર ખેંચાઈ આવી વરસાદ ધડે છે, વરસાદથી ખેતી સારી થઈ અનાજ પાકેછે; અને અનાજ પાકવાથી આપણે જીવી શકીએ છીએ. પવનથી વહાણો ચાલે છે, રસ્તા સાફ થાય છે, અને કુલોમાંથી સુગંધીદાર હવા અધે ફેલાય છે.

પાઠ ૪૩ મો.

ગમશે=પસંદ પડશે; કા- વશે	ઝાંખો=મેલા રંગનો	વેહ=કાણું
કથુ=રજકથુ, ઝીણાદાણા	ચૂરો=ભૂકેલો	છિદ્રો=કાણું
પીગળતો=ઓગળતો	કેલ=કેલ; ગાર	ચાંચવા=અણીવાળા
ચૂસી=ખેંચી	કહાણી=કથા	કોદાળા
નિર્દય=દયા વગરના	જંતુઓ=જીવડાં	
	ખારીક=ઝીણા	

પાઠ ૪૪ મો.

ધંધો=રોજગાર	ખે મળીને ખેડું થાયછે	થર=પડ
બહેર=બહેરાટ	માંજીએ=અજવાળીએ;	ટંકશાળ=નાણું અના-
લોટા=કળસીયા	ધસીએ	વવાની જગા
ખેડું=દેગડું અને ઘડો	ખામેલો=વળગેલો	

પાઠ ૪૫ મો.

પિતળ=એ મિશ્ર ધાતુ
છે તે જસત અ-
ને તાંબાની મેળ-

વણીથી થાય છે.
ખુખ=ખડુ.
મળગરાં=અરડવાં

તાસકા=ઢાકણાં
સસ્તુ=સોંધું
ધનામ=અક્ષિસ

પાઠ ૪૬ મો.

ખળર=ચૌક
કુમળું=કુણ
ચરાઉ=ચરીને પેટ બ-
રનાર; ફરનારાં
ગંજી=ઢગલો

સુગંધ=સારી વાસ
ખુજળી=ખસ, દાદરના
રોગ તે ખુજળી
અતર=સુગંધીદાર સત્વ
ફેલાયછે=પખરાય છે.

જડ=જડીઉં
ઉપલાણે=ઉંચીજાએ
ચમરી=કુમતુ
પાણીવાટ=પાણીને જ-
વાનો રસ્તો.

મૂંજ=સરકટોની પાંદડી પલાળી ફૂટીને વણે તેને મૂંજ કહે છે.
મૂંજનું ખાટલે બરવાનું વાણ થાય છે.

પાઠ ૪૭ મો.

જરનોસાઠા=જરનુંરાકુ
સગંગ=આખી
પેર=પીરાઇ
શેરડીની પીરાઇને કા-
તળી કહે છે.

પુરીને=નાંખીને
આવટાનું ખીજી નામ
નાગલી છે.
મહોકાઠા=મહીનદીનો
કિનારો

ખીડમથી=ધાસના
પડતરમથી
છડીને=ખાંડીને
સૂકાઇ ગયેલા ધાસને
ખસલી કહે છે.

પાઠ ૪૮ મો.

ખેડુત=ખેતી કરનાર
સખત=આકરી
મજૂરી=મહેનત.
એકસામટુ=એકસરખું
ભાથું=ખાવાનું

ભાથું=સૂર્ય
કાઢ=ગાય, ખળદ, બેંસો
વગેરેનેખાંધવાની જગા
નીરુંધુ-નાંખુંધું.
કૌવતવાળું=જોરવાળું;

શક્તિવાળું.
આળસુ=સુસ્ત
સેડ=છેડ
ધુસરી=ઝુંસરી
તાત=ખાપ.

(૨૨)

અરે ખેડુત ! તુ ખરેખર જગતનો બાપ ગણાયો છું. કારણકે બાપ જન્મ છોકરાનું બરણ પોષણ કરે છે તેજ પ્રમાણે આ બધા સંસારને તું પાળતો જણાય છે. મતલબકે તુ અનાજ પેદા કરે છે. તેથી તે લેઈને ખાઈને આ બધો સંસાર જીવી શકે છે. જો ખેડુત ખેતી કરી અનાજ પેદા કરત નહિ તો માણસોને ખાવાનું મળત નહિ અને તે મરી જાત.

પાઠ ૪૯ મો.

ટાંકણું=ટાણું; વખતે	ફરતી=ચારેબાજુ	સાદા=હંમેશાં
પાલવાળા=કિનારવાળા	લીલાછમ=ધણાલીલા	

પાઠ ૫૦ મો.

કાલુ=શેરડી પીલવા-	પેરવાળી=પીરાઈવાળી	ડુક્કર=બૂંડ
નો કાલ	પાણી પાચેલા ખેતરને	પાકટ=પાકી
પદછા=પાદડાં	પીત કહે છે	ધટ=જડો
પુઠકળી=ધણ	તરકારી=શાકભાજી	

પાઠ ૫૧ મો.

તકરાર=ટ ટો	ઉજળો=સ્વચ્છ	ઉપયોગી=અપની
ધીમાં=હળવા	સફેદી=ઘોળાપણું	પૈસાદાર=પૈસાવાળા
પોચો=નરમ	નકામા=ફેગટ	અપ=કામ

પાઠ ૫૨ મો.

મધમાખ=મધકરનારીમાખ	ધ્વજા=આશા	રક્ષણુ=પોષણ
કામળો=ખારો	પડે=પોતે	ચોકખા=સ્વચ્છ
ખારકો=પરાયો	હુકમ=આજ્ઞા	જંતુ=જીવડાં.

પાઠ ૫૩ મો.

શ્રીખ=મુસલમાનોમાં એ- ક અટક છે ખતક=એકજાતનું જનવર ચીકટ=ચીકાશ	બિંજાનું=ભીનું થતું ખળી=ખળવગરની અણીદાર=અણીવાળી. જળવેછે=સાચવે છે	ધસીને=દોડીને ધ ધે=કામે
---	--	---------------------------

પાઠ ૫૪ મો.

રઝળીને=રખડીને	ભો=ખીક	લાગ=દાવ
---------------	--------	---------

પાઠ ૫૫ મો.

દેખાવ=ઘાટ સુંદર=સારો ગરદન=પીઠ નકર=કંઠ સપાટ=સરખી તીણા=ઝીણા	ઝડપથી=ઉતાવળથી મજલ=રસ્તો પાણીદાર=પાણીવાળું; શક્તિવાળું અરખી=અરખસ્તાનના નીમકહલાલ=કરેલા ચુ-	જીને જાણનાર પ્રીતિ=હેત જીન=સાજ ખરદાસ=ચાકરી
--	---	---

પાઠ ૫૬ મો.

નાળખંધ=નાળખાધનાર; નાળ જડનાર ફેર=તફાવત જીમખો=જથો	ખોખારેછે=હણહણેછે અડીઅલ=અટકણ ઠોઠ=મૂખ ચાલાક=હોશિયાર	તખેખો=જનવરો ખાંધ- વાની જગા
--	--	-------------------------------

પાઠ ૫૭ મો.

તફાવત=ફેર હડપચી=દાઢી	ભવાં=ભમર, પાંતરા=પાદડાં	વાસો=ખરડો
-------------------------	----------------------------	-----------

પાઠ ૫૮ મો.

આકાર=ઘાટ વાસ=સોડ	સ્વાદ=રસ ફીકર=ચિંતા	ધખાકો=અવાજ લીસું=સુંવાળું
---------------------	------------------------	------------------------------

(૧૪)

પાઠ ૫૯ મો.

રંગરેજ=ભાવસાર;	ભાત ભાતના=ભત	પ્રુલ્લતો=ઉધડતો
રંગનારા	ભતના	કેસરીઓ=નારંગી
નજીક=પાસે	મુદ્દી=રજ	

મૂળ રંગ ત્રણ છે. ૧. લાલ ૨. પીળો ૩. વાદળી.

બાકીના બધા રંગો મિશ્ર રંગ કહેવાય છે કારણકે તે જુદા જુદા રંગોના ભેગા કરવાથી થયેલા છે.

પાઠ ૬૦ મો.

ડીલ=શરીર	રંગદાર=રંગવાળા	ગરજ=દરકાર
દોશીવાણીઓ=કપડો	પંખી=જેને પાંખો છે	
ધંધો કરનાર	એવા જનવર	

કપડાંથી શરીરનું રક્ષણ થાય છે, ટાઢ તાવ અને શરદી થતી નથી, માટે કાષ્ટએ ઉધાડા ફરવું નહિ.

જનવરોને કપડાંની જરૂર પડતી નથી કારણ કે તેમના શરીર ઉપર પરમેશ્વરે વાળ, રૂવાં, પીછાં વગેરે કરેલાં છે. જે લુગડાંની ગરજ સારે છે તેથી તેમને તાપ, ટાઢ કે શરદી લાગતી નથી.

રૂનાં લુગડાં સાધારણ ગરમ છે તે ઉનાળામાં પહેરી શકાય.

ઉનનાં લુગડાં જાતે ગરમ છે તેથી ચોમાસામાં અને શિયાળામાં પહેરી શકાય. એ સિવાય રેશમનાં, ઝાડની છાલનાં, ચામડાનાં પણ લુગડાં બને છે જે બધાનો ઉપયોગ શરીરનું રક્ષણ કરવામાં થાય છે.

બીજ ચોપડીની કવિતાના અર્થ.

પાક ૨ જો. સવારનું વર્ણન.

સવારનુંવર્ણન=પ્રભાત. ની હકીકત વા'લા=ધારા વાણ્વાયુ=પરોઢીયુ થયુ મુજ=મારા વન=જંગલ વીતી=પુરી થઇ ઝગઝગાટ=પ્રકાશ, ઉ- જાશ દીસ=દેખાવ ભાતભાત=જુદી જુદી જાતનાં; રંગ બેરંગી ડોલે=હાલે મેના=પોપટની સ્ત્રી કુટડા=શોભિતા, રૂપાળા શીકું=ઝાંખું મધુર=મીઠું તેજ=પ્રકાશ ઉડી ગયું=જતું રહ્યું	કાળું=ઝાંખું ખુણખાંચા=છાની જ- ગ્યા, ખુણાવચાળા ભક્તજનો=સ્તુતિકરનાર માણસ ધ્યાન=સ્મરણ ધરે=કરે ગવૈયા=ગાયન કરનારા ગાન=ગાયન=ભજન દાતા=દેનાર, આપનાર દીપે=આપે રૂકે=સૂર દાન=કાંઈ પણ કીમત લીધા સિવાય અગર લેવાની ઇચ્છા સિ- વાય આપવું તે. મુક્ષાં=મુક્ષમાનના ગુરૂ આંગ=અંદગી; નિમાજ; સ્તુતિ, પ્રાર્થના	તણો=નો ઉદય=પ્રકાશ અંધકાર=અંધાર ભ્રમર=ભમરા ગુંગુ=ગજગણાટ પત્ર=પાંખડીના પાન ઉમંગી=હોંસીલા પંખેરૂ=પક્ષીઓનું ટોળું વેલી=વેલા નહિ ભૂલ=વગર ચૂકે, ભૂલ વગર. તાળં=તરતનાં તૂલ=પાક, અનાજ મગન=ખુશી કેરં=તું ધ્યાન=ચિત. મન માત=મા
---	--	---

(૧) હે મારા વહાલા આળકા ! તું (ઉંઘમાંથી) જાગ (જો)
પક્ષીઓ વનમાં બોલે છે, રાત પુરી થઇ અને સવાર થયું છે ને
પૂર્વ દિશામાં (સૂરજ ઉગવાથી) અજવાળું-પ્રકાશ થયો છે. વળી
રંગ બેરંગી જુદીજુદી જાતના રંગો દેખાય છે, અને ઝાડનાં પાંદડાં
હાલે છે. હે મારા વહાલા આળકા ! તું જાગ, (૨) કુટડા=મરઘડાઓ

કુટ્ટોકક બોલે છે અને કાગડા કાકા કરે છે. રૂપાળા મેના પોપટ અને મોર મીઠારાગથી બોલે છે. હે મારાં (૩) (સ્વર્ગના ઉગવાથી) ચંદ્રમાનુ અન્નવાળું ઝાંખું પડ્યું અને તારાઓનું તેજ દેખાતું બંધ થયું. ચોરલોકા (પકડાવાની ખીકથી) ઝંખવાણા થઇ સંતાઇ જવા માટે ખૂણા વચાળા ખોળે છે. હે મારાં (૪) ભક્ત માણસો ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરે છે, અને ગાયન કરનારાઓ ભજન ગાય છે. દાતાર (ગૃહસ્થ) માણસો સારૂ દાન કરે છે, અને મુઘ્ધાંજી (મસીદમાં) ખાંગ પોકારે છે હે મારાં (૫) સુરજના ઉગવાથી (પ્રકાશથી) રાતનું અધારૂ જતું રહ્યું ભમરાઓ ગણગણાટ કરે છે, અને કમળની-પોયણની પાપડીઓ ઉઘડે છે. હે મારાં (૬) દિવસ જેમ જેમ ચઢતો જાય છે, તેમ તેમ માણસો કામ કરવાને હોશીલા થાય છે આકાશમાં પક્ષીઓનાં ટોળાં દોડે છે, અને દોરો ખોરાક શોધવા માટે (ખેતરોમાં) જાય છે. હે મારાં (૭) ઝાડ, વેલા, ફળ અને ફુલ એ બધાં ધીમે ધીમે જરાપણુ ભૂલ સિવાય ખીલે છે પક્ષીઓ, ટોળે મળીને તરતનો પાકેલો ખોરાક (દાણા) ખાવા જાય છે. હે મારાં (૮) (મા પોતાના છોકરાને કહે છે) હે ભાઈ ! તુ પરમેશ્વરનું નામ લઇ ઉમંગથી ઉઠ અને મન લગાડીને પાઠ કર હે મારાં

પાઠ ૫ મો. સંગત વિષે.

સંગ=સોખત
ર ગ=અસર
પેસે=આવ
હામ=ઠોકાણુ
પ્રેમ=હેત

હરશે=ખેસશે
રૂડે સગે=સારી મોખ-
તથી
ખુરેમગે=નહારી સોખતે
ખુરો=નહારો

મહેતાના=મહેતાજીના
ભાગ્યશાળી=નશીબદાર
વિદ્યા=જ્ઞાન

(૧) જેને જેવી સોખત (હોય છે) તેને તેવી (સોખતી જેવી) અસર થાય છે. જેને જેવી સોખત (હોય છે) તેવી

(સોખતીના જેવો) અસર તેનામાં આવે છે. (૨) જેને જેવી સોખત, તે તેવાં કામ કરે છે. જેને જેવી સોખત, તે તેવે ઠેકાણે જમને ખેસે છે. (૩) સારી સોખતથી સારો થાય છે, અને નકારી સોખતથી નકારો થાય છે. સારા (હોંશિયાર) મહેતાજીની સોખતથી નશીબદાર (છોકરો) વિદ્યા લાભે છે.

સાર—આપણામાં કહેવત છે કે “સોખત તેવી અસર” એટલે જેવી સોખત હોય છે તેવીજ સોખત કરનારામાં અસર-ગુણ આવે છે. એટલે જે નકારા માણસની, ચોરી કરનારની, બુદ્ધિ ખોલનારની વિગેરે જેનામાં નકારી ટેવો છે તેવાની સોખત કરી હોય તો આપણામાં પણ તેવા ગુણ દાખલ થાય છે, અને જે કાંઈ સાચા ખોલા અને વિદ્વાન માણસની સોખત કરી હોય તો તેનામાં પણ સાચા-ખોલના અને વિદ્વાતાના ગુણ દાખલ થાય છે. માટે દરેક માણસે સોખત કરતી વખતે તેના ગુણ, રીત રિવાજ વિગેરે જોઈને કરવી.

પાઠ ૧૦ મો. ફરી ફરીને કામ કરવા વિષે.

જળ=જળી; કરોળીઓ
જીવડાને પકડવા માટે
પોતાના મોઢાની લા-
ળથી જળી ખાધે છે
તેને કરોળિયાનું ધર
કહે છે
ભોંય=જમીન
ગભરાય=અકળાય
હેઠું=નીચે
વણતુટેલે=તુટયાવગરનો

તાંતણે=તાંગે
ઘાટ=લાગ
શરૂ કરી=ચાલુ કરી
માટ=માટે
ધીરજ=શાંતી
કાંચો=ફળીભૂત થયો
કા=કાઠ પણ
ખંતથી=હોંશથી
હોંશથી=ઉમંગથી,
ખંતથી

ભીડ્યો=ખાઝ્યો, મંડ્યો
વણમોત=મોત વગર
નીરધાર=નફી
ફરીફરીને=વારવાર
અનત=ધણા
યતન=મહેનત
ચગદાઈ=છુ દાઇ, દખાઇ
આળસ=એદીપણું
તજી=છોડી દઇ

(૧) કરોળીઓ જળ (પોતાનાં રહેવાનું ધર) ખનાવતાં
ભોંય-જમીન ઉપર પડી જવાથી ગભરાય છે, અને તુટયા સિવાયના
તાંતણા ઉપર ચઢવા માટે જાય છે.

(૨) તેણે તાંતણા ઉપર ચઢવા માટે મહેનત ચાલુ કરી પણ પાછો હેઠે પડ્યો અને ઉપર ચઢવા માટે કાઠ પણ લાગ ફાળ્યો નહિ.

(૩) એ પ્રમાણે વારંવાર (ઉપર ચઢવા માટે) બે ત્રણ વાર મડ્યો રહ્યો તો પણ તેમાં નહિ ફાવવાથી ફરીને તૈયાર થયો.

(૪) હિંમત રાખીને હોશ-ઉમંગભરે છટ્ટીવાર ચઢ્યો અને ધીરજ રાખી તો જળ ઉપર નક્કી જઈને પહોંચ્યો.

(૫) જો તેણે હોશથી વારંવાર મહેનત કરી હોત નહિ, તો (પ્રાણીના) પગતળે ચગદાઈને વગર મોતે મરી ગયો હોત.

(૬) એ પ્રમાણે (કરોળીઆની પેઠે) જો માણસો મનમાં ઉમંગ રાખીને આજસ છાડી દઈ મહેનત કરે તો ધણોજ ફાયદો-લાભ મેળવે.

પાઠ ૧૫ મો. હળીમળીને ચાલવા વિષે.

મળી=એકઠા થઈ
બંને=બે
મંપી=હળીમળી
સુખ=આનંદ
ચેન=મળ, ગમત
લડે=વઢે

સધળો=અધો
શોક=દીલગીરી
લાજ=આપરૂ
ધટે=ઓછી થાય
નિ દે=ભૂડું બોલે
અળવ તા=જોરાવર

દહાડા=દિવસ
કદી=કાઠ દિવસ
લેશ=જરા
કલેશ=કળઓ
હળતામળતાં=સંપીને
ગીતો=સારાં ગાયન

(૧) હે બેન ! આપણે બન્ને જણા જો હળીમળીને રમીએ તો સુખ અને ગમ્મત થાય, પણ જો વઢીએ કે રડીએ તો બધું ઉદાસ-દીલગીરી લાગે અને તેથી આપણી આપરૂ ઓછી થાય અને લોકો આપણું ભૂડું બોલે.

(૨) હે મારા જોરાવર પરમેશ્વર બાપ ! તું અમને હમેશાં સંપીને રહીએ એવું આપ, કે જેથી કરીને અમારા દિવસો આનંદમાં જાય અને કાઠ દિવસ જરાપણ કળઓ-કંકાસ થાય નહિ.

(૩) છોકરાં હળીમળીને રહેતા હોય, અને કાઠપણુ દિવસ વઢતાં કે રડતાં ન હોય, અને આપણી ગાયનો ગાતાં ફરતાં હોય તો તેઓની મા મનમાં રાજ થાય છે.

(૨૯)

પાઠ ૧૭ મો. વગર વિચાર્યું ન કરવા વિષે.

વગરવિચાર્યું=વિચાર | પસ્તાય=અફસોસ કરે
કર્તા સિવાયનું. | જનન=જીવ.

જે માણસ વિચાર કર્યા સિવાય કામ કરે છે તેને પાછળથી
બહો પસ્તાવો થાય છે. જુઓ કે એવાં (વિચાર કર્યા સિવાયનાં)
કામ કરવાથી બહુ માણસોના જીવ જાય છે.

પાઠ ૨૫ મો. કુહાડી વિષે.

બાળ=બાળક, છોકરો	ઝાંપે=ભાગોળે	સહા=હંમેશાં
પિતા=આપ	નીર=પાણી	ઝુલતાં=ઝોકાંખાતાં
બન્યો=થયો	તાંહી=ત્યાં	સમાતાં=કુખતાં
બહાદૂર=હિંમતવાન	નિહાળ્યું=જોયું	મુણી=સાંભળી
શાણો=ડાહ્યો	માંહી=અંદર	સાદ=અવાજ
ધાવ=ધા	ડયોં=ખીન્યો	બલા=સારાં
ચીજ=વસ્તુ	દીલે=મનમાં	વદે=ખોલે
ભાળે=દેખે, જુએ	તે ધડી=વખતે	દીધી=આપી
ખેલતો=રમતો	ચીસ=રાડ, ધાટો	સાથ=સાથે

(૧) એક નાનો છોકરો પોતાના બાપની કુહાડી લઈને
જાણે હિંમતવાન ડાહ્યો બાપડો હોયની ! તેમ થયો. જે વસ્તુ દેખે
તે ધા મારીને કાપી નાંખે; એમ રમતો રમતો ગામની બહાર તળાવ
હતું ત્યાં ગયો.

(૨) ત્યાં (તળાવમાં) માછલાએ પાણી જરા હલાવ્યું તેથી
બાળકે પાણીની અંદર કાંધક જોયું; એટલે બાળક ખીન્યો અને કુહાડી
પાણીમાં પડી ગઈ તે વખતે ધણી ચીસ પાડીને રડવા લાગ્યો.

(૩) હંમેશાં પાણીમાં ઝોકાં ખાતાં અને કુખતાં એવાં સારાં
દેવી માતા તે છોકરાનો સાદ સાંભળીને આવ્યાં અને ખોલ્યાં કે, આ
રૂપાની કુહાડી લે પણ બાળક કહે છે કે માતા ! મારી કુહાડી એવી નથી.

(૪) બીજી વખતે સોનાની કુહાડી લાવી બતાવી, ત્યારે બાળક માર્યું ધુણાવીને કહે છે, કે એ પણ મારી નથી. મને તો મારી કુહાડી સારી ગમે છે, માટે હે બલા માતાજી! તમે પાણી-માંથી તે મારી કુહાડી કહાડી આપો.

દોહરો.

સ પત=ધન; દોલત | મહેર=કૃપા, મહેરબાની
હોળે=થળે | જગનાથ=જગતનો ધણી, પરમેશ્વર

દેવીએ (પાણીમાંથી કુહાડી) કાઢી આપી, ને તે બાળક સાથે બોલી, તને સુખ અને દોલત મળજો, અને પરમેશ્વરની તારા ઉપર મહેરબાની થજો.

પાઠ ૩૪ મો. પ્રભુનો મહિમા.

મહિમા=મોટામ	પા'ડ=પાહાડ, પર્વત	સુદ=અજવાળીયુ
જગપતિ=દુનિયાનોધણી	ચરાડ=મોટા ટેકરા	તણી=ની
જગમાં=દુનિયામાં	સિ ધુ=દરિયો	કળા=શોભા, પ્રકાશ
રચી=બનાવી	સરિતા=નદી	વદ=અધારીયું
રચના=બનાવટ, ગોઠવણ	ઘાટ=રસ્તો	રૂડો રગ=સારી શોભા
રૂડી=સારી	રળિયામણી=શોભિતિ	ચાવણું=ખોરાક ખાવાનું,
અપાર=ધણી	વનવાસ=જગલનોરસ્તો	ઉપકાર=આભાર, ગુણ
પ્રાણીઓ=જીવો	શીતળ=ઠંડો	કળા=શક્તિ
સરજબ્યા=બનાવ્યા	કડક=ટાટક	કળી=જાણી, ઓળખી
નવરંગી=જુદાજુદારંગના	સાર=સારી	સરજી=બનાવી
ખીલતાં=ઉઘડતા	નિરધાર=નકી	સરજનહાર=દુનિયાને
શોભતાં=દીપતા	જુલતાં=લટકતા	બનાવનાર પરમેશ્વર
તરેપાન=ઝાડના પાદડા	મધુર=મીઠા	
	નાદ=અવાજ	

(૧) દુનિયાના બનાવનાર પરમેશ્વરે દુનિયામાં ધણી સારી બનાવટ બનાવી છે અને દુનિયામાં નાના મોટા પ્રાણીઓ પણ બનાવ્યા છે.

(૨) જુદી જુદી જાતનાં ફુલો ખીલી રહ્યાં છે, અને પક્ષી-ઓ ગાયન કરે છે, પાંખોના અને ઝાડનાં પાંદડાના સુંદર રંગો શોભા આપે છે.

(૩) મોટા મોટા પહાડો, ઉંચા ટેકરા, દરિયા, નદીઓ અને નદીના ધાટ, શહેર અને જંગલના રસ્તા વિગેરેની આ રચના સુંદર બનાવી છે

(૪) શિયાળામાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે, અને ઉનાળામાં સૂર્યના તાપથી ખરેખર-નક્કી ગરમી પડે છે

(૫) ચોમાસાના દિવસોમાં વરસાદ વરસે છે, અને ઝાડે ફળો લટકતાં દેખાય છે વળી મોર મધુરા-મીઠા અવાજ કરે છે.

(૬) અજવાળીયામાં ચંદ્રનું તેજ ધણું આનંદ આપે છે, અને અંધારીયામાં તારા-ચાંદરણીના તેજનો પ્રકાશ સારો દેખાય છે.

(૭) મોટાં મેદાનો રમત ગમતને માટે બનાવ્યાં છે, અને વળી પાણીમાં વેણા અને પાદડા કેવા તરે છે !

(૮) જોવાને માટે આંખો આપી છે, અને સાંભળવા માટે કાન આપ્યા છે, બોલવાને માટે જીભ બનાવી તે હે ભગવાન ! તે બહુ સારું કર્યું છે

(૯) દાતની સાથે ખોરાક-ખાવાનું આપી ધણેજ ઉપકાર કર્યો છે. દુનિયાના બનાવનાર પરમેશ્વરની આ નવાઇ પમાડે એવી શક્તિ કોઇથી જાણી શકાતી નથી.

સાર-જેણે આપણને અને આ દુનિયાને બનાવી છે અને વળી આપણે માટે ખાવાનું, રહેવાનું, ઓઢવાનું વગેરે અનેક સાધનો તૈયાર કર્યાં છે એવા પરમેશ્વરને જરા પણ ભુલવો નહિ. મતલબ કે આખી જીંદગી સુધી તેનું આપણે ભજન કરવું જોઇએ.

પાઠ ૩૫ મો. વસંત ઋતુ.

વિશાળ=મોટા	તીતર=તેતર	અપાર=બહુ
છજેલ=પથરાએલા	પંખી=પક્ષી	શોભે=દીપે, શોભાઆપે
તથુ=દેરા	વિશેષ=વધારે	ખીલી=ઉઘડી
રૂપ=આકાર	બેશ=સારું	ચાંદની=ચંદ્રમાનો પ્રકાશ
પૃથ્વી=જમીન	ઘોળી=ખનાવી	ચારેકાર=બધી દિશાએ
પલ્લવ=પાન	ખેલે=રમે	સ્વાદે=મીઠાશયી
ધરી=ધારણ કરી	ચોટાં=ખમ્બર	જન=માણસ
રહોય=શોભે	ગુંજર=ગણગણાટ	શીતળ=ઠંડુ
મીઠા=મધુરા	નવરંગ=જુદી જુદી	નીર=પાણી
કલોલ=આનંદ	જાતના રંગ	સુખીઉં=આરોગ્ય; સુખી

(૧) મોટા વડ ઉપર પથરાએલા વેલા જાણે તથુ તાણેલા હોયની તેવા દેખાય છે. કળ, નાળિયેરી ને તાડ એ ઝાડો ધળ વાવટાના આકાર (નીશાન) જેવાં જણાય છે

(૨) ઝાડનાં પાન પાકી જવાથી પીળાં થઇ જમીનપર ખરી પડે છે. પંખી ઝાડને નવા પાંદડાં આવવાથી ઝાડ શોભીતા દેખાય છે.

(૩) કાયદ્ર મધુરા વચન ખોલે છે, અને મેના પોપટ આનંદ કરે છે. તેતર, કણ્ઠતર વગેરે ખીજ પક્ષીઓ રાગ કાઢીને ગાય છે અને સારું નાચે છે

(૪) કેસડાંનો રંગ ખનાવી લોઢા હોળીની રમત રમે છે. ખાગમાં કુવારા ઉડાડે છે, અને ખજાગેમા અને ચોકમાં પાણીનો છંટકાવ કરે છે.

(૫) જમરાઓ ગુંજર કરે છે, અને ઝાડો ઉપર જુદી જુદી જાતના ધણા રંગો દેખાય છે. આખા ઉપર મોર શોભા આપે છે, અને ચારે તરફ ચંદ્રનો પ્રકાશ ખીલી રહ્યો છે,

(૬) માણસો શીખડને મીઠાશથી ખાય છે, અને ઠંડુ પાણી પીએ છે. દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશાના પવનથી શરીર સુખી રહે છે.

પાઠ ૪૮ મો. ખેડુત વિષે.

રે=હે	નીપળવે=ઉપળવે	સંતોષ=જે મળી આવે
ખેડુત=ખેતી કરનાર	અન્ન=અનાજ	તેનાથી રાજી રહેવું
ખરે=નકી	ધરે=પહેરે	ઉત્તમ=સર્વથી સારું
જગતનો=દુનિયાનો	વસ્ત્રો=કપડાં લુગડાં	પરઉપકારી=ખીજનું
તાત=આપ; પૂજ્ય	ભાવે=હોંશે	બલુ કરનારી
ગણાયો=મનાયો	સહે=વેઠે	ખત=કાળજી, ચીવટ
સધળો=અધો	તાપ=તડકો	દીએ=આપે
પાળતો=જીવાડતો	મહેનત=ઉદ્યોગ	શિખ=શિખામણુ
જણાયો=દેખાયો	લઠ=મજબુત	
ધાન્ય=અનાજ	સદા=હમેશાં	

(૧) ખેડુત! તું ખરેખર આ દુનિયાનો આપ—પૂજ્ય ગણાય છે, અને આ દુનિયાના તમામ પ્રાણીઓ જીવાડનાર પણ તું જ જણાય છે. (કારણ કે તું જે અનાજ પકવે છે, તે ખાઈને અધા જીવે છે.)

(૨) તું કપાસ, ફળ, ફુલ, ધાસ અને અનાજ વગેરેને પકવે છે તે અનાજ અધા પ્રાણીઓ ખાય છે, અને માણસો ઉમંગથી શરીરે લુગડાં પહેરે છે.

(૩) તડકો અને વરસાદ તું સહન કરે છે અને વળી ધણી સખત મહેનત કરે છે. તેથી શરીરે મજબુત રહીને હમેશાં સંતોષમાં રહે છે.

(૪) ખેતી એ ખરેખર ઉત્તમ અને ખીજનું બલુ કરનારી છે, માટે ખરા દીવથી હોશ રાખીને કામ કરવાની દુનિયાના માણસોને તું સારી શિખામણુ આપે છે.

પાઠ ૫૧ મો. મધમાખી વિષે.

મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી	ધરને મધપુડો કહે છે	અપાર=ધણી
હુબન=કસબ, કળા	અને તેમાં માખીઓ	ડાહી=સમજણી
તણી=ની	મધ ભરી રાખે છે.	ચોકખી=સાક; સુધડ
મેનતુ=ઉઘોગી	રચે=બનાવે	દિસે=દેખાય
મનહર=મનને આનંદ	રસ=સ્વાદ	આળસ=એટીપણ
પમાડે તેવો	તત્કાળ=તે વખતે	તજે=છોડીદે, મુકીદે
મધપુડો=મધમાખીના	મીઠું=ગળ્યું	પ કાય=વખણાય
	સર=થાય	

(૧) હે મધમાખી ! તુ એટલી બધી મહેનતુ છે કે જાણે હુબરની નિશાળ હોયતી ! મનને આનંદ પમાડે તેવો સુદર મધપુડો બનાવી તે વખતે તેમાં સ્વાદ (ગળપણ) મુકે છે.

(૨) મીઠું મધ ચુશી લઇ મીણ બનાવે છે, તેથી ધણું કામ થાય છે, અને તે (મધ અને મીણ) ધણો ફાયદો કરે છે

(૩) આવું નાનું સરખું જીવડું છે, છતાં કામ મોટાં (જરૂરનાં) કરે છે તુ ડાહી અને સુધડ દેખાય છે, અને બધું આળસ છોડી દે છે.

(૪) કીડી કરોળીઆ અને મંકાડા વગેરે જેઓ ઉઘોગી જીવડાં કહેવાય છે તેમા હે મધમાખી ! તું વખણાય છે, એટલે તે બધાથી તુ ઉત્તમ ગણાય છે

સાર—મધમાખી અને કીડી જેવા પ્રાણીઓ સુધડ રહી આવે. ડહાપણુ ભર્યો ઉઘોગ કરે છે તો આપણે તો અવસ્ય કરવાનું જોઇએ.

(૩૫)

ડિક્શનરી.

પરમેશ્વર	સરળતાં	માગશર	વખુટી	મિહાષ
વટેમાર્ગ	ઉતરાણુ	ગોષ	સુખડીઆ	લક્ષ
ભક્તિ	તિથિ	શિઆગો	બહેકબહેક	પુષ્કળ
ધર્મશાળા	પર્વ	સદ	દ્રાક્ષ	સુતરાઈ
સુરભાર્થી	આવણુ	ત્રીસ	તૈયાર	ગિનનું
અંધાર	પખવાડીઆં	ચૈત્ર	દુકાનો	સરૈયાની
ચંદ્રમા	પુનમ	શિખંડ	કંસારાની	સિપાઈઓ.
અજવાળું	કારતકી	ચોમાસુ	પિત્તળ	પુદ્ડી
પૃથ્વી	મહીનો	દિવાળી	પેંડા	પુતળી
કૃદ્દતી	પ્રાણીઓ	અજીતસિંહ	શણગારવી	સમગળ્યું
દોસ્ત	અજાણ્યું	બહાદુરસિંહ	બેનપણીઓ	મૂર્ખ
લોહીલોહાણુ	ગોધતો	કિલ્લો	મૂકલુ	અભામણી
ભાગ્યશાળી	મંદીખાનામા	ચક્રરમાં	વિવાહમાં	બચાવનાર
ઠીકરું	ચાદની	દહ	કટા	હોશિયાર
ફક્કડ	કુતરાને	છુદો	રામચંદ્રજી	કુતરો
નિશાળ	છુટું	મિત્ર	કૌશલ્યા	સંદેશો
સળંગ	સમગળ્યું	પીતરાધ	ગણકાર્યું	પહોંચાડી
પ્રેમ	ગાંધ્યા	સુતુ	ફેંકી	ખોડંગતો
પૂછ્યું	ભાઈભાંડુ	સ્તો	ખીજવાયા	માયાળુ
કહ્યું	દોગ	આહાહાહા	મધુર	ભાઈભાંડુ
લગાબો	ભાગ્યે	સિવાય	લાલરડું	દુઃખી
હુદાધ	પસ્તાયા	કુટુંબ	મહારાજ	ત્રીભાગ્યે
ગાંભી	મુદલ	સ્વાદે	પ્રધાનને	હુંકાળું
ફાઇગપલુ	પાટલુન	સોહામણી	દર્પણ	શીખવવાનો
મસ્તી	હડીસીંગ	અધુ	બ્રાહ્મણનું	પસંદ
હાડવૈદ	નાહતા	મુલક	કચરોપુજા	શાખાશી
છોકરું	રિસાય	છંછેડે	વિદ્યાર્થીઓને	જાણ્યાં
બાંધ્યું	પીરસલી	ધાન્યથી	ગુજરાન	અમારું

કુટેવ
ભેંકડો
પહોંચાડયો
શિખામણથી
જકીધેડું
શિકારી
અભાગીઉં
વિઆય
ભે સો
દૂંકમાં
પિવાડતો
દોંમણું
હડસેલી
પાદશાહ
ખલીફા
રૈયત
નીમણકની
શાહનદીઓ
ચીતરામણ
રમકડાંથી
તહેનાતમા
ફરજદોને
અક્ષાએ
દીલગીરી
ઓહો
હળીઆવાળી
ખોંખારો
લંગડો
મજબુત
ભાગોળમાંથી

ભિંહભિંહ
મુદ્દલ
આપ્યુ
ચકભિલ્લુ
કચ્છ
બૂલથાપ
પે તરા
બહાદુરી
મહેતાજી
ગુરૂ
કરાવ્યા
નાહવા
ખુદલું
ગુમાવ્યુ
ફક્ત
છીનવી
ભુલીશ
ભરપુર
ખૂબસુરત
રૂપિઆ
હૈયુ
દુ ખ
બરદાસ
ભુખ્યા
ચોકખા
શીંગડાનો
પુટડા
ખેંચતાણુ
પહોંચ્યા
શિઆળ

પોંક
ભાણાભાષ
પુતળાં
ઉલટભેર
ધોતલીમા
હોંસભેર
વહેંચી
ફૂટયુ
દીગલી
ઝૂટવી
ચીથરાની
ઓચીંતી
તડંગધુમ
પ્રાર્થના
પહેરામણી
તીર્થ
દુસ્મન
અભસીગ
મોહનસીંગ
માનસીંગ
પરણાવ્યા
દશેરાનુ
હી મત
લૂણુ
ફેંક્યો
ચર્યો
તકુકતો
ફૂદતુ
પુલાવી
હ મેશા

છોકરાંછેયાં
ધંધર
નોળીઆનું
બચ્ચું
તરફડતુ
ઉછેરીને
સુવાદી
સોંપી
ગુસ્સો
લોહીઆળું
ભાગીતૂટી
દક્ષિણ
વસ્તુનો
માસ્તર
સ્લેટ
પહોળાષ
ફટ પટી
વિન્યા
મુકુફ
પ્રમાણે
લ બચોરસ
ગેલીરીઓ
રોશન
નિશાળ
ચીતરવી
સમજ્યો
કયારડા
ધંધરલાલ
લમ્બુ
અહીંથી

આગગાડીનાં
ગાડંને
સરનામુ
રોશન
ફેંકળે
સિસોટીનો
પંખાળીને
મિનિટ
ખખરદાર
હીંચકા
હિંચોળે
દુકાનદારો
લક્ષમણ
ટિટીટ
પુંકાચ
ગુગળાષ
ખારણું
મૂળમાંથી
ફળીઉં
ધાન્ય
સેકાઉં
જતુ
નિર્દય
સાંભળવાનું
કહાણી
જન્મ
છિદ્રો
તાંખાકુંડી
ટંકશાળ
ભોંયમાંથી

હાડકું ગુમાબું બકર હડખાએલા ત્રીજો ઠાવકું પહેરેલુ શિકારી ભુકું ધુકું ઉચકયાથી સુકવીને પુળાઓ સુગધ પાંદડીવાળુ સુપડાં મૂજ મહીકાઠા સળંગ ગુચ્છો પ્રજાહીમ ખેડુત હળપુણી લઈ એકસામટું ધુસરી સંતોષ કોવતવાળુ વસો ઉત્તમ	રંગરેજ પ્રાણીઓને સિંહને ભટ્ટીમાં લગન પિએરથી ચૌટામાં રડયુ ખડયુ તમાર આપકર્મી બાપકર્મી કાદવકીચડ દિવાળી લીલાછમ છુડુછુડુ સુકવશે ડુકર વતા મખંધી ભોંયપર અગિયાર શિઆળવાં તુકસાન વારંવાર ઉજળો હિસાએ સફેદી રધાઈ ધઉને બુવાર	ધૂજતો ઝતુમા અગુડીઆં દુકકું પહોંચ્યા પુષ્કળ દિશાઓ પશ્ચિમ પૂર્વ કસરતશાળા ઉત્તર આળસુ કુકરેકૂક કુકડો ઉકરડા મુસલમાન ખાખોચીઆમાં ભિજતુ અણીદાર પાળ્યા ખોતરવાની વળગુ છુ વસ્તુ રઝળી ચીચી ઊડગીડ મજબુત કેશવાળી પ્રીતિ ટદી	સુગમ અધિકારીઓ બ દોખસ્ત મામલતદાર દાકતર હવાલદાર વહેંચતો હુડી વનસ્પતિ ધોધાટ વગધગતા નકર ઝપાટાબંધ ભુસું દોડનાર ટદું કલ્લાગર ખચ્ચર પુછડીને ભુમખો ખોખારે ગધેકુ ભૂકેછે અડીઅલ ધીરજવાળું ડુકું ડુગરા તાળવુ ઢીચણુ હડપચી	સિકા શિરોધ વર્ગમાંના કુમળું ખુજળી ઝીઝવો ધુપેલ સુંવાળી અતર મૂળાઆં નકામું ધદિયો સ્વાદ સૂધી જાણ્યું ઉચું નીચું સુંવાળી સાક્ષા છટ્ટી કારમજી ખુલતો કેસરીઓ ઓછાવતા ગુલાબી ખાસ્તો દોશીવાણીઆ ભીંગડા જામદાની કપડું
--	--	--	---	---

(૩૮)

અથાણું	તત્કાળ	નીમકહવાણ	મોંમાં	અંગરખી
ખવડાવુંછું	મધપુડા	પ્રાણીનો	વચ્ચે	સુતરનાં
નીરુંછું	અગાડયું	પુછડી	તળીઉં	છીટ
લુહારે	ઇડાં	સુવાળા	ધુંટી	લુગડાં

પદાર્થપાઠ.

સવાર ને સાંજ.

પ્ર૦ ફિવસના કેટલા ભાગ છે અને કયા કયા ?

ઉ૦ ત્રણ. (૧) સવાર (૨) બપોર (૩) સાંજ.

પ્ર૦ સવાર કોને કહે છે ?

ઉ૦ સૂર્ય ઉગે તે વખતને

પ્ર૦ સાંજ કોને કહે છે ?

ઉ૦ સૂર્ય આથમે તે વખતને.

પ્ર૦ બપોર કોને કહે છે ?

ઉ૦ સૂર્ય માથે આવે તે વખતને.

પ્ર૦ સવારમાં આકાશ કેવું દેખાય છે ?

ઉ૦ પૂર્વ દિશામાં સૂર્ય ઉગતો દેખાય છે. તે સોનેરી રંગનો પીળો દેખાય છે. આકાશનો રંગ તે વખતે લાલ દેખાય છે. ધીમે ધીમે સૂર્ય ઉચે આવતો જાય છે અને ઘોળા રંગનો થતો જાય છે. દુનિયા ઉપર રાતના અમલનો પડેલો અધારાનો પડદો દૂર થતો જઈ અજવાળું પ્રકાશતું જાય છે

પ્ર૦ સવારમાં શુ કામ થાય છે ?

ઉ૦ બધા સૂતેલા ઉઠી, દાતણપાણી કરી, સૌ સૌને ધધે વળગે છે. જૈરા પોતપોતાનો ધર ધધો કરે છે, ખેડતો ખતીના કામે

(૩૯)

તૈયાર થઇ જાય છે, દુકાનદારો દુકાન ઉઘાડી વેચવા-સાટવાને કામે જાય છે, મજૂરો મજૂરીએ, એમ સૌ સૌને ધંધે વળગે છે વિદ્યાર્થીઓ પોતપોતાનો અભ્યાસ કરવા માંડે છે. પશુ પખીઓ પોતપોતાની જગાએથી ઉડી હરવા ફરવા માંડે છે.

પ્ર૦ સૂર્ય ઉગે ત્યારે પદાર્થોનો પડછાયો કઇ તરફ પડે છે? બપોરે કઈ તરફ અને સાંજે કઇ તરફ પડે છે?

ઉ૦ પશ્ચિમ તરફ. બપોરે વસ્તુની નીચે અથવા પગતળે, અને સાંજે પૂર્વ તરફ.

પ્ર૦ સવાર અને સાંજે તાપ ઓછો કેમ લાગે છે? અને બપોરે વધારે કેમ લાગે છે?

ઉ૦ સવારે અને સાંજે સૂર્યના કિરણ ત્રાંસાં પડે છે તેથી ઓછો તાપ લાગે છે અને બપોરે સૂર્યનાં કિરણ ઉભાં પડે છે તેથી તાપ વધારે લાગે છે.

પ્ર૦ સાંજની સ્થિતિ કેવી હોય છે?

ઉ૦ આકાશનો રંગ લાલ થતો જાય છે, ધીમે ધીમે અજવાળું ઓછું થતું જઈ અંધારૂ થવા માંડે છે, પક્ષીઓ માળા તરફ જવા માંડે છે, ઢોર ચરીને ઘેર આવે છે, ઘેર ઘેર દીવાના પ્રકાશ થાય છે, લોકો વાળુ કરવા માંડે છે, અને વિશ્રાંતિ માટે આરામ લેવાની તૈયારી કરે છે.

હવા અને પવન.

પ્ર૦ હવા કોને કહે છે?

ઉ૦ જે પવન હાલતો ચાલતો નથી અને સ્થિર રહે છે તેને હવા કહે છે.

પ્ર૦ પવન કોને કહે છે?

ઉ૦ હવા જ્યારે ગતિમાન થાય છે એટલે ચાલે છે ત્યારે તેને પવન, વા કે વાયરો કહે છે.

પ્ર૦ વાવાઝોડું કેને કહે છે ?

ઉ૦ પવન જેરમાં વાવાથી તોફાન થાય તેને વાવાઝોડું કહે છે.

પ્ર૦ હવા અને પવન કયા રહેલાં છે ?

ઉ૦ આ પૃથ્વીની ચારે તરફ ખાલી જગામાં પૃથ્વીથી વધારેમાં વધારે ઉંચે ખસે મેલ સુધી છે.

પ્ર૦ હવા કે પવન પ્રાણી અને વનસ્પતિને મળે નહિ તો શુ થાય ?

ઉ૦ તેના વગર પ્રાણી માત્ર મરી જાય; માટે ઇશ્વરે ખાલી જગામાં અધે તે ભરેલી છે.

પ્ર૦ દિવસના કયા ભાગની અને કઇ જગાની હવા સારી અને તે શા માટે ?

ઉ૦ સવાર અને સાંજની; કારણકે તે વખતની હવા ઠંડી હોય છે; અને તે હવામાં પ્રાણુવાયુ નામની હવાનું તત્ત્વ ચોક્કસ અને વધારે હોય છે કે જેનાથી આપણે જીવી શક્તીએ છીએ તે વધારે હોવાથી આપણા શરીરનું સારી રીતે પોષણ થાય છે. માટે સવાર સાંજની હવા બહારની ખુલ્લા મેદાનની વધારે સારી હોય છે; કારણકે ખુલ્લા મેદાનમા વધારે સ્વચ્છ હવા મળે છે.

પ્ર૦ ગામડામાં રહેલુ કયા કારણે લોકો પસંદ કરે છે, અને શહેરમાં રહેલુ કયા કારણે પસંદ કરે છે ?

ઉ૦ ગામડાની વસ્તી થોડી અને છૂટી છૂટી હોવાથી આસપાસ ઠંડી અને સ્વચ્છ હવા વધારે મળે છે. માટે નદીરસ્તીને માટે ગામડામાં રહેલુ સારું છે. મોજશોખ બોગવવા માટે શહેર સારું કારણ કે ગામડાંમા મોજશોખની વસ્તુઓ પૈસા આપતાં છતાં પણ મળતી નથી માટે મોજશોખ બોગવવા માટે શહેર સારું છે.

પ્ર૦ પવન શામાટે કામનો છે ?

ઉ૦ દરિયા ઉપરની સૂર્યના તાપને લીધે પાણીની થયેલી વરાળને

- એકઠી કરી જમીન ઉપર ખેંચી લાવી વરસાદ વરસાવે છે જેને લીધે અનાજ, ઘાસ પાકે છે અને તેથી પશુ પંખીઓ જીવી શકે છે; વળી પવનથી ફૂલોની સુગંધી બધે ફેલાય છે અને દુર્ગંધી પશુ બધે ફેલાય જવાથી તે દુસ્તી અટકે છે. તેનાથી સમુદ્રમાં વહાણો ચાલે છે વગેરે.

ચાક.

- પ્ર૦ ચાક એ શું ચીજ છે અને તેની બનાવટ કેવી રીતે થાય છે ?
 ઉ૦ ચાક એ એક જાતની માટી છે, તે દરિયાને તળીએ બનેલી અને તેને દરિયામાં રહેતાં નાના જીવડાએ બનાવેલો છે દરિયાના તળીઆ ઉપર ચોમાસામાં તણાઇ આવતી માટી કાંકરા કચરો વગેરેના થર બાઝી તળીઉં પુરાઈ જમીન થતી ગઈ અને દરિયો ત્યાંથી આવો ખસતો ગયો તેમ તેમ ખાણો ખોદતા તે માણસોને હાથ લાગ્યો.
- પ્ર૦ ચાકમાં કયા કયા ગુણુ છે ?
 ઉ૦ તે ઘોળો છે, પોચો છે, પાણીમાં ઓગળે નહિ તેવો, પાણીને ચુસનારો, દેવતામાં ઓગળે નહિ તેવો અને નક્કર છે
- પ્ર૦ ચાકનો શો ઉપયોગ થાય છે ?
 ઉ૦ નાનાં છોકરા સ્લેટ ઉપર અક્ષર કાઢવા માટે તેને વાટી તેમાં પાણી રેડી જડો બનાવી તેનાવી લખે છે કારા ચાકથી નિશાળમાં પાટીઆ ઉપર અક્ષર લખી છોકરાને શીખવવામાં આવે છે.
- પ્ર૦ ચાકને બઠ્ઠીમાં બાળવાથી શું થાય છે ?
 ઉ૦ ચુનો.
- પ્ર૦ ચુનાનો ઉપયોગ શો ?
 ઉ૦ ચુનાને કચરી પલાળા તેમાં થોડી રેતી ભેળવી લોકો તેનીફગારથી ઘર ચણે છે, અને વાળાવે છે જેને લીધે ઘર મજબુત થાય છે.

તાંબુ અને તાંબાનાં વાસણો.

પ્ર૦ તાંબુ એ કેવો પદાર્થ છે અને ક્યાંથી નીકળે છે, અને તેને શું કહે છે ?

ઉ૦ તાંબુ એ ખનિજ પદાર્થ છે, ને ખાણમાથી નીકળે છે, અને તેને ધાતુ કહે છે.

પ્ર૦ તાંબાના ગુણ કહો.

ઉ૦ તે લાલ રંગનું છે, નરમ છે, અને ચળકતુ છે.

પ્ર૦ તાંબાની ઉત્પત્તિ કહો.

ઉ૦ તાંબુ જમીનમાથી શુદ્ધ રૂપે મળે છે, તે ઇશ્વરની બનાવેલી વસ્તુ છે; જમીનમાંથી ખોદી કાઢીને તેને દેવતા ઉપર તપાવીને મેલ કાઢી નાખવા માટે ગાળી કાઢે છે; ગાળ્યા પછી તેના પતરા બનાવે છે અને તે પતરામાંથી કાપી કાપીને કસારા તેના વાસણો બનાવે છે.

પ્ર૦ તાંબાનાં વાસણો ઉપર જે કાટ ચઢે છે તેને શું કહે છે અને તેના ગુણ કહો તથા તે કાટ બાજે નહિ માટે શું કરવું ?

ઉ૦ તાંબાના કાટને જંગાલ કહે છે, તે ધણો ઝેરી હોય છે, તે જે ખાધામાં આવે તો મરી જવાય. તાંબાના વાસણો ઉપર કાટ ચડે નહિ માટે ઉપરથી તેને વારવાર ખાટી વસ્તુઓથી ખટવીને માંજ સાફ રાખવાં અને જે વાસણો ખાધાના ઉપયોગમાં લેવાતાં હો તેના ઉપર કલ્પ દેવરાવવી કે જેથી કાટ ચઢે નહિ.

પ્ર૦ તાંબાની શી શી ચીજો બને છે ?

ઉ૦ લોટા, લોટીઓ, દેગડા, દેગડીઓ, ધડા, કથરોટ, તાંબાકુડીઓ, ચણુ, કઢાયાં, લીળોળીઓ, પવાલાં, પૈસા, પાછઓ વગેરે.

પ્ર૦ પૈસા અને પાછઓ શું ઉપયોગમાં આવે છે, અને તેને કાલ કરાવે છે ?

ઉ૦ વસ્તુઓ વેચાતી આપવા લેવામાં પૈસા અને પાછઓ કામમ

લાગે છે. પૈસા અને પાઠઓ સરકાર કરાવે છે. તેમના વગર ખીજીથી તે પડાવાતી નથી. ખીજો કાંઈ પૈસા પાઠઓ છાનોમાનો પડાવે તો સરકાર તેને શિક્ષા કરે છે.

પિત્તળ ને પિત્તળનાં વાસણો.

પ્ર૦ પિત્તળ એ કવો પદાર્થ છે અને કવી રીતે તે થાય છે ?

ઉ૦ પિત્તળ એ એક ધાતુ છે, અને તે મિશ્ર ધાતુ છે. તે ખાણમાંથી નીકળતુ નથી પણ ખાણમાંથી નીકળેલી ખીજી ધાતુઓને એકઠી કરીને માણસે બનાવેલું છે, એટલા માટે પિત્તળ બને ખનિજ પદાર્થ કહેવાય નહિ.

પ્ર૦ પિત્તળ કઈ ધાતુઓની મેળવણીથી થાય છે ?

ઉ૦ તાંબુ અને જસત આ બે ધાતુઓને ખુબ તપાવવાથી બનેલો રસ થઈ મળી જાય અને ટાંકુ પડે એટલે તે પિત્તળ થાય.

પ્ર૦ પિત્તળના ગુણ કહો ?

ઉ૦ કઠણ, પીળું, ચળકતું.

પ્ર૦ પિત્તળનાં કયાં કયાં વાસણો બને છે ?

ઉ૦ લોટા, લોટીઓ, ખ્યાલા, બેઠા, તાંબાકુંડીઓ, પવાલીઓ, થાળી, વાડકા, તાસકો, તપેલીઓ, બરણીઓ, વગેરે.

પ્ર૦ પિત્તળનાં વાસણો ઉપર કાટ ચઢે નહિ માટે શું તજવીજ કરવી ?

ઉ૦ વારંવાર વાસણોને માહેથી તથા બહારથી માંજીને સાફ રાખવા અને વાસણો ખાવાના ઉપયોગમાં લેવાના હોય તેને કસાઈ કરાવી વાપરવા

જુદી જુદી જાતનાં ધાસ વિષે.

પ્ર૦ ધાસ કોને કહે છે ?

ઉ૦ ઢોરને ચરવાનો લીલો અથવા સૂકો ચારો તે ધાસ કહેવાય છે.

પ્ર૦ ધાસ અને અનાજમાં શો ફેર છે ?

ઉ૦ ધાસ અને અનાજ એ એકજ જાત છે. સુધારેલું ધાસ તે અનાજ કહેવાય છે જે ધાસનાં બી સ્વાદમાં બીજા કરતાં સારાં અને ગુણ-કારી અને પૌષ્ટિક માલમ પડેલા તેને રાશ્વ્યાતમા માણસોએ સારી જમીનમાં ખાતર પુજો નાંખી ખેડી વાવેતર કરેલું એટલે ખડ ખાતરને લીધે તે ધાસની જાત મોટી થવા લાગી; એમ દિવસે દિવસે સારી જમીનમા વાવી સારી રીતે ખાતર પુજો કરેલો તેથી તેની જાત મોટી થતી ગઈ અને તેમાંથી હાલનાં આપણા અનાજ થયાં છે અનાજ એ ધાસજ છે

પ્ર૦ થોડાં ધાસનાં નામ આપો

ઉ૦ ઝીઝવો, બાજરો, દાલ, કરેડી, બાથકું, સામો, ધરો, ચીટો, સરકટ, વગેરે.

પ્ર૦ અનાજના ધાસ જે ઢારના આધામા આવે છે તે કયાં છે ?

ઉ૦ બાજરી, જીર વગેરેના પૂળા, કાદરા, ડાંગર વગેરેનું પરાળ, ઘઉંનું કુંવળ, તુવેર, મગ, મઠ, અડફ, વગેરેનું ગોતર વગેરે.

પ્ર૦ કયા ધાસ ઢારને વધારે લાવે છે ?

ઉ૦ ઝીઝવો, બાજરો, અનાજનું ધાસ તથા ગોતર.

પ્ર૦ દાલ એ કેવું ધાસ છે ?

ઉ૦ તે ધારવાળું હોય છે અને ઢારને માટે તે બહુ પૌષ્ટિક ગણાતું નથી વળી તે જે ખેતરમા થાય છે તે ખેતરને પણ નકામું કરી નાંખે છે કારણકે દાલવાળા ખેતરમાં બીજું અનાજ ધણું થોડું થાય છે

પ્ર૦ સરકટના ધાસનો બીજો શો ઉપયોગ થાય છે ?

ઉ૦ તેની પીરામ્બોના સુપડાં, સાદડીઓ, ટોપલીઓ વગેરે થાય છે. વળી તે છાપરાં છાવવાના કામમાં આવે છે. તેનાં પાંદડાંથી

તમાકુના પડા બંધાય છે, અને પાંદડાંને પલાળી કુટીને દોરડાં વણે છે જેને મુંજ કહે છે. એ મુંજનું વહાણ ખાટલા ભરવાના કામમાં આવે છે.

પ્ર૦ ચીડાની મોથ શા કામમાં આવે છે ?

ઉ૦ તેની મોથને ધસીને દાદર ઉપર ચોપડવાથી આરામ થાય છે, ધુપેલમાં નાંખવાથી ધુપેલ સુગંધીદાર થાય છે. વળી મોથમાંથી સુગંધીદાર અત્તર પણ નીકળે છે.

પ્ર૦ પેર કે પીરાઇ કોને કહે છે ?

ઉ૦ સ્ત્રીકાની એક ગાંઠથી બીજી ગાંઠ સુધીનો વચ્ચેનો જે ભાગ તે પીરાઇ કહેવાય છે.

પ્ર૦ ધાસમાંથી અનાજ થઈ શકે કે કેમ ? અને કેવી રીતે ?

ઉ૦ હાલ જેને આપણે અનાજ કહીએ છીએ તે પ્રથમ ધાસનાંજ બીજાં હતાં તેના ઉપર ખેડ ખાતર અને પાણીના પ્રયોગો કરીને તેની જાતમાં ખેડુતોએ સુધારો કર્યો તેથી તે અનાજ થયાં. તેજ પ્રમાણે હાલનાં ધાસોને પણ આપણે પ્રયત્ન કરીએ તો દાણા મોટા બનાવી શકીએ અને તેનું ધાસ પણ મોટું કરી શકીએ તો તેથી અનાજની જાતમાં વધારો થાય. ગરીબ લોકોને અનાજ મળતું નથી ત્યારે તેઓ સામો વગેરે ધાસ ચોમાસામાં પડતરો-માંથી લાવીને તેને દળી છડીને રોટલા કરીને કે બાફીને ખાય છે.

ખેડુત ને હળ.

પ્ર૦ ખેડુત કોને કહે છે ?

ઉ૦ જે ખેતી જાતે કરે છે તેને ખેડુત કહે છે.

પ્ર૦ ખેડુતનો ધંધો કેવો છે ?

ઉ૦ ખેડુતના ધંધામાં મહેનત અતિશય છે. શરીરને તોડવા જેટલું

કામ કરવાનું છે. લોકોમાં કહેવત છે કે “ બાર મહીનાનું વર્ષ
અને તેર મહીનાનું કામ ” આ કહેવત ખેડૂતના ધંધા માટેજ છે.

પ્ર૦ ખેડૂતને કયા પ્રકારની મહેનત કરવી પડે છે ?

ઉ૦ ઠારોની સંભાળ અને રક્ષણ, ખેતરમાં ખાતર પુરવું, ખેડવું, વાવવું,
નીંદવું, વાઢવું, ઢાળવું વગેરે.

પ્ર૦ ખેડૂતનો ધંધો કેવો ગણાય છે ?

ઉ૦ વરસાદ જે અનુકૂળ આવતો હોય અને પાક સારો થતો હોય
તો ઉત્તમ. કારણકે ગમે તેવો હલકો ખોરાક ખાવાનો હોય
પણ ખેતીની મજૂરીથી ખેડૂતનું શરીર મજબૂત રહે છે. વળી
તેના ધંધામાં શાંતિ વધારે છે.

પ્ર૦ હળ કોને કહે છે ?

ઉ૦ ખેડૂતો જેનાથી ખેડે છે તેને (ચાશ પડે છે)

પ્ર૦ હળના ભાગ કહો ?

ઉ૦ મૂળ ભાગ હળનું તુગુ અને છેડ

તુગાના ભાગ-ઉપલો ઝાલવાનો ભાગ તે છેડો. છેડાના તુગામાં
કાશ અને ચવડું જેનાથી જમીન ખેડાય છે તે કેટલીક જગાએ
કાશ ચવડાને જડેલી હોય છે, અને કેટલીક જગાએ કાશ ચવડું
જુડું હોય છે.

પ્ર૦ હળનો ઉપયોગ શો ?

ઉ૦ હળથી ખેડીને જમીન પોચી કરી શકાય છે. જેથી તે વધારે
પાણી પી શકે છે. પોચી થવાથી ખી વહેલાં ઉગી ઝપાટાબંધ
વધે છે. નકામું ખરસલું સાફ કરી શકાય છે, ખેડવાથી, તપ-
વાથી, જમીન ઊંધાળું થઈ છે, વગેરે લાભ હળથી ખેડીને મે-
ળવી શકાય છે.

પ્ર૦ હળ અને કાશ કોણુ બનાવે છે ?

ઉ૦ હળ સુતાર બનાવે છે, અને કાશ લુહાર બનાવે છે,

(૪૭)

ડાંગર.

પ્ર૦ ડાંગર એ શી વસ્તુ છે ?

ઉ૦ તે સુધારેલું ધાસનું ખી છે.

પ્ર૦ ડાંગરની ઉત્પત્તિ કહો ?

ઉ૦ પ્રથમ ડાંગરને થોડી જગામાં સાથે ખાતર પુરી છુટી છુટી વરસાદ આવે ત્યારે પોંકે છે, અને તેના ઉપર થોડી થોડી માટી પડવા દે છે જેથી તે ઉગી નીકળે છે, તેને ધરૂં, દરૂં કે તરૂં કહેછે. એ ધરૂંને ડાંગર રોપવા માટેના ક્યારડામાં ઉપાડી લઈ જઈને વેંત વેંતને છોટે રોપે છે. વખત પુરો થતાં તે પાકી તૈયાર થાય છે એટલે તેને ઝુડી અથવા મસળી લઈ છુટી કરી લે છે.

પ્ર૦ ડાંગરને માટે ક્યારડા કેવી જમીનમાં અને કેવા જોઈએ અને શાથી?

ઉ૦ ડાંગરને માટે કાળી જમીન જોઈએ કારણ કે તેને કાળી જમીન માફક આવે છે.

તેને પાણી ખીજ અનાજ કરતાં વધારે જોઈએ છે માટે તેના ક્યારડા વધારે પાણી ભરાઈ રહે તેવા ઉંડા રાખવા જોઈએ એટલા માટે ક્યારડાની આસપાસ પાળીઓ આધી પાણી ભરાઈ રહે તેવા ઉંડા કરવામાં આવે છે.

પ્ર૦ ડાંગરનો શો ઉપયોગ થાય છે ?

ઉ૦ તેને ખાંડીને અથવા ભરડીને ચોખા કાઢે છે, જે ચોખાની ખી-ચડી અથવા ભાત બનાવી આપણે ખાઈ આપણા શરીરનું પોષણ કરીએ છીએ.

શેરડી.

પ્ર૦ શેરડીના રાડાને શું કહે છે ?

ઉ૦ સાંઠો.

પ્ર૦ શેરડી કેટલી જાતની છે અને કઈ કઈ ?

ઉં બે જાતની. ૧ ઘોળી, ૨ લાલ.

પ્ર૦ ઘોળી શેરડીમાંથી શું બને છે ? અને લાલ શેરડીમાંથી શું બને છે ?

ઉં ખાંડ, સાકર અને ગોળ.

પ્ર૦ શેરડીમાંથી ગોળ, શી રીતે બનાવે છે ?

ઉં શેરડીને કાલુમાં પીલીને રસ કાઢે છે, તેને તાવડામાં નાંખી ઉકાળે છે. ઉકાળતાં મેલતી છારી તરી આવે તે કાઢી નાંખતા જાય છે એમ ધણી વાર ઉકાળતાં રસ જડો થાય છે એટલે ઉતારી ટાઢો પાડે છે. તે ઠરી જઈને ગોળ થાય છે.

પ્ર૦ શેરડીની રોપણી શી રીતે થાય છે ?

ઉં શેરડીનાં બી રોપાતા નથી પણ તેની ઢુંકી ગાંઠો (પીરાઇઓ) વાળી પીરાઇઓને સારી પેઠે ખેડી પોચી કરેલી, પાણી પાચેલી જમીનમાં ચાસ પાડી તેમાં પીરાઇઓની આંખો ઉપર દેખાય તેમ રોપે છે. પછી વારંવાર પાણી પાતા જાય છે એ પ્રમાણે દશબાર માસે શેરડીનો પાક તૈયાર થાય છે.

પ્ર૦ શેરડી પીલવાનો કાલ શેનો થાય છે ?

ઉં લાકડાનો કે લોઢાનો.

ભાત અને રોટલી.

પ્ર૦ ભાત કેવી રીતે બનાવે છે ?

ઉં ચોખાને બે ત્રણ વખત ઘસી ઘસીને ઘોષ નાંખી પલાળી મૂકે છે. પછી ભાત કરવા માટેના વાસણમાં ચોખાના પ્રમાણમાં જોખમે તેટલું પાણી લઈ ચુલે મૂકે છે. થોડીવારમાં ચોખા ચઢી જાય છે તેને તપાસી જોઈ વધારાનું પાણી હોય તો કાઢી નાંખી ઢાકી દઈ તેના ઉપર થોડો દેવતા નાંખી ચૂલા ઉપરથી ઉતારી લે છે. એટલે થોડીવારમાં ભાત થાય છે.

પ્ર૦ રોટલી કેવી રીતે કરે છે ?

ઉં બહાના લોટમાં થોડું તેલ નાંખી લોટને મોઢ નાંખી પાણીથી પલાળી ફળવી ફળવીને વણવા જેવો કઠણુ લોચો તૈયાર કરે છે. તેમાંથી થોડો થોડો લોચો લઇ થાળી ઉપર અથવા આડણી ઉપર બાજરીના આટા નાંખી વેલણથી વણી પાતળી ગોળ બનાવે છે તેને લોઢી ઉપર શેકી નાંખે છે. એટલે રોટલી થાય છે. કેટલાક રોટલીની વચ્ચે કારો આટા નાંખી બેવડ બનાવે છે. તે શેકાયા પછી જુદાં કરે છે.

૫૦ ભાતના ગુણુ કહો ?

ઉં પોચો છે. પોચો હોવાથી દાંત વગરનાં બાળકો અને ધરડાં થોડું ચાવીને ખાઈ શકે છે; મોટાં માણસોને તે પચવામાં હલકો હોવાથી વધારે માફક આવે છે.

૫૦ રોટલીના ગુણુ કહો ?

ઉં ભાતના કરતાં વધારે કઠણુ હોવાથી બાળક અને ધરડાં સહેલાઈથી ખાઈ શકતાં નથી. વળી તે પચવામાં ભારે છે. તેથી જેની જઠરા મંદ હોય તેને રોટલી સહેલાઈથી પચી શકતી નથી. માંદાં માણસને રોટલીનો ખોરાક ભારે હોવાથી માફક આવતો નથી.

૫૦ ભાત અને રોટલી બેમાં સારો ખોરાક કયો ? અને શા માટે ?

ઉં ભાત પચવામાં હલકો છે તેથી સહેલાઈથી પચી શકે છે. સાબ શરીરવાળા માણસને ભાત ખાધા પછી ભૂખ વહેલી લાગે છે, અને માંદાંને પણ ધીમે ધીમે પચી જાય છે.

રોટલી એ ભારે ખોરાક છે. તેથી પચવામાં વાર લાગે છે, માટે રોટલી ખાધા પછી ભૂખ વહેલી લાગતી નથી. માંદાં માણસને રોટલીનો ખોરાક પચવામાં કઠણુ પડે છે, માટે તે આપવી નહિ.

મધમાખ.

૫૦ મધમાખો કેટલી જાતની છે અને કઈ કઈ ?

ઉં ત્રણ જાતની. ૧ રાણી જે ઇડાં મુકવાનું કામ કરે છે. ૨. કામ કરનારી માખીઓ. જે મધ એકઠું કરે છે, અચ્ચાને ખવરાવે છે, અને મધપુડાનું રક્ષણ કરે છે. ૩ નર જે કાંઈ કામ ન કરતાં આળસુ થઈ પડી રહે છે

પ્ર૦ મધ શેનું બને છે ?

ઉં કામ કરનારી માખીઓ કુલોમાથી રસ ચૂસી લાવે છે ને તે રસનું મધ બનાવે છે.

પ્ર૦ મધપુડો કેને કહે છે, અને તેની રચના કેવી હોય છે ?

ઉં મધમાખીઓ રહેવા માટે જે ઘર (પુડો) બનાવે છે તેને મધપુડો કહે છે, મધમાખો છ ખુણીયાં મધપુડાના ખાનાં બનાવે છે તેમા કેટલાક મોટા ખાના હોય છે, અને કેટલાંક નાનાં હોય છે નાનાં ખાનામા ઇડાં મુકે છે, રાણી થવા લાયક જે ઇડાં હોય તેને મોટાં ખાનાંમા મુકે છે

પ્ર૦ મીણુ શેનું બને છે ?

ઉં ખાધેલા મધનું

પ્ર૦ રાણીનું કામ શું ?

ઉં ઇડાં મુકવાં, ઉછેરવાં, બીજ માખીઓને તાબામા રાખવી વગેરે.

અતક ને મરવાં.

પ્ર૦ અતક એ કેવું પ્રાણી છે અને શું કરે છે ?

ઉં અતક જળચર પ્રાણી છે અને તે પાણી ઉપર તરે છે. વાર-વારે કુબકી મારી, પાણીમાથી પોતાના ખોરાક માટે જીવડા વીણી લે છે.

પ્ર૦ અતકના શરીરનાં અંગ કેવા છે ?

ઉં અતકના શરીર ઉપર ચીકાશવાળા પીછા હોવાથી તે પાણીમાં ફરતા છતાં પીછા બીના થતા નથી, તેની ચાચ લાંબી હોવાથી

તે ઉંડા પાણીમાંથી અને કાદવમાંથી પણ જીવડાં વીણી લે છે.
 ૧. અતકનું શરીર ભારે છે પણ પાંખો સારી નહિ હોવાથી તે વ-
 ધારે ઉડી શકતી નથી. તેને બે પગ હોય છે. એકેક પગે ચાર
 ચાર આંગળા હોય છે. અતકને દાંત કે દાદ નથી તેથી ખોરાક
 મોટો મોટો ચાવી ગળી જાય છે

પ્ર૦ અતક પાણી ઉપર શાથી તરી શકે છે ?

ઉ૦ ચામડી પાતળી હોય છે તેની સાથે પગનાં આંગળાં વળગેલા
 રહે છે તેથી.

પ્ર૦ મરઘાં એ કેવા પ્રાણી છે ?

ઉ૦ તે ભૂચર એટલે પૃથ્વી ઉપર ચરનારા પ્રાણી છે.

પ્ર૦ મરઘડાના શરીરનાં અંગો કેવા છે ?

ઉ૦ તેની ચાંચ ડુકી છે, કારણ કે તેને ઉડેથી ખોરાક લેવાનો
 નથી. પણ અણીદાર હોવાથી ઝડપથી દાણા વીણી લે છે. તેને
 પાણીમાં ધરવાનું નહિ હોવાથી આંખો ઉપર ચીકાશ નથી. પગનાં
 આંગળાં ચામડી સાથે જોડાયેલા નથી. મરઘડાને પણ દાંત અલ્પ
 દાદ નથી માટે તે પણ ખોરાક આખો ને આખો ગળી જાય છે.
 ફૂકડાને પણ બે પગ હોય છે.

પ્ર૦ મરઘડાનું ખીલું નામ શું ?

ઉ૦ ફૂકડાં.

પ્ર૦ ફૂકડો અને ફૂકડી શાથી ઓળખાય ?

ઉ૦ ફૂકડાને માથે લાલ માંજર હોય છે. ફૂકડીને માથે માંજર
 હોતી નથી.

પ્ર૦ ફૂકડા શું કામ કરે છે ?

ઉ૦ ફૂકડા વહાણું વાતા બોલે છે તેથી લોકો સવાર થઈ એમ જાણે
 છે, એટલે ઉડીને સૌ સૌને ધધે વળગે છે.

(૫૨)

ચકલી.

પ્ર૦ ચકલીના શરીરનાં અંગ કહો ?

ઉ૦ તેને બે પગ છે. દરેક પગે ત્રણ ત્રણ આંગળાં હોય છે. બે પાંખો હોય છે. પાંખોથી તે ઉડી શકે છે. તેની ચાંચ નાની ને અણીદાર હોય છે. તેથી દાણા ઝટ ઝટ વીણી ખાય છે.

પ્ર૦ ચકલીઓ કેટલી જાતની છે અને કયું કયું ?

ઉ૦ બે જાતની. (૧ ઘોળી. ૨ કાળી કે કાખરી.,)

પ્ર૦ ચકલી ક્યારે ક્યારે ઈડાં મુકે છે અને કેટલાં ?

ઉ૦ વર્ષમાં ત્રણ વખત. દરેક ફેરે પાંચ કે છ ઈડાં મુકે છે.

પ્ર૦ ઈડાંમાંથી બચ્ચાં શી રીતે બને છે અને તેમનું પોષણ શી રીતે થાય છે ?

ઉ૦ ઈડાંને ચકલી રોજ રોજ સેવે છે એ ઈડાં કાંઇક ભુરા રંગના હોય છે ઈડાં સેવાઇ બરાબર પાકે એટલે તેમાંથી બચ્ચાં નીકળે છે, તે બચ્ચાંને પાંખો આવતા મુઘી ચકલી ચારો લાવીને ખવરાવે છે. ચકલી તેને ઉડતાં શીખવે છે

પ્ર૦ ચકલી શું કામની છે ?

ઉ૦ ખેતરોમાં જીણાં જીવડાં હોય છે જે પાકને નુકશાન કરતાં હોય તેમને વીણી ખાય છે તેથી ખેતીના પાક જીવડાંના ભોગ થતા બચે છે.

ઘોડો.

પ્ર૦ ઘોડાના શરીરનાં અંગ કહો ?

ઉ૦ ઘોડાને ચાર પગ, એક પૂછડું, બે અણીદાર કાન, પગે આંગળાં નથી પણ દાખલા છે. જેનાથી તે કઠણ જમીન ઉપર ઝડપથી ચાલી શકે છે. એની ગરદન ઉપર કેશવાળી હોય છે, જે તેની શાભામાં વધારો કરે છે.

પ્ર૦ ઘોડા શા કામમાં લાગે છે ?

૧ ઉ૦ તેના ઉપર જીન કે સાજ નાંખી બેસાય છે. સવારી કરવામાં તે ધણું ઉત્તમ પ્રાણી છે. અથવા કેટલાક તેને ગાડીઓમાં પણ જોડે છે, વિલાયતમાં બળદોને ઠેકાણે ઘોડા જોડી ખેતી કરે છે.

પ્ર૦ ઘોડાનો ખોરાક કયો કયો છે ?

ઉ૦ ધાસ, ચણા, મઠ, બાજરી, લુસું વગેરે.

પ્ર૦ ઘોડાની ઉંમર સરેરાશ કેટલી ગણાય છે ?

ઉ૦ ૨૦ થી ૩૦ વર્ષ.

પ્ર૦ સવારીમાં ઘોડા શી રીતે કબજે રખાય છે ?

ઉ૦ લગામથી.

પ્ર૦ ઘોડામાં કયા ગુણુ છે ?

ઉ૦ તે નિમકહલાલ, ગરીબ, સુંદર, પ્રીતિવાળું, ધણીનું કબાગર અને બીકણુ પ્રાણી છે.

ઘોડો ને તેનાં સગાંવહાલાં.

પ્ર૦ ઘોડાની જાતનાં બીજા કયા પ્રાણી છે ?

ઉ૦ ગધેડાં, ખચ્ચર, ટટુ, વગેરે.

પ્ર૦ ઘોડા અને ગધેડાંમાં ફેર શો ?

ઉ૦ ૧ ઘોડાના કાન ટુકા અને ગધેડાના લાંબા

૨ ઘોડો મોટો, ગધેડું નાનું

૩ ઘોડો ખોખારે છે, ગધેડું ભૂંકે છે.

૪ ઘોડો ચાલાક છે, ગધેડું અડીઅલ અને ઠોઠ છે; પણ તે મહેનતુ, અને ધીરજવાળું છે.

પ્ર૦ ટટું અને ઘોડામાં ફેર શો.

ઉ૦ ટટું નાનું હોય છે અને ઘોડો મોટો હોય છે. બીજા ગુણુ સરખા હોય છે.

પ્ર૦ ઘોડો અને ટટ્ટુમાં ફેર શો ?

ઉ૦ ૧ ઘોડાના કાન ટુકા, અને ટટ્ટુના લાંબા.

૨ ઘોડો ઉચો, ખચ્ચર નીચુ અને ટુકું.

૩ ઘોડો પર્વત ઉપર ચઢી શકતો નથી, ખચ્ચર ધણો ભાર

લઈ પર્વત ઉપર ચઢી શકે છે.

એ સિવાય ઘોડો અને ખચ્ચર મળતાં આવે છે. તેની ગરદન ઉપર પણ કેશવાળી હોય છે. પૂછડી ઉપર લાંબા વાળ હોય છે.

શરીરના ભાગ.

પ્ર૦ શરીરના મુખ્ય ભાગ કેટલા છે અને કયા કયા ?

ઉ૦ બે છે ૧ ડોક ૨ ધડ.

પ્ર૦ ડોકામાં કયા કયા અવયવો છે ?

ઉ૦ ઉપર વાળ, આગલી બાજુએ બે આંખો, બે કાન, એક નાક, એક મોઢું, મોઢામાં એક જીભ, અને બત્રીસ દાંત, તથા તાળવુ છે, મોઢાની આગળ બે હોઠ, હોઠ નીચે હડપચી, આંખો ઉપર ભમર અને તેના ઉપર કાળા, આખ ઉપર પોપચાં, પોપચામાં વાળ હોય છે તેને પાંપણ કહે છે પાંપણ આખનુ રક્ષણ કરે છે, આંખો અને કાન વચ્ચે લમણા અને મોં અને કાન વચ્ચે ગાલ હોય છે

પ્ર૦ ધડના અવયવો કયા છે ?

ઉ૦ ધડ અને ડોકા વચ્ચે ગળુ, પાછળ બોચી ધડની ઉપલી તરફ જમણા ડાબા બે ખભા, બે હાથ, હાથની વચ્ચે કાણી, કાણીથી આગળ કાનુ, હથેલી, આગળા, બે હાથની વચ્ચે છાતી, નીચે પેટ, પેટું, પેટાની બે બાજુએ બે ફેડો, અને બોચીથી ફેડ સુધી ખરડો કે કરોડ કહેવાય છે. તેથી નીચે બે પગ, દરેક પગનાં વ-

(૫૫)

ચક્ષુ ભાગને ઢીચણુ, ઢીચણુથી ઉપરનાને થાપો કે જાંઘ કે સા-
થળ કહે છે. ઢીચણુની નીચે નળો, નળાની નીચે પગનું ચાપું
તેમા પાંચ પાંચ આગળાં અને નીચે પગનું તળીઉં, પગના પાછલા
ભાગને પાની-એડી કહે છે વગેરે.

ઈંદ્રિયો.

પ્ર૦ ઇંદ્રિયો કેને કહે છે ?

ઉ૦ જેથી વસ્તુનું હરકોઈ પ્રકારનું માન થાય તેને ઇંદ્રિય કહે છે.

પ્ર૦ ઇંદ્રિયો કેટલી છે અને કઈ કઈ ?

ઉ૦ પાંચ. ૧ આંખ, નાક, કાન, જીભ અને ચામડી.

પ્ર૦ આખનો ઉપયોગ શો ?

ઉ૦ તેનાથી હરકોઈ વસ્તુ જોઈ શકાય છે

પ્ર૦ નાકનો ઉપયોગ શો ?

ઉ૦ નાકથી સારી અથવા નકારી વાસ સુગંધને પારખી શકાય.

પ્ર૦ કાનનો ઉપયોગ શો ?

ઉ૦ કાને સાંભળી શકાય છે.

પ્ર૦ જીભનો ઉપયોગ શો ?

ઉ૦ જીભથી હરકોઈ પ્રકારનો સ્વાદ લઈ પારખી શકાય છે.

પ્ર૦ ચામડીનો ઉપયોગ શો ?

ઉ૦ ચામડીથી સુવાળું, ખરબચડું, ટાઢું, ઉનું, પોચું, કઠણું વગેરે
પારખી શકાય છે.

રંગ.

પ્ર૦ મુખ્ય રંગ કેટલા છે અને કયા કયા ?

ઉ૦ ત્રણ ૧. લાલ, ૨ પીળો, ૩. વાદળી એમને મૂળ રંગ કહે
છે; અને એ સિવાય બાકીના રંગો મિશ્ર રંગ કહેવાય છે કારણ
કે તેઓ જુદા જુદા રંગોની મેળવણીથી બનાવાય છે.

(૫૬)

પ્ર૦ કીરમજી રંગ શી રીતે બનાવાય ?

ઉ૦ લાલ અને ઘેરો, વાદળી ભેગો કરવાથી.

પ્ર૦ કેસરી રંગ શી રીતે બનાવાય ?

ઉ૦ લાલ અને પીળો રંગ ભેગો કરવાથી.

પ્ર૦ લીલો રંગ શી રીતે બને છે ?

ઉ૦ વાદળી અને પીળો રંગ ભેગો કરવાથી.

પ્ર૦ તપખીરીઓ રંગ શી રીતે થાય ?

ઉ૦ કેસરી અથવા નારંગી રંગમાં લીલો મેળવવાથી.

પ્ર૦ કત્થાઇ રંગ શી રીતે બને ?

ઉ૦ કેસરીમાં જાંબુડો રંગ મેળવવાથી

પ્ર૦ રાખોડીઓ રંગ શી રીતે બને ?

ઉ૦ ઘોળામાં થોડો કાળો રંગ નાખવાથી.

પ્ર૦ જાખો ભુરો રંગ શી રીતે બને ?

ઉ૦ ઘોળા રંગમાં કાળો રંગ વધારે નાખવાથી.

પ્ર૦ વાદળી રંગ શી રીતે બને ?

ઉ૦ ઘેરો વાદળી રંગ લઇ તેમાં ઘોળો રંગ થોડો નાખવાથી.

પ્ર૦ ગુલાબી રંગ શી રીતે થાય ?

ઉ૦ ઘોળો રંગ લઇ તેમાં લાલ રંગ થોડો નાખવાથી.

લુગડાં.

પ્ર૦ લુગડાં કેટલી જાતનાં છે અને કયા કયા ?

ઉ૦ પાંચ જાતનાં. ૧ રૂનાં, ૨ ઉતનાં, ૩ રેશમનાં, ૪ ઝાઝાડની જાલનાં અને ૫ ચામડાનાં.

પ્ર૦ હાલ આપણે કઈ કઈ જાતના લુગડા વાપરીએ છીએ ?

ઉ૦ સુતરનાં, ઉતનાં, અને રેશમનાં.

પ્ર૦ બાકી જાલના અને ચામડાનાં લુગડાં કેમ વાપરતા નથી ?

ઉં તે સારાં લાગતાં નથી વળી તે બારે, ઘણી કીમત અને મહેન-
તથી બને છે. અને છાત્રનાં ટકવામાં ઓછા છે વગેરે કારણે.

પ્ર૦ રૂનાં લુગડાં કદ ઋતુમાં પહેરીએ છીએ ?

ઉં ગરીબ લોકો તો ઉનાળો, શિયાળો અને ચોમાસામાં પહેરે છે.
પણ ગૃહસ્થ લોકો ઉનાળામાંજ પહેરે છે.

પ્ર૦ ઉનાનાં લુગડાં કદ ઋતુમાં પહેરીએ છીએ.

ઉં ગૃહસ્થો શિયાળામાં અને ચોમાસામાંજ પહેરે છે. અને સાધારણ
લોકો બહુ ટાઢમાં પહેરે છે. કારણકે ઉન જાતે ગરમ છે.

પ્ર૦ રેશમનાં લુગડાં કાણુ પહેરે છે ? અને શાથી ?

ઉં તે ઘણાં મોંઘાં મળે છે માટે શ્રીમંત લોકોજ પહેરી શકે છે.

પ્ર૦ સુતર, ઉન, અને રેશમ શેનું બને છે ?

ઉં સુતર કપાસમાંથી નીકળેલા રૂનું બને છે.

ઉન ઘેટાંના વાળનું થાય છે.

રેશમ શેતુરનાં પાંદડાં ખાઈ એક જાતના કીડા લાળ કાઢી
કાશેટા બનાવે છે તેનું થાય છે.

પ્ર૦ કપડાથી શો કાયદો ?

ઉં તાવ, ટાઢ, અને શરદીથી શરીરનું રક્ષણ થાય છે.

પ્ર૦ જાનવરોને કપડાં વગર કેમ રક્ષણ થતું હશે ?

ઉં ઇશ્વરે તેમની ચામડીજ એવા પ્રકારની બનાવી છે કે જેથી તેમને
કપડાંની જરૂર પડતી નથી.

વડોદરા રાજ્યની ભૂગોળ.

દિશાઓ સંબંધી માહિતી.

૧ જે ખાણુ તરફ સૂર્ય ઉગે છે, તેને પૂર્વ કે ઉગમણી
દિશા કહે છે.

(૫૮)

૨ જે બાજુ તરફ સૂર્ય આથમે છે તેને પશ્ચિમ કે આથ-
મણી દિશા કહે છે.

૩ પૂર્વ તરફ મોં કરી ઉભા રહીએ તો ડાબા હાથ તરફની
બાજુને ઉત્તર દિશા કહે છે, અને જમણા હાથ તરફની દિશાને
દક્ષિણ દિશા કહે છે.

૪ પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશા વચ્ચેના ખૂણાને અગ્નિકોણ કહે છે.

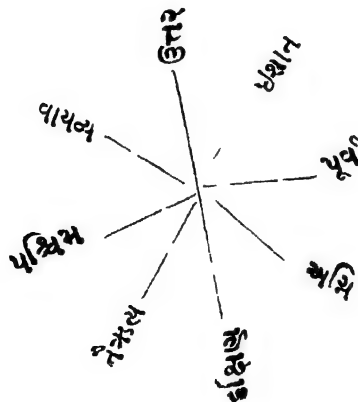
૫ દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશા વચ્ચેના ખૂણાને નૈઋત્યકોણ
કહે છે.

૬ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશા વચ્ચેના ખૂણાને વાવ્યકોણ કહે છે.

૭ ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા વચ્ચેના ખૂણાને ઇશાનકોણ કહે છે.

ચાર મુખ્ય દિશાઓ અને ચાર ખૂણા મળીને આઠ દિશાઓ
થઈ, તેમાં ઉપરની અને નીચેની એટલે આઠાશ તથા પાતાળ તરફની
બે દિશાઓ ઉમેરતા દિશાઓ દશ થઈ.

નકશાની દિશાઓ.

(પ્રદે)

નકશો સરળ રીતે વંચાય એવી રીતે સામે ધર્યો હોય અગર ખીંટી ઉપર લટકાવ્યો હોય, તો તેની ઉપરની બાજુને ઉત્તર દિશા કહે છે, ને તેની નીચેની બાજુને દક્ષિણ દિશા કહે છે, જોનારના જમણા હાથ તરફની નકશાની બાજુને પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની બાજુને પશ્ચિમ દિશા કહે છે.

વ્યાખ્યાઓ.

ટેકરી—જમીનના સાધારણ મોટા ઉચા ભાગને ટેકરી કહે છે.

ડુંગરી—ટેકરી કરતા વધારે મોટા અને ઉચા જમીનના ભાગને ડુંગર કહે છે.

ખેટ—ચારે તરફથી પાણીથી વીટળાયેલા જમીનના ભાગને ખેટ કહે છે.

દ્વીપકુદ્દપ—જે જમીનનો ભાગ ત્રણ બાજુએ પાણીથી વીટળાયેલો હોય તેને દ્વીપકુદ્દપ કહે છે.

સરોવર—ચારે બાજુએ જમીનથી વીટળાયેલા પાણીના મોટા ભાગને સરોવર કહે છે.

તળાવ—ચારે બાજુએ જમીનથી વીટળાયેલા પાણીના નાના ભાગને તળાવ કહે છે.

નદી—પર્વત ડુંગર કે સરોવરમાંથી જે મીઠા પાણીનો પ્રવાહ નીકળી જમીન ઉપર વહેતો જઈને સમુદ્રને કે ખીજ કાંઠ પાણીના સમૂહને મળે છે, તેને નદી કહે છે.

મુળ—જે ઠંડાણેથી નદીનો પ્રવાહ નીકળે છે, તે ઠંડાણાને નદીનું મુળ કહે છે.

મુખ-જે ઠેકાણે નદીનો પ્રવાહ સમુદ્રને મળે છે તે ઠેકાણાને નદીનું મુખ કહે છે.

સમુદ્ર-પૃથ્વીની સપાટી ઉપરના ખારા પાણીના મોટા સમૂહને સમુદ્ર કહે છે.

અખાત-સમુદ્રનો જે સાંકડો ડુંકાટો જમીનની ઉપર આવે ગયો હોય તેને અખાત કહે છે.

ખંદર-જે ગામ સમુદ્ર કે મોટી નદીને કિનારે હોવાથી ત્યાં વહાણો કે આગબોટો આવતાં હોય અને તેથી વેપાર ચાલતો હોય તે ગામને ખંદર કહે છે.

ગામડું-જે ઠેકાણે થોડાંધણા ધર અને માણસોની વસ્તી હોય, તે ઠેકાણાને ગામ કે ગામડું કહે છે.

કસ્બો-જે ઠેકાણે ગામડા કરતાં વધારે ધર હોય અને ધણા માણસોની વસ્તી હોય તેને કસ્બો કહે છે.

શહેર-જે ઠેકાણે કસબા કરતાં વધારે ધર, અને માણસોની વસ્તી ધણી હોય તેને શહેર કહે છે.

મહાલ-સરકારી વસુલની સવર માટે કરાવેલા ગામોના જથ્થાને તાલુકો કે મહાલ કહે છે.

પેટામહાલ-તાલુકામાં એટલાં બધાં ગામ હોય અગર તે એટલો મોટો હોય કે જેથી વસુલાત વગેરેની વ્યવસ્થા જોઈએ તેવી રીતે થઈ શકે નહિ તે માટે થોડાક ગામોનો જથ્થો કે દૂરનો ભાગ જૂદો મુકરર કરવામાં આવે તેને પેટામહાલ કહે છે.

પ્રાંત અગર જિલ્લો-તાલુકાઓના અમુક જથ્થાને પ્રાંત અગર જિલ્લો કહે છે. એટલે પાંચ દશ તાલુકા મળીને એક પ્રાંત થાય છે.

(૬૧)

નદીઓ.

વડોદરા પ્રાંત.

૧ વિદ્યાભિત્રી-પાવાગઢના કુંગરમાંથી નીકળી વડોદરા અને ચોરંદા તાલુકામાં વહીને ઢાઢરને મળે છે.

૨ મહી-માળવાના કુંગરમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે.

૩ નર્મદા-અમરકંટાના પર્વતમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે.

૪ ચોર-સાતપુડાના કુંગરમાંથી નીકળી ચાણોદ આગળ નર્મદાને મળે છે.

૫ ઢાઢર-જંબુવાડાના કુંગરમાંથી નીકળી ટંકારીઆ બંદર આગળ ખંભાતના અખાતને મળે છે

કડી પ્રાંત.

૬ સાબરમતી-મહીકાઠાના પર્વતમાંથી નીકળી અમદાવાદ આગળ થઇ ખંભાતના અખાતને મળે છે.

૭ રૂપેણુ-તારંગાના કુંગરામાંથી નીકળી કચ્છના રણમાં સમાય છે.

૮ ખારી-ઇડર સંસ્થાનમાંના હડોલ ગામ નજીકમાંના ભીમ તળાવમાંથી નીકળી મહેસાણા આગળ વહી રૂપેણુને મળે છે.

૯ સરસ્વતી-અખાણ પાસેના કોટશ્વર મહાદેવના કુંગરમાંથી નીકળી સિદ્ધપુર અને પાટણ આગળ વહી કચ્છના રણમાં સમાય છે.

૧૦ મેઘો-દેહગામ મહાલમાંથી વહીને આગળ જતાં વાત્રકને મળે છે.

૧૧ બનારસ-પાટણ તાલુકાની ઉત્તર તરફની સરહદે થઇને કચ્છના રણમાં જાય છે.

૧૨ વાત્રક-કુંગરપુર પાસે ઉત્પન્ન થઇ વહી આગળ સાબર-મતીને મળે છે

૧૩ ખારી-(ખીજ) દેહગામ તાલુકામાં વહી સાબરમતીને મળે છે.

નવસારી પ્રાંત.

૧૪ તાપી-સાતપૂડાના કુંગરમાંથી સુરત પાસે ખભાતના અખાતને મળે છે.

૧૫ મીઠાળા } રાજપીપળાના કુંગરમાંથી નીકળી ખભા-
૧૬ કાવેરી } તના અખાતને મળે છે
૧૭ કીમ }

૧૮ પૂર્ણા-રાણીઆંબાના કુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે.

૧૯ અંબિકા-રાયગઢ પાસેથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે.

અમરેલી પ્રાંત.

૨૦ શેત્રુંજી-ગીરના આચ્છ નામના કુંગરમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે

૨૧ ધાતરવાડી-ગીરના કુંગરમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળે છે.

૨૨ થેબી } ગીરના કુંગરમાંથી નીકળી તેમને અમરેલી

૨૩ વડી } આગળ સંગમ થઇ તેઓ આગળ જતા શેત્રુંજીને મળે છે

૨૪ શીંગવડો-ગીરના ડુંગરમાથી નીકળી ઢાઢીનાર પાસે અરબી સમુદ્રને મળે છે.

આપણે વડોદરા રાજ્યમા રહીએ છીએ આપણા ઉપર ગાયકવાડ સરકાર રાજ્ય કરે છે તેઓ જાતે મરેઠા છે. આપણા હાલના મહારાજનું નામ શ્રીમત સયાજીરાવ મહારાજ છે. શ્રીમત મહારાજ સાહેબને ત્રણ કુવર અને એક કુવરી હાલ છે તેમના નામ (૧) જયસિંહરાવ, (૨) શિવાજીરાવ, (૩) ધૈર્યસિંહરાવ. કુવરી ઈંદીરાજી છે તેમનું લગ્ન કુચ્છિહારના મહારાજ સાથે થયું છે.

સૌથી મોટા કુવર કૃત્તેસિંહરાવ હતા તેઓ સ્વર્ગવાસ થયા છે. તેમને હાલ બે કુવરી અને એક કુવર છે. કુવરનું નામ પ્રતાપસિંહરાવ અને કુવરીનાં નામ ઇંદુમતી અને લક્ષ્મીદેવી છે.

આપણાં હાલના રાજમાતૃશ્રીનું નામ ચીમનાબાઈ છે

ગાયકવાડ સરકારની રાજગાદી વડોદરામાં છે વડોદરા શહેર વિશ્વામિત્રી નદી ઉપર આવેલું છે. વડોદરા રાજધાનીનું શહેર લગભગ પોણાબસે વર્ષથી થયું છે

રાજ્યના બંદોબસ્ત માટે ચાર ભાગ કર્યા છે, તે ફરેકને પ્રાંત (જિલ્લો) કહે છે

(૧) કડી પ્રાંત (૨) વડોદરા પ્રાંત. (૩) નવસારી પ્રાંત. (૪) અમરેલી પ્રાંત વડોદરા રાજ્યની એક દર વસ્તી ૨૦૩૨૭૯૮ માણસની છે ગામની ગણ્યા ૩૦૯૪ છે, અને રાજ્યમા કુલ ૪૨ મહાલ અથવા તાલુકાઓ છે.

૧ કડી પ્રાંત.

સીમા—ઉત્તરે રાધનપુર અને પાલણપુર સંસ્થાન પૂર્વે ઇડર સંસ્થાન, અમદાવાદ જિલ્લો અને મહીકાંડા એજન્સી દક્ષિણે-ખેડા તથા અમદાવાદ જિલ્લો પશ્ચિમે-અમદાવાદ જિલ્લો, મહીકાંડા અને રાધનપુર સંસ્થાન છે.

તાલુકા.	નદીઓ.	તાલુકાનાં મુખ્ય શહેરો.	વિશેષ હકીકત
પાટણ	સરસ્વતી	પાટણ, બાલીસણા, સંડેર,	આ પ્રાંતની
સિદ્ધપુર	બનાસ,	મણ્ડ, રણજ, કંથરાવી	વસ્તી ૮, ૩૨
	સરસ્વતી	સિદ્ધપુર, ઉંઝા, ઉનાવા, અને	૧૬૨ માણસો-
ખેરાળુ	રૂપેણ, ખારી	ખેરાળુ, વડનગર, ઉમતા સુંઢીયા	ની છે, એકં-
ચાણુસ્મા	રૂપેણ	સિપોર, ડભોડા, લુણવા, ભસ્કા	દરે ૧, ૦૬૨
વિસનગર	રૂપેણ	ચાણુસ્મા, ધીણોળ, વડાવલી,	ગામો છે.
		સંખલપુર, મુઢેરા,	જમીન સપાટ
મહેસાણા	રૂપેણ, ખારી	વિસનગર, વાલમ; ભાંડ, કાંસા,	અને રેતાળ
વિજાપુર	સાબરમતી	કડા, દેણપ,	છે વરસાદ સા-
		મહેસાણા, લાંધણજ, લીંચ,	ધારણ પડે છે.
કડી	૦	ખેરવા, બલોલ, મેરૂ, પાચોટ	તેથી ખાજરી
કલોલ	સાબરમતી	વિજાપુર, લાડોલ, ગોળરીયા	જીવાર વિગેરે
દેહગામ	સાબરમતી	વસઇ, ચરાડા, પીલવાઇ.	ધાન્યો પાકે
	મેશ્વો, ખારી	કડી, ડાંગરવા, રાજપુરકંડ, મો-	છે. આ પ્રાં-
હારીજ	સરસ્વતી.	ડાઆદરજ, ન દાસણ, થોળ.	તની હવા
(પાટણનો)	બનાસ	કલોલ, સઇલવ, રૂપાલ, કોલવડા	સુકી અને
આતરસુખા	વાત્રક, વરાંશી	નારદીપુર, રાંધેળ, ઉનાડિ.	સારી છે.
દેહગામનો)	ધામણ, મોહોર	દેહગામ, બલિએલ, નાંદોલ,	લોકો સાદા
		મોટા ધસનપુર છત્તા, કંઠવાડા.	અને બોળા છે.
		પેટા મહાલો.	કાંઈ કાંઈ સ્થ-
		હારીજ, અડીયા.	ળે અપ્રીણોનો
		આતરસુખા, કાણિએલ, કનીપુર	પાક થાય છે.

વડોદરા પ્રાંત.

સીમા-ઉત્તરે ખેડા જીલ્લો. પૂર્વે-રેવાકાંઠા અને પચમહાલ,
દક્ષિણે-ભરૂચ જીલ્લો રાજપીપળા મસ્થાન અને નર્મદા નદી પશ્ચિમે-
ખંભાત મસ્થાન તથા ખેડા જીલ્લો આવેલા છે.

તાલુકા.	નદીઓ	તાલુકાના મુખ્ય શહેરો	વિશેષ હકીકત.
પેટલાદ	મહી, શેટી	પેટલાદ, સોજીત્રા, નાર, ધર્મજ,	આ પ્રાંતમા
સાવલી	મીની, વિ- શ્વામિત્રી.	વસો, પીઠ, મહેળાવ, ચાગા, બાકરોત	૫,૮૭,૫૫૫ માણસોની
વાધોડીયા	સૂર્યો, જી- બુઓ, વિશ્વા- મિત્રી	સાવલી, મોખડા, ગોડડા, તુ- ડાવ, કેસર, સાકરદા, સાઠાસાલ, વાધોડીયા, જંગદ, રવાલ, માડધર, સાગાડોલ, ભણિઆરા (સયાજી સરોવર છે)	વસ્તી છે, અને કુલ ૯૩૬ ગામ છે. જ- મીન રસાળછે, માણસોમાયા-
વડોદરા	મહી, ઢાઢર, જીબુઓ, વિશ્વામિત્રી	વડોદરા, છાણી, કાયવી, ગોરવા ભાયલી, વગણામા, ઘટોત્ત,	જી છે. બેઘતો વરસાદ પડે છે રાજ્યગાદી વ-
પાદરા	મહી, ઢાઢર વિશ્વામિત્રી	પાદરા, મુજપુર, વડુ, કરખડી, ફરાપુરા, ડબકા, ડભાસા.	ડોદરામાં છે, તેમા રાજમ-
ડભોઇ	ઢાઢર, ઓર, હેરણ	ડભોઇ, કારવણ, મંડાળા, સાઠોદ, નડા	હેલ, ડક્રીન હોસ્પીટલ, કો-
સ ખેડા	ઉચ્છ.	સંખેડા, બહાદરપુર, ભાટપુર, વાસણા, કોસિદ્રા, માકણી.	લેજ અને ક- લાભવન છે ક-
શિનોર	નર્મદા, ઓર	શિનોર, બરકાલ, કોફળીયા, કરનાળી, તેન.	માટીબાગ, શા-

આણાઈ કરજણ	નર્મદા, ચોર	આણાઈ મિયાગામ, કરજણ, વલણ, કંડારી, કોરલ, ચોરંડા	કલાણની મા- રડીદ અને ન્યાય મંદીર જવા જેલુ છે
		પેટા મહાસો.	
ભાદરણ (પેટલાદનો) તિલકવાડા સંજેડાનો)	મહી નર્મદા, મીણી	ભાદરણ, વાલવોડ, ઝારોળા, આમણગામ, સિસ્વા તિલકવાડા, અમરોત્રી	

ટીપ-૧ પેટલાદ મહાલના ઉત્તર તરફના ભાગને ચરોતર કહે છે તેની જમીન ગોરાડ, અને રચાળ છે અને મુખ્ય પેદાશ તંબાકુની છે

૨ ચોરંદા, શિનોર અને ડભોઈ મહાલની જમીન કાળી છે અને તે ભાગને કાનમ કહે છે મુખ્ય પેદાશ કપાસ અને જુવાર છે.

૩ સાવલી અને વાઘોડીયા મહાલના ભાગને ચોરાશી કહે છે. મુખ્ય પેદાશ ડાંગર છે

૪ પાદરા તરફના ભાગને વાકળ કહે છે મુખ્ય પેદાશ આ-જરી, તુવેર, અને કઠોળ છે.

૫ સળંગ મહાલનો પૂર્વ તરફનો કેટલોક ભાગ જંગલ છે તેમાં ઇમારતી લાકડાં અને સોનગીર તથા મોતીપરા ગામ આગળ પથ્થરની ખાણો છે તેમાંથી ઇમારતી પથ્થર નીકળે છે

નવસારી પ્રાંત.

સીમા-ઉત્તરે-અરબ્ય જલ્લો અને રાજપીપળા સસ્થાન પૂર્વે-ખાનદેશ અને સુરત જલ્લો દક્ષિણે-સુરત જલ્લો, વાંમદા અને ધરમપુર સંસ્થાનો, પશ્ચિમે-સુરત જલ્લો અને અરબી સમુદ્ર છે,

તાલુકા.	નદીઓ.	તાલુકાના મુખ્ય ગ્રાહરો.	વિશેષ હકીકત.
વેળાછા	કીમ.	વેળાછા, નાનીનરોળી, માંગ- રાળ, પુરણ, કોસાડી, કોન- બા, સિખાડા.	આ પ્રાંતમાં એકે દર ૭૬૨ ગામ છે, અને
કામરેજ	તાપી	કઠોર, વેરિઆવ, ખાલવડ, કામરેજ, ધળા, શેવણી દિગસ	૩,૩૫,૪૬૭મા જુસોની વસ્તી
સોનગઢ	તાપી, પૂર્ણા	સોનગઢ, સાલ્હેર, સેગોપાડા, ડોસવાડા, શિગપુર, ઉખળદા.	છે, જમીન સા ધારણી રીતે ઠંડી
બારા	તાપી, પૂર્ણા. અખીકા	બારા, ડોલવણ, કાનપુરા, ખેડોખોરડી	અને રસાળ છે. તેથી ફળજાદિ
મહુવા	પૂર્ણા, અં- ખીકા, કાવેરી	મહુવા, નળધરા, કાતી, મહુ- વરીઆ, ઝેરવાવળા, અનાવલ	સારા થાય છે. નવસારી અને
પલસાણા	મિટાળા,	પલસાણા, બલેશ્વર, એના	ગણદેવી મહાલ
નવસારી	પૂર્ણા, મિ- ટાળા	નવસારી, વેરમા, ઉભરાટ, ડા- ભેલ, ચોવીમી, મગદી, ધા	મા શેરડી ધણી પાકે છે અને
ગણદેવી	અખીકા કાવેરી, વેગણી પનીઆર.	મણ, તરડી ગણદેવી, ખીલીમોરા, ધમડા- છા, માસા.	તેનો ગોળ વ- ખણાય છે. સોન- ગઢ અને બારા
વાકળ	તાપી.		તાલુકામાં જ- ગલ ધણા છે.
(વેળાછાનો)			તેમાં સાગ, સી-
ઉમરવાડા	તાપી	વાકળ, ઘોડઝાર. આંખાવાડી.	સમ વિગેરે થા-
(સોનગઢનો)		ઉમરવાડા	ય છે. ત્યાંના હવાપાણી સા-

રા નથી, લોકો
ભોળા અને મો-
જલા છે. પં-
રાણાગતમાં એ
કો છે. ધાણુ-
કા લોકોની વ-
સ્તી વધારે છે.

અમરેલી પ્રાંત.

આ પ્રાંતના બે ભાગ કરેલા છે. ૧. અમરેલી પંચમહાલ. ૨. ઓખામંડળ.

સીમા—૧ અમરેલી પંચમહાલની ઉત્તરે-આખરા, ગોંડળ અને ભાવનગર મસ્થાનો છે પૂર્વે-પાલીતાણા અને ભાવનગર મસ્થાનો છે. દક્ષિણે-જુનાગઢ મસ્થાન અને અરબી સમુદ્ર છે, પશ્ચિમે-ગમનગર તથા જુનાગઢ મસ્થાનો છે.

૨ ઓખામંડળની ઉત્તરે-કચ્છ મસ્થાન, પૂર્વે-ગમનગર મસ્થાન દક્ષિણ તથા પશ્ચિમે-અરબી સમુદ્ર.

તાલુકા.	નદીઓ	તાલુકાના મુખ્ય શહેરો.	વિશેષ હકીકત.
ફામનગર અમરેલી	કાળુભાર, કેરી. શેત્રુંજી, ધા- તરવાડી, વડી, થેળી,	ફામનગર, ચાવડ, શોખપુર, પાડરશીંગા અમરેલી, વાઘીઆ, મોટાઆ કડીઆ, વરસડા, સરભડા, નાનાઆકડીઆ, આખાપુર.	આ પ્રાંતમાં એક દર ગામ ૩૦૮ છે. વ- સ્તી ૭૮૨૬ માણસોની છે.

(૬૯)

ધારી	શેત્રંછ,	ધારી, ચન્નાળા, ભાડેર,	આ પ્રાંતની
'કાડીનાર	ધાતરવાડી	ભલગામ	મુળીખરી જ-
*ઓખામંડળ	શીંગવડો,	કાડીનાર, દેવગી, ધાટવડ,	મીન પથરીઆ
	સોમ	જારા, ડોળાસા	છે. હવા સુકી
	ગોમતી,	દારકાં, વરવાળા, આર ભડા,	છે. વરસાદ થો-
	ઓખા.	ધીલુડી, ધ્રાસણવેલ, પોશિત્રા.	ડા વરસેછે, કા-
		પેટા મહાલો.	ડીનાર અને ધા-
			રી મહાલનાં
રતનપુર	૦	શીયાનગર, માણપુર, રતન-	હવા પાણી સા-
(નામનગરનો)		પુર, રાસપુર, નવાગામ	રા ગણતાં ન-
લીમકટ્ટા	૦	લીમકટ્ટા.	થી. આ પ્રાંત-
(અમરેલીનો)			મા યાત્રાનાં બે
ખાંભા	શેત્રંછ	ખામા, ઈગોરાળા ખાખખાઈ	સ્થળ છે દારકાં
(ધારીનો)	ધાતરવાડી		અને એટલે ઓ-
એટલે ખાંદાર	૦	એટલે ખાંદાર એટલુજ છે.	દાર છે તેમાં
(ઓખા મ -			વૈજણવોનો મેળો
ડળનો)			ભરાય છે.
			લોકો-શરીરે
			મજબુત ખાંધા-
			ના હોય છે.
			આ પ્રાંતમાં
			પર્વત-ચાચઈ.
			(ધારીમહાલમાં)
			અને ગીર, (કા-
			ડીનાર અને ધા-
			રીની વચમાં છે.

* ઓખામંડળ તાલુકામાં અરબી સમુદ્ર, કચ્છનો અખાત અને ગોપી તળાવ છે

પ્રખ્યાત સ્થળો.

પાટણ-ક ક, સુડીઓ, કસુંબો, મશરૂ, રેસમી કપડાં, પટોળાં, માટીનાં વાસણ તથા રમકડાં બહુ સારા બને છે.

શિવપુર-સરસ્વતી નદી ઉપર છે. માતૃગયા શ્રાદ્ધ થાય છે. તથા મૂળરાજનો અંધાવેલો રૂદ્રમાળ જોવા લાયક છે.

ઉંઝા-કડવા કણબીઓની ઉમીયામાતાનું મોટું દેવાલય છે.

વડનગર-નાગર લોકોનું હાટકેશ્વર મહાદેવનું જૂનું સ્થાન છે. વડનગરા નાગરોનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે

બેચર-બેચર ગામ પાસે બહુચરાજી માતાનું મોટું સ્થાનક છે.

મુઢેરા-રામચંદ્રજીનું જીનું મંદીર તથા મુઢેરા માતાના સ્થાનક માટે પ્રખ્યાત છે.

વિસનગર-વિસનગરા નાગરની ઉત્પત્તિનું સ્થાન છે. અહીંનાં પીત્તળનાં વાસણો તથા હળદર વખણાય છે.

આતરસુખા-છરા, છરી, લોઢી વિગેરે લુહારી કામ સારૂ થાય છે.

પેટલાદ }
વસા } —વણાટનું કામ સારૂ થાય છે.

વડોદરા-વિશ્વામિત્રી નદી ઉપર છે. ગાયકવાડી રાજ્યનું મુખ્ય શહેર છે અને તેમાં સરકારની રાજગાદી છે. ન્યાયમંદીર, લક્ષ્મી વિલાસ રાજમહેલ, નજરબાગનો બંગલો, માડવી, કોલેજ, ડકરીન-હોસ્પીટલ, સ્વામીનારાયણનું મંદીર, મોતીબાગનો બંગલો, ચીમના-બાર્ડ ટાવર, કલાલવન, કમાટીબાગ અને તેમાંનું સંગ્રહસ્થાન ધણું જોવા લાયક છે, તથા પાધડીઓ સારી થાય છે.

મકરપુરા-રાજમહેલ તથા તેનો પાગ જોવા લાયક છે.

પાદરા-ખાદા સારી થાય છે.

હરાપુરા-રંગાદી કામ સારૂ થાય છે.

ડભોધ-કસ્યાની આસપાસનો કોટ તથા નકશી કામ બધું સારૂ છે અને તે જોવા જેવું છે.

સંખેડા-સોનેરી ખરાદી કામ સારૂ થાય છે.

કરનાળી-ક્ષેત્રનું ગામ છે.

ખરકાલ-પાસે નર્મદાના પટની વચ્ચે વ્યાસ ક્ષેત્ર છે. સામે કાંઠે શુક્રદેવજીનું દેવળ છે.

અંખાલી ગામ પાસે અનસુયા માતાનું સ્થાનક છે.

આણોદ-કાટના વેપારનું મથક છે. આ ટેકાણે કાર્તીકી તથા ચૈત્રી પુનમ ઉપર મોટા મેળા ભરાય છે. નર્મદા અને ઓર નદીનો અહીં સંગમ થાય છે.

સોનગઢ-કિલ્લો જોવા લાયક છે.

ખંભાલીયા-ઉનાઇ માતા છે તથા ત્યાં ઉના પાણીના કુંડ છે. ત્યાં ચૈત્ર શુદ્ધ પુનમે મોટા મેળા ભરાય છે.

ધમડાછા-કેરીઓ ખડુ સારી થાય છે.

અમરેલી-ચોક્ષળ, ખાદી, કાપડ રંગવાનું તથા વણવાનું કામ અને ઓપદાર ચાંદીનાં વાસણ સારાં થાય છે.

ધારી-તરવારનાં ધ્યાન તથા ઘોડા ઉપર નાખવાનો સામાન સારો થાય છે.

દ્વારકાં-પ્રસિદ્ધ જાત્રાનું સ્થળ છે, તે પહેલાં શ્રીકૃષ્ણની રાજ્ય ધાની હતી.

(૭૨)

ગણિત.

સંખ્યા લેખન અને વાંચન.

	૧૦ કરોડ	કરોડ	૧૦ લાખ	લાખ	૧૦ હજાર	હજાર	સો	દશક	એકમ
૧ દશવીઝી ઓછા હેય તેને એકમ કહે છે									૯
૨ એકમને દશ ગણા કરીએ તો દશક થાય.								૬	૮
૩ દશકને દશ ગણા કરીએ તો શતક થાય							૧	૩	૩
૪ શતકને દશ ગણા કરીએ તો હજાર થાય						૩	૬	૨	૫
૫ હજારને દશ ગણા કરીએ તો દશ હજાર થાય					૫	૪	૪	૦	૮
એ પ્રમાણે દશ દશ ગણા કરે વાથી લાખ, દશલાખ, કરોડ, અને દશકરોડ થાય છે એક હજારમા દશ શતક છે એક શતકમા દશ દ્વિતીય છે એક દશકમા દશ એકમ છે માટે એક હજાર એટલે દશ સો, સો દશક અથવા હજાર એકમ થાય છે	૧	૨	૨	૩	૨	૪	૫	૬	૭

(૧) ૯ નવ, ૬૮ અડસડ (૨) ૧૩૩ એકસો તેત્રીસ. (૩) ૯૨૫ નવમે પચીસ (૪) ૩૬૨૫ ત્રણ હજાર છસો પચીસ. (૫) ૫૪૪૦૮ ચોપન હજાર ચાન્ને આઠ (૬) ૯૫૬૯૬ પચાણ્ણ હજાર છસે છન્નું. (૭) ૫૪૦૭ પાચ હજાર ચારમે સાત. (૮) ૧૨૭૪૫૩ એક લાખ સત્તાવીશ હજાર ચારમે ત્રેપન. (૯) ૯૧૯૬૪૩ નવ-

લાખ ઓગણીસ હજાર છસે તેતાળીસ. (૧૦) ૨૮૦૦૮૭૫ અઠાવીસ લાખ આઠસે પંચોતેર. (૧૧) ૭૨૦૩૦૦૯ બોતેર લાખ ત્રણ હજાર નવ. (૧૨) ૯૪૫૯૭૪૩૫ નવ કરોડ પીસ્તાળી લાખ સતાણું હજાર ચારસે પાંત્રીસ (૧૩) ૧૨૨૩૨૪૫૬૭ બાર કરોડ તેવીસ લાખ ચોવીસ હજાર પાંચસે સડસડ.

સંખ્યાનુ સયોગીકરણ પ્રથમરણ અને મોઢાના સરવાળા તથા બાદબાકી

(૧) ૩૫ પાંત્રીસ એમા ત્રણ દશક અને પાચ એકમ ત્રણ દશકની કીમત ૩૦ માં ૫ ઉમેરીએ તો ૩૫ થાય એમા ૫ નાંખીએ તો ૪૦ થાય અને ૪૦ ના ૪ દશક થાય

(૨) ૧૯ એમાં ૧ દશક અને ૯ એકમ રહેલા છે, ૧ દશકની કીમત ૧૦ મા ૯ ઉમેરીએ તો ૧૯ થાય તેમાંથી ૫ એકમ લઇ લઇએ તો ૧ દશક + ૪ એકમ મળી = ૧૪ થાય

(૩) ૧૩૬ આમા ૧ શતક + ૩ દશક + ૬ એકમ છે. ૧ શતકની કીમત ૧૦૦ થાય છે, ૩ દશકની કીમત ૩૦ થાય છે અને ૬ એકમની કીમત ૬ જ રહે છે

હવે ૧ શતકના ૧૦૦ મા ૩ દશકના + ૩૦ ઉમેરીએ તો = ૧૩૦ થાય તેમા + ૬ એકમ નાખીએ તો = ૧૩૬ થાય.

ખીજી રીતે કહીએ તો ૧ શતક + ૩ દશક + ૬ એકમ = ૧૩૬ થાય તેમાંથી ૨ દશક અને ૪ એકમ લઇ લઇએ તો ૩ દશકમાંથી ૨ દશક જાય તો ૧ દશક રહે અને ૬ એકમમાંથી ૪ એકમ જાય તો ૨ એકમ રહે. એટલે ૧ શ૦ + ૧ દ૦ + ૨ એ૦ = ૧૧૨

રહે. બીજી રીતે કહીએ તો ૨ દશકની કીંમત ૨૦ + ૪ એકમ મળી = ૨૪ બાદ જાય તો પણુ ૧૧૨ બાકી રહે.

(૪) ૬૦૫ આમાં ૬ શતક + ૦ દશક એટલે દશક નથી, + ૫ એકમ મળી = ૬૦૫ થાય છે.

૬ શતક = ૬૦૦ થાય + ૦ દશક (શુનની કીંમત ગણાતી નથી.) + ૫ એકમ = ૬૦૫ થાય, હવે ૬ શતકમાં ૫ એકમ ઉમેરીએ તો પણુ ૬૦૫ થાય.

તેમાંથી ૯ દશક અને ૫ એકમ કાઢી લઇએ તો ૫ એકમ-માંથી ૫ જતા રહે તો ૦ (રહે) કંઈ ન રહે. દશક નથી માટે ૬ શતકમાંથી ૧ શતક લઇએ તો તેના ૧૦ દશક થાય અને ૫ શતક રહે, હવે ૧૦ દશકમાંથી ૯ દશક કાઢી લઇએ તો ૧ દશક રહે અને ૫ શતકમાંથી કંઈ જવાનું નથી માટે ૫ શતક રહે. હવે ૫ શતકમાં ૧ દશક ઉમેરીએ તો પાંચસો દસ થાય.

(૫) ૯૯૭૯ આમાં નવ હજાર છે, નવ હજાર = ૯૦૦૦

અને નવ શતક છે, નવ શતક = ૯૦૦

અને સાત દશક છે, સાત દશક = ૭૦

અને નવ એકમ છે, નવ એકમ = ૯

આ પ્રમાણે મળીને આખી સંખ્યા નવ હજાર નવસો અમ-ન્યાશી થઇ છે.

(ઉપર પ્રમાણે નવીન દાખલા બનાવી શિક્ષકે સંખ્યાનું પ્રથમ-રણુ, સંયોગીકરણુ અને મોઢાના સરવાળા તથા બાદબાકી શીખવવાં.)

(૭૫)

સરવાળા.

બાબ્બા—એ કે વધારે સંખ્યાઓની મેળવણી કરવાથી જે નવી સંખ્યા આવે તેમ તથા તે શોધી કાઢવાની રીતને સરવાળો કહે છે.

૧ એકજ વર્ગના પ્રાણી કે પદાર્થોનો સરવાળો થઇ શકે છે.

ઉદા. } ૧. ૨૦ ફેરી + ૧૧ ફેરી = ૩૧ ફેરી થાય.
2. ૧૫ ગાયો + ૩૦ ગાયો = ૪૫

૨. જુદા જુદા વર્ગનાં પ્રાણી કે પદાર્થોનો સરવાળો થઇ શકતો નથી.

ઉદા. ૧. ૧૫ ગાયો + ૩૦ ઘોડા = ૪૫ ગાયો કે ઘોડા થઇ શકે નહિ.

૨. ૧૫ ફેરી + ૩૦ જમરૂખનો સરવાળો ૪૫ ફેરી કે ૪૫ જમરૂખ થાય નહિ, પરંતુ ૧૫ ગાયો અને ૩૦ ઘોડાને બદલ ૧૫ ઢોર + ૩૦ ઢોર લઇએ તો તેનો સરવાળો ૪૫ ઢોર થાય.

(એજ પ્રમાણે આગળ બાદબાકીમાં પણ સમજવું).

(૧) ખીજા ધોરણના એક વર્ગમાં ૨૫ અને ખીજામાં ૩૧ છોકરા છે તો બધા મળી કેટલા છોકરા થયા ?

(૨) આમા બે વર્ગના છોકરાની સંખ્યાની મેળવણી કરવાની છે, જ્યાં વધારે આવવાનો છે માટે તેનો સરવાળો કરવો.

(૩) એકજ વર્ગનાં પ્રાણી (છોકરા) છે માટે તેનો સરવાળો થઇ શકે.

(ક) ૨૫ માં બે દશક અને પાંચ એકમ છે, તથા ૩૧ માં ત્રણ દશક અને એક એકમ છે.

(ઢ) બે દશકમાં ત્રણ દશક ઉમેરીએ તો પાંચ દશક એટલે ૫૦ એકમ થાય અને પાંચ એકમમાં એક એકમ નાંખીએ તો છ એકમ થાય હવે પચાસ એકમમાં છ એકમ નાંખીએ તો ૫૬ એકમ થાય, એટલે ૨૫ માં ૩૧ ઉમેરીએ તો ૫૬ થાય.

(૨) એક નિશાળમાં ત્રણ ધોરણ છે, પહેલા ધોરણમાં ૨૫ છોકરા છે, બીજામાં ૧૮ અને ત્રીજામાં ૧૫ છોકરા છે, તો આખી નિશાળમાં છોકરા કેટલા ? અને પહેલા ધોરણમાં ૧ આનો, બીજામાં ૨ આના અને ત્રીજામાં ૩ આના શી લે છે તો આખી નિશાળમાં શીના કેટલા આના આવે. (આક આવડે છે તેથી તેનો ઉપયોગ કરવા આ હિસાબ મૂક્યો છે.)

નિશાળમાં કેટલા છોકરા છે તેની સંખ્યા કહાડવાની છે માટે ત્રણે વર્ગના છોકરાનો સરવાળો કરવો પડશે અને તે એકજ વર્ગનાં પ્રાણી છે માટે સરવાળો થઈ શકશે માટે $૨૫ + ૧૮ + ૧૫$ એ ત્રણ સંખ્યામાં $૨ + ૧ + ૧ = ૪$ દશક થયા, તેમાં $૫ + ૮ + ૫$ એકમ એકઠા કર્યા તો ૧૮ એકમ થયા, તેમાંથી ૧ દશક નીકળ્યો, અને ૮ એકમ રહ્યા ૧ દશક ૪ દશકમાં ઉમેર્યો તો ૫ દશક બગેચર ૫૦ એકમમાં ૮ એકમ ઉમેર્યો તો છોકરાની સંખ્યા ૫૮ થઈ. જવાબ

હવે પહેલા ધોરણમાં એક છોકરા દીઠ ૧ આનો શી લે છે, માટે $૨૫ \times ૧ = ૨૫$ આના થયા.

બીજા ધોરણમાં એક છોકરા દીઠ ૨ આના શી લે છે માટે $૧૮ \times ૨ = ૩૬$ આના થયા.

(૭૭)

ત્રીજા ધોરણમાં એક છોકરા દીક ૩ આના શી લે છે માટે
 $14 \times 3 = 42$ આના થયા.

આમાં આખી નિશાળની શી ફેટલા આના છે તે જોળી
 કહાડવાનું છે તેથી તેનો સરવાળો કરવો પડશે. માટે પ્રથમ $5 + 5 + 5$
 એકમનો સરવાળો ૧૬ એકમ થયા તેમાંથી ૧ દશક અને ૬ એકમ
 નીકળ્યા તે $2 + 3 + 4$ દશકમાં ૧ દશક ઉમેર્યો તો ૧૦ દશક
 થયા, દશ દશકના ૧૦૦ એકમ થયા તેમાં ૬ એકમ ઉમેર્યા તો
 ૧૦૬ એકમ થયા તે આના આવ્યા માટે આખી નિશાળની શી
 ૧૦૬ આના થઈ જવાય.

(૩) એક ગામમાં ૪૯૩૫ બ્રાહ્મણ, ૧૬૭૫ વાણીયા, ૧૫૬૪૩
 પાટીદાર, ૯૭૩ મુસલમાન અને ૭૬૫૬ બીજા પરચુરણ જાતના
 માણસો વસે છે, તો તે ગામની કુલ વસ્તી કેટલી ?

અ ગામમાં કેટલાં માણસોની વસ્તી (સંખ્યા) છે તે કહાડ-
 વાનું છે, માટે દરેક જાતના માણસોનો સરવાળો કરવો પડશે.

જ એકજ વર્ગનાં પ્રાણી છે માટે સરવાળો થઈ શકશે.

ક ઉપરના ગણેલા હિસાબ મુજબ સંખ્યાના સ્થાન પ્રમાણે
 એક બીજાની નીચે ક્રમસર મૂકી સરવાળો કરવો એટલે જવાબ
 ૩૦૮૮૨ આવશે. તે ગામની વસ્તી (માણસોની સંખ્યા) છે.

(૪) એક ગૃહસ્થે ચાર દાગીના વેચ્યા. એકની કીંમત રૂ. ૬૯૭,
 બીજાની રૂ. ૩૧૫, ત્રીજાની રૂ. ૫૧૫, અને ચોથાની રૂ. ૩૦૦૯,
 ઉપજ્યા તો બધા મળીને તે ગૃહસ્થ પાસે કેટલા રૂપીયા આવ્યા ?

અ એક કરતાં વધુ સંખ્યા મળીને રૂપીયાની સિલક થઈ છે
 તે જોળી કહાડવા માટે બધી રકમોનો સરવાળો કરવો પડશે.

જ એકજ વર્ગના પદાર્થો એકઠા થયા છે માટે સરવાળો થઈ શકે.

ક હવે દરેક સખ્યાને તેના સ્થાન પ્રમાણે ક્રમસર એક ખીન્નની નીચે મરી સરવાળો કરવો એટલે જવાબ ૪૫૩; ૩૫૧૫ આવશે.

(૫) એક ખેડુતે પાંચ આંખા ઉપરથી ફેરીઓ ઉતારી, તેમાં પહેલા ઉપરથી ૧૬૧૯, બીજા ઉપરથી ૩૦૩૫, ત્રીજા ઉપરથી ૧૯૬૬૬, ચોથા ઉપરથી ૨૦૦૬ અને પાંચમા ઉપરથી ૭૦૫૭ ઉતરી તો બધી મળીને તે ખેડુત પામે કેટલી ફેરીઓ થઈ હશે? જા ૩૩૪૧૩ ફેરીઓ.

બાદબાકી.

વ્યાખ્યા — એક સખ્યામાંથી બીજી સખ્યા ઓછી કરવાથી જે નવી સખ્યા આવે તેને, તથા તે શોધી કહાડવાની રીતને બાદબાકી કહે છે.

(૧) સરવાળાની પેઠેજ બાદબાકી પણ એકજ જાતના પ્રાણી કે પદાર્થની થઈ શકે

ઉદા. (૧) ૧૫ ગાયો

૫ —————

૯ ગાયો

—————

૬ ગાયો

(૨) ૨૮ ૩૫૧૫

૫ —————

૭ ૩૫૧૫

—————

૨૧ ૩૫૧૫

(૨) સરવાળાની પેઠે બાદબાકી પણ જુદી જુદી જાતનાં પ્રાણી કે પદાર્થની થઈ શકતી નથી.

ઉદા. (૧) ૧૫ ગાયો

(૨) ૧૫ રૂપીઆ

૯ ઘોડો

૩ ગણુ

૬ ગાયો કે ઘોડા કહેવાય
નહિ માટે આદ થાય નહિ.

૧૨ રૂ. કે મળુ
કહેવાય નહિ માટે આદ
થાય નહિ.

(૩) જેમાંથી આદ કરવાના છે, તે રકમ મોટી હોય છે માટે તે અધિકાંક કહે છે.

(૪) આદ કરવાની રકમને આધાંક કહે છે.

(૫) જે જવાબ આવે તેને આદઆકી કહે છે

(૧) એક વર્ગમાં ૩૬ છોકરા છે તેમાંથી ૧૩ છોકરા ઉઠી ગયા તો બાકી કેટલા રહ્યા ?

(અ) વર્ગમાંથી છોકરા ઓછા થયા છે માટે આદઆકી કરવી પડશે.

(બ) એકજ વર્ગનાં સગ્ગતિય પ્રાણી છે માટે આદઆકી થઈ શકે.

(ક) ૩૬ માં ત્રણ દશક છ એકમ છે. ૧૩ માં એક દશક ત્રણ એકમ છે.

(ડ) વર્ગમાં ૩૬ છોકરા છે અને તેમાંથી ૧૩ છોકરા જતા રહ્યા છે માટે ૩૬ માંથી ૧૩ આદ કરવાના

(ઈ) છત્રીસના ૬ એકમમાંથી તેરના ૩ એકમ આદ (કમી) કરીએ તો ૩ એકમ રહે. પછી ૩ દશકમાંથી ૧ દશક લઈ લઈએ તો ૨ દશક રહે. હવે બે દશકને વટાવીએ તો વીસ થાય. તેમાં ત્રણ એકમ ઉમેરીએ તો ૨૩ એકમ થાય એટલે ૩૬-૧૩=૨૩ છોકરા વર્ગમાં બાકી રહ્યા.

(૨) એક માણસે એક ઘોડો ૩. ૪૩૫ માટે લીધો અને તે પસંદ ન પડવાથી ૩. ૩૭૮ થી વેચી દીધો, તો તેને કેટલા ૩. ખોટ ગઈ.

(અ) ૩ આપ્યા છે વધારે અને ઉપજ્યા છે થોડા, માટે ખોટ ગઈ છે અને તે કેટલા ૩. ખોટ ગઈ તે ખોળી કહાડવા માટે આદખાકી કરવી પડશે.

(બ) એકજ વર્ગના પદાર્થ (સગતી-રૂપીઆ) છે, માટે આદખાકી થઈ શકશે -

(ક) આપેલા ૩. ની રકમમાંથી ઉપજેલી ૩. ની રકમ આદ કરવાથી ખોટ જણાઈ આવશે.

(ડ) આપેલી રકમ ૩ ૪૩૫ છે. તેમાં શતક દશક એકમ

$$૪ + ૩ + ૫$$

છે તેમાંથી ઉપજેલી રકમ ૩. ૩૭૮ છે તેમાં

$$૩ + ૭ + ૮$$

આદ કરવાના છે

$$૦ + ૫ + ૭$$

(૧) એકમમાંથી ૮ એકમ આદ જાય નહિ માટે ૩ દશક-માંથી ૧ દશક લીધો તેના દશ એકમ થયા તેમાં ખાંચ એકમ ઉમેર્યા તો પદર એકમ થયા તેમાંથી ૮ એકમ આદ કર્યા તો સાત એકમ રહ્યા.

(૨) ત્રણ દશકમાંથી એક દશક લીધો હતો, માટે બે દશક રહ્યા હતા, તે બેમાંથી ૭ દશક આદ જાય નહિ માટે ચારમાંથી એક શતક લીધો તેના દશ દશક થયા તેમાં બે દશક ઉમેર્યા તો ચાર દશકમાંથી સાત દશક આદ કર્યા એટલે પાંચ દશક રહ્યા.

(૩) આર શતકમાંથી એક શતક લીધો છે માટે ત્રણ શતક રહ્યા છે તેમાંથી ત્રણ શ્લોક બાદ કર્યા એટલે કંઈ પણ રહ્યું નહિ. કંઈપણ ન હોય તે બતાવવાને ૦ મીંડુ મુકવામાં આવે છે, કારણ કે તેની કીંમત ગણાતી નથી.

(૪) પાંચ દશકને વટાવીએ તો ૫૦ એકમ થાય તેમાં ૭ એકમ ઉમેરીએ તો ૫૭ એકમ થાય

(૫) સારે રૂ. ૪૩૫ માટે ઘોડો ખરીદીને રૂ. ૩૭૮ થી વેચી દેખએ તો રૂ. ૫૭ ખોટ જાય અને તે ખરીદ કીંમતમાંથી વેચાણ કીંમત બાદ કરવાથી ખોટ જણાઇ આવી

(૬) એક રબારીને ત્યાં ૨૬૪૭ ઢોર છે, તેમાંથી ૪૩૧ ગાયો રોગ લાગવાથી મરી ગઇ, અને ૨૩૧ વાછરડા વેચ્યા, તો બાકી ઢોર કેટલાં રહ્યાં :

(અ) આમા ૪૩૧ ગાયો મરી ગઇ છે તેથી એકંદરે ઢોરમાં ઘટાડો થયો તથા ૨૩૧ વાછરડા વેચી દીધા તેથી પણ એકંદરે ઢોર-માંથી ઘટાડો થયો, માટે મરી ગયેલા ઢોર ૪૩૧ + ૨૩૧ વેચેલા ઢોરનો સરવાળો કરવો તે = ૬૬૨ ઢોર થયા, તે એકંદરમાંથી ઓછાં થયા છે, માટે બાકીની કરી ૫૩૨

(બ) જવાબ ઢોરનો (ગ્રાણી વર્ગનો) કલાડવાનો છે માટે બા-દબાકી થશે; પરંતુ ગાયો કે વાછરડામા જવાબ માગ્યો હોત તો બાદબાકી થઇ શકત નહિ. મતલબ કે જવાબ આવી શકત નહિ.

(ક) એકંદર ઢોર ૨૬૪૭ છે તેમાંથી ૬૬૨ ઢોરનો ઘટાડો થયો તે બાદ કર્યા તો બાકી ૧૯૮૫ ઢોર રહ્યાં. જવાબ.

(ડ) મારી પાસે રૂ. ૪૭૭૮૦ છે. મારી પાસે એક જણ રૂ. ૪૩૭૫ માગે છે, બીજો રૂ. ૧૨૬૬૦ માગે છે, ને ત્રીજો રૂ. ૨૦૦૦૧

(૮૨)

માગે છે, એ ત્રણેને માગતા રૂપીઆ આપી દઉં, તો મારી પાસે શું રહે ?

(અ) માગતા રૂપીઆ સિલકમાંથી આપીએ એટલે સિલકમાં ઘટાડો થાય, અને ઘટાડો થવાથી સિલકમાં શું રહે તે ખોળી કહાડવાને બાદબાકી કરવી પડશે.

(બ) પ્રથમ માગતા રૂપીઆ કેટલા આપવાના છે તે નક્કી કરવું જોઈએ. તે નક્કી કરવા માટે ત્રણે જણને આપવાની રૂપીઆની રકમનો (બીજી + ત્રીજી + ચોથી) સરવાળો કરવો, એટલે કુલ કેટલા રૂ. માગતા આપવાના છે તે જણાવવા આવશે ૩ ૩૭૦૬૬

(ક) રૂ. ૪૭૭૮૦ સિલક છે તેમાંથી એકંદરે માગતા રૂ. ૩૭૦૬૬ બાદ કરીએ તો રૂ. ૧૦૭૧૪ સિલક રહે. જવાબ

(પ) એક જણને સરકારમાંથી વર્ષ દહાડે રૂ. ૧૫૦૦ મળે છે ને તે વેપારમાંથી રૂ. ૧૩૦૯ કમાયો. તેને ૩ ૯૨૫ નાન જમાડતાં ખર્ચ થયું, અને રૂ. ૧૧૫૦ દેવાપેટે આપવા પડ્યા તો બાકી તેની પાસે શું રહ્યું ?

અ આ હિસાબમાં કેટલાક રૂપીઆએ આવીને સિલકમાં વધારો કર્યો છે, અને કેટલાક રૂપીઆએ ઘટાડો કર્યો છે; માટે વધારો કરનાર રૂ. ૧૫૦૦ + ૧૩૦૯ નો = ૨૮૦૯ સરવાળો કર્યો એટલે કેટલા રૂ. સિલક થયા તે જણાયું

બ ઘટાડો કરનાર રૂ. ૯૨૫ + ૧૧૫૦નો ૨૦૭૫ સરવાળો કર્યો, એટલે એકંદરે કેટલા રૂ. નો ઘટાડો થયો તે જણાયું.

ક હવે ઘરમાં આવેલા કુલ રૂ. ૨૮૦૯ માંથી ઘટાડો થનાર કુલ રૂ. ૨૦૭૫ બાદ કરીએ તો રૂ. ૭૩૪ સિલક રહે. જવાબ

ગુણાકાર.

બ્યાખ્યા—એકની એક સંખ્યા કેટલી વખત લખ તેનો સરવાળો કરવાની સહેલી રીતને ગુણાકાર કહે છે.

(અ) જે મંખ્યાને ગુણવાના છે તેને ગુણ્ય કહે છે.

(બ) જે મંખ્યાએ ગુણવાના છે તેને ગુણક અથવા ગુણકાંક કહે છે.

(ક) ગુણવાથી જે જવાબ આવે તેને ગુણાકાર કહે છે.

આંકના ધડીઆ એ સરવાળાનું ટુંકું ૩૫ છે.

ત્રણ દુ છ એ ત્રણનો દુ એટલે જે વખત સરવાળો થયા છે. ત્રણ ચોક બાર એ ત્રણ ચાર વખત લખ તેનો સરવાળો કરવાથી થયા છે. અને તે લાંબી રીતને ટુંકામાં ત્રણ ચોક બાર. એટલે ત્રણ ચાર વખત લખ ગુણવાથી થયા છે.

ગુણાકાર ગુણ્ય અને ગુણક બંને સાદી મંખ્યા હોય છે, અથવા ગુણ્ય કોઇ પદાર્થ બતાવતી મંખ્યા હોય અને ગુણક સાદી મંખ્યા હોય છે.

દાખલા તરીકે ૩ ને ૨ એ ગુણી શકાય. ત્રણ ઘોડા જે વખત લેવા એટલે છ ઘોડા થઇ શકે. પણ ૩ ઘોડાને ૨ ઘોડાએ ગુણી શકાય નહિ, અને છ ઘોડા થઇ શકે નહિ.

(દા ૧) ૬ ને આઠે ગુણો.

આમાં ૬ એ એકમ છે તેને આઠે ગુણવાથી તો ૬ ને આઠ વખત લખ સરવાળો કરવાથી અથવા આકની રીતે છ અઠાં અડતાળીશ થાય હવે અડતાળીશમાં ૪ એ દશક બતાવે છે અને ૮ એ એકમ બતાવે છે, માટે ૪ દશક એટલે ૪૦ અને આઠ એકમ મળી અડતાળીશ થાય છે.

૬ ગુણ્ય

× ૮ ગુણક

૪૮ ગુણાકાર

(દા. ૨) ૨૨૫ ને ૯ ગુણો.

આમાં પહેલા બે એ શતક બતાવે છે એટલે બે શતક એટલે બેસે. બીજા બે એ દશક બતાવે છે એટલે બે દશક એટલે વીસ. પાંચ એ એકમ બતાવે છે. એટલે પાંચ એકમ.

એટલે બેસે, વીસ અને પાંચ મળીને આ સંખ્યા થઈ છે. માટે પહેલા પાંચ એકમને નવે ગુણ્યા તો ૪૫ એકમ, એમાંથી પાંચ એકમ આવ્યા તે બેસે પચીસ અને તેની નીચે ૯ લખી ગુણાકાર કરવા માટે લીટી દોરી તેની નીચે એકમના સ્થળે પાંચ લખ્યા અને ચાર દશક વધ્યાના નીચે મુક્યા પછી બે દશકને નવે ગુણ્યા તો અઠાર દશક આવ્યા તેમાં ચાર દશક ઉમેર્યા તો બાવીસ દશક થયા તેમાં પહેલો બગડો સો બતાવે છે અને પછીનો બગડો દશક બતાવે છે, માટે દશકને ગુણતા બે દશક આવ્યા તે દશકના સ્થાનમાં મુકી બે શતક નીચે મુક્યા પછી બે શતકને નવે ગુણ્યા તો અઠાર શતક આવ્યા તેમાં બે શતક ઉમેર્યા તો વીસ શતક આવ્યા એમાં બગડો બે હજાર બતાવે છે. શુન્ય એ શતક બતાવે છે તે લીટીમાં તેના સ્થાને મુક્યો તો જવાબ બે હજાર પચીસ આવ્યો.

૨૨૫

× ૯

૨૦૨૫

૫ એકમ × ૯ = ૪૫ એકમ તેમાં ૪ દશક અને ૫ એકમ

૨ દશક × ૯ = ૧૮ + ૪ દશક = ૨૨ દશક તેમાં ૨ શતક અને ૨ દશક.

૨ શતક × ૯ = ૧૮ શતક + ૨ શતક = ૨૦ શતક એટલે વીસ શતક ૨ દશક અને ૫ એકમ = ૨૦૨૫ જવાબ.

(૯૫)

(ઠા. ૩) ૭૪૮ ને ૪૫ ગુણા.

$$\begin{array}{r}
 ૭૪૮ \\
 \times ૪૫ \\
 \hline
 ૪૦ \\
 ૨૦ \\
 ૩૫ \\
 ૩૨ \\
 ૧૬ \\
 ૨૮ \\
 \hline
 ૩૩૬૬૦
 \end{array}$$

આમાં પહેલા ૮ એકમને પાંચે ગુણવા. પછી ૪ દશકને પાંચે ગુણવા, પછી ૭ શતકને પાંચે ગુણવા.

હવે ચારે ગુણવા માટે પ્રથમ આઠ એકમને ચાર દશકે ગુણવા, પછી ચાર દશકને ૪ દશકે ગુણવા, પછી સાત શતકને ચાર દશકે ગુણવા. આઠ એકમને પાંચ એકમે ગુણ્યા તો ચાલીસ એકમ આવ્યા ચાર દશકને પાંચ એકમે ગુણ્યા તો વીશ દશક આવ્યા, સાત શતકને પાંચ એકમે ગુણ્યા તો પાંત્રીશ શતક આવ્યા. ચાર દશકને આઠ એકમ ગુણ્યા તો બત્રીશ દશક આવ્યા, ચાર દશકને ચાર દશકે ગુણ્યા તો સાત શતક આવ્યા, સાત શતકને ચાર દશકે ગુણ્યા તો અઠાવીસ હજાર આવ્યા.

સરવાળા કર્યો તો શુન્ય એકમ, છ દશક, સોળ શતક એમાંથી છ શતક મુક્યા અને એક હજાર વધ્યાના તે હજારના સરવાળામાં મેળવ્યા, તો તેર હજારમાંથી ત્રણ હજારના સ્થાનમાં લખી એક વધ્યાના દશ હજારના સરવાળામા ગણ્યા તો જવાબ તેત્રીશ હજાર છસે સાઠ આવ્યા.

બીજી રીતે આઠ એકમને પાંચે ગુણ્યા	૭૪૮
તો ચાળીસ એકમ આવ્યા એમ શુન્ય એકમ	૪૪૫
આવ્યા તે લીટી નીચે એકમના સ્થાન મુકી	૩૭૪૦
ચાર વખ્યાના (દશકના) ગણુવા, અને નીચે	૨૬૬૨
જુદા મુકવા. હવે ચાર દશકને પાંચે ગુણુતાં	
વીશ દશક આવ્યા તેમાં પહેલાંના ચાર વખ્યાના	૩૩૬૬૦

ઉમેર્યાં તો ચોવીશ દશક આવ્યા તેમાં બે શતક બતાવે છે અને ચાર દશક બતાવે છે માટે ચાર દશક લીટી નીચે દશકના સ્થાનમાં લખ્યા અને બે વખ્યાના (શતકના) નીચે મુક્યા. હવે સાત શતકને પાંચે ગુણ્યા તો પાંત્રીશ શતક આવ્યા તેમાં બે વખ્યાના ઉમેર્યાં તો સાડત્રીશ શતક આવ્યા, હવે આગળ ગણુવાનું નથી માટે સાડત્રીશ લીટી નીચે મુકી દીધી.

હવે ચાર દશકને આઠ એકમે ગુણ્યા તો બત્રીશ દશક આવ્યા તેમાંથી બે દશકના સ્થાનમાં મુકી, ત્રણ એ શતક વખ્યાના નીચે મુક્યા, અને ચાર દશકને ચાર દશકે ગુણ્યા તો દશક દશકે ગુણુતાં શતક આવે માટે ચાર ચોક સોળ શતક આવ્યા તેમાં ત્રણ શતક ઉમેર્યાં તો ઓગણીસ શતક થયા તેમાં એક બે હજાર બતાવે છે. અને નવ એ શતક બતાવે છે માટે નવ શતક શતકના સ્થાનમાં મુકી એક હજાર વખ્યાના નીચે લખ્યા. હવે સાત શતકને ચાર દશકે ગુણ્યા તો અઠ્ઠાવીશ હજાર આવ્યા તેમાં એક વખ્યાના હજાર ઉમેર્યાં તો ઓગણત્રીસ હજાર આવ્યા હવે આગળ ગણુવાનું નહિ હોવાથી તેના સ્થાનમાં મુકી દીધા, પછી લીટી દોરી એમના સ્થાનનો સરવાળો કર્યો તો શુન્ય આવ્યો તે તેના સ્થાનમાં મુક્યો, દશકનો સરવાળો છ આવ્યો તે દશકના સ્થાનમાં મુક્યો, પછી શતકના સ્થાનનો સરવાળો કર્યો તો સોળ આવ્યો તેમાંથી છ શતક તે સ્થાનમાં મુકી એક વખ્યાના હજારના સ્થાનમાં ગણી લખ સરવાળો કર્યો તો તેર આવ્યો તેમાંથી ત્રણ હજાર ઉપરના સ્થા-

નમાં મુકી એક વખ્યાના ગણી દશ હળરના સ્થાનમાં તેને તેત્રીસ મેળવી સરવાળો કર્યો તો ત્રણ આવ્યા તે તે સ્થાનમાં મુક્યો, તો તેત્રીસ હળર ખસે સાઠ જવાળ આવ્યો.

ઉપર પ્રમાણે બે કરતાં વધુ ગુણક હોય તો એકમને એકમે ગુણવાથી-એકમ, દશકને એકમે ગુણવાથી દશક, સોને એકમે ગુણવાથી શતક, હળરને એકમે ગુણવાથી હળર, દશ હળરને એકમે ગુણવાથી દશ હળર, લાખને એકમે ગુણવાથી લાખ, દશ લાખને એકમે ગુણવાથી દશ લાખ, કરોડને એકમે ગુણવાથી કરોડ, દશ કરોડને એકમે ગુણવાથી દશ કરોડ થાય છે. અને એકમને દશકે ગુણવાથી દશક, દશકને દશકે ગુણવાથી શતક, શતકને દશકે ગુણવાથી હળર, હળરને દશકે ગુણવાથી દશ હળર, એ પ્રમાણે આગળ એક એક સ્થાન ચઢે છે અને એકમને શતકે ગુણવાથી શતક, દશકને શતકે ગુણવાથી હળર, શતકને શતકે ગુણવાથી દશ હળર, હળરને સોએ ગુણવાથી લાખ એ પ્રમાણે બે સ્થાન આગળ વધે છે.

ભાગાકાર.

એક આપેલી સંખ્યામાંથી બીજી આપેલી નાની સંખ્યા જેવડા કેટલા ભાગ થઈ શકે અથવા એક આપેલી મોટી સંખ્યામાં બીજી આપેલી નાની સંખ્યા કેટલીકવાર છે તે શોધી કહાડવાની રીતને ભાગાકાર કહે છે.

ભાગાકારમાં બે સંખ્યાઓ આપેલી હોય છે. એક મોટી એટલે જેના ભાગ કરવાના છે તે અને તેને ભાજ્ય કહે છે.

બીજી નાની જેના જેવડા ભાગ કરવાના હોય છે તે તેને ભાજક કહે છે, બે સંખ્યા ઉપરથી જે ત્રીજી કેટલા ભાગ થઈ શકે અથવા કેટલીકવાર સંખ્યા છે, તે શોધવાની રીત અથવા જવાળ તે ભાગાકાર કહેવાય છે,

ભાગાકાર એ ગુણકારથી ઉલટી રીતના હિસાબ છે, દાખલા તરીકે ચાર ત્રણ વખત લખએ તો ચાર થાય તે ગુણકાર અને

ખારમાં ચાર ત્રણ વખત રહ્યા છે અથવા ખારમાં ત્રણ ચાર વખત રહ્યા છે તે ભાગાકાર.

સરવાળાનું ટુંકું રૂપ ગુણાકાર. તેમ બાદબાકીનું ટુંકું રૂપ ભાગાકાર (૧.) ૯૧ ને ૪ વડે ભાગો.

૪)૯૧(૨૨	આમા નવ દશક અને એક એકમ છે, અને
૮	તેના ચાર એકમ જેવડા ભાગ કરવા છે, તેથી
—	પ્રથમ ૮ દશકમાંથી ૪ એકમ જેવડા કેટલા
૧૧	ભાગ થાય તે શોધી કહાડીએ તો બે ભાગ
૮	થઈ શકે એમ જણાય છે તેથી બે ભાગાકાર
—	રમા મુકી તે બે વડે ચારને ગુણ્યા તો આઠ
૩	આવ્યા તે નવની નીચે મુકી બાદ કર્યો તો

એક દશક બાકી વધ્યા, હવે તેના ઉપર એક એકમ ચઢાવ્યો, તો અગીઆર એકમ થયા તેના ચાર એકમ જેવડા કેટલા ભાગ થઈ શકે તે જોતા બે ભાગ થઈ શકે એમ જણાય છે, તેથી ૨ ભાગાકાર પહેલા અઠવાડિયે મુક્યા, અને તે બે વડે ચારને ગુણી ગુણાકાર આઠ આવ્યો, તે અગીઆર નીચે મુકી તેમાંથી બાદ કર્યો તો ત્રણ શેષ વધ્યા. માટે બાવીસ જવાબ, અને શેષ ત્રણ વધ્યા.

(દા ૨) નવ ભાગીદારોનું એક સહીઆરૂં ૧૨૬૦ આપાનું આપાવાડીઉ છે તે તેમણે વહેંચી લીધું તો દરેકને ભાગ કેટલા આપા આવશે

૯) ૧૨૬૦ (૧૪૦	ખારસેં સાઠ ઝાડમાંથી નવ નવ ઝાડ-
૯	ના કેટલા જથ્થા થાય તે કહાડવાના
—	છે માટે ખારસેં સાઠને નવે ભાગવાના
૩૬	છે ભાજ્યમા એક એ હજાર બતાવે છે,
૩૬	બે શતક બતાવે છે, છ દશક બતાવે
—	છે, અને શુન્ય એકમ બતાવે છે.

એક હજારના એકડાના ભાગ નવ થઈ શકે નહિ માટે એ આંકડા ઉપર એટલે બાર ઉપર ભાગ લીધો. તે બારના નવ નવ જેવડા ફક્ત એકજ ભાગ થઈ શકે માટે એક ભાગાકારમાં મુકી એક વડે નવને ગુણી ગુણાકાર નવ બાર નીચે મુકી તેમાંથી બાદ કર્યા તો ત્રણ બાકી રહ્યા. તેના ઉપર દશક ચઢાવ્યા તો ૩૬ દશક થયા. એ છત્રીશ દશકના નવ નવ જેવડા ચાર ભાગ થઈ શકે માટે ચાર ભાગાકાર મુકી તેના નવને ગુણી ગુણાકાર છત્રીશ તે છત્રીશ નીચે મુકી બાદ કર્યા તો શુન્ય શેષ વધી હવે એ શુન્ય શેષ ઉપર શુન્ય એકમ ચઢાવ્યા, એટલે એકમ શુન્ય છે અને તેના નવ ભાગ કરવા છે, તો શુન્ય ભાગ થઈ શકે માટે ભાગ શુન્ય આવ્યો, તે ભાગાકારમાં મુક્યો તો જવાબ એકસો ચાલીસ આવ્યો, માટે દરેક માગીદારને ભાગ એકસો ચાલીસ આપ્યા આવશે.

(૩) એક ગામમાં ૭૧૦૫૦ માણસની વસ્તી છે અને તે વસ્તીનો ૨૫ મો ભાગ નિશાળે જાય છે તો નિશાળમાં કુલ કેટલા છોકરા ભણવા જતા હશે

૨૫) ૭૧૦૫૦ (૨૮૪૪)

૫૦

૨૧૦

૨૦૦

૧૦૫

૧૦૦

૫૦

૫૦

૦

વસ્તીમાંથી ૨૫ માણસે એક છોકરો નિશાળે જાય છે એવો અર્થ છે. એટલે જેટલા છોકરા નિશાળે જાય છે, તેના કરતા ગામની વસ્તી પચીશગણી છે, તેથી છોકરાની જે મળ્યા નિશાળે ભણનારી આવે તેના કરતા પચીશ ગણી વસ્તી તે છોકરાંને હજાર પચાશ છે માટે વસ્તીને પચીસે ભાગવાના છે હવે ભાજ્યમાં પાંચ આકડા છે, અને ભાજ્યમાં બે આકડા છે માટે ભાજ્યના બે આકડા જેટલા ભાજ્યના ભાગ કરવા છે તે ભાજ્યમાંથી ભાજ્યના બે આકડામાંથી એટલે છોકરાંને માથે ભાજ્યના

એ આંકડા પચીસ કેટલી વખત બાદ જઈ શકે, તે શોધતાં પચીસ ત્રણ વખત લખએ તો પંચોતેર થાય; પણ તે ઇકાતેરમાંથી બાદ જઈ શકે નહિ. માટે બે વખત લીધા તો પચીસ દુ પચાસ આવ્યા, તે બાદ જઈ શકશે માટે બે ભાગાકાર કરવામાં મુકી પચાસ ઇકાતેર નીચે મુકી બાદ કર્યા. એકવીસ વખા તેના ઉપર હજારની શુન્ય ઉતારી તો બસે થયા તેમાંથી પચીસ જેટલા કેટલા ભાગ થઈ શકે તે શોધતાં પચીસ છઠાં બસે થાય તે કરતા વધારે ભાગ થઈ શકશે નહિ. માટે આઠ ભાગ આવ્યો તે ભાગાકાર મુકી પચીસને આઠ ગુણી બસે આવ્યા. તે બસે દશ નીચે મુકી બાદ કર્યા, તો દશ શેષ વધી તેના ઉપર ૫ દશક ઉતાર્યા તો એકસો પાંચ થયા. તેના પચીસ જેવડા કેટલા ભાગ થાય તે શોધતાં ચાર ભાગ થાય એમ જણાય છે તેથી ચાર ભાગાકાર મુકી પચીસને ચારે ગુણી સો આવ્યા તે એક સો પાંચ નીચે મુકી તેમાંથી સો બાદ કર્યા તો પાંચ શેષ વધી તેના ઉપર શુન્ય એકમ થયા તેના પચીસ જેટલા કેટલા ભાગ થાય, તે જેતા બે ભાગ થાય એમ જણાય છે, માટે બે ભાગાકાર મુકી પચીસને બેએ ગુણી ગુણાકાર પચાસ નીચે પચાસ મુકી બાદ કર્યા, તો શુન્ય શેષ વધી માટે જવાબ બે હજાર આઠસે બેતાળીસ આવ્યો તેથી નિશાળમાં એટલા છોકરા ભણનારા હોવા બોધએ.

આજ પ્રમાણે ત્રણ આંકડાનો ભાજક હોય તો શરૂઆત ત્રણ આંકડાના ભાજ્યના ભાગ પાડવાથી કરતી. ચાર આંકડા તો ભાજ્ય હોય તો ભાજ્યમાંથી ચાર આંકડાના ભાગ પાડવા. એ પ્રમાણે આગળ.

ભાગાકાર ખરો છે તે તપાસવાની રીત:—

આવેલા ભાગાકારને ભાગવાની રકમ (ભાજક) સાથે ગુણી ગુણાકારમાં શેષ ઉમેરવી એ પ્રમાણેના સરવાળો ને ભાજ્યની ખરાબર આવે તો જવાબ ખરો બાજીવા.

બાદબાકી ખરી છે તે તપાસવાની રીત.—

બાદ કરતા જે જવાબ આવ્યો હોય તેની સાથે બાદ કરવાની રકમનો સરવાળો કરતા જે પહેલી રકમ જેટલો અથવા જેમાંથી બાદ કરવાના છે તે સંખ્યા જેટલો સરવાળો આવે તો બાદબાકી ખરી બાજીવી.

સરવાળો તપાસવાની રીત.—

જેટલી રકમોનો સરવાળો કરવાનો હોય તેમાંથી એક રકમ પડતી મુકા બાકીની રકમોનો સરવાળો કરવો અને તે સરવાળામાં પડી મુકેલી રકમ મેળવવી, તે જે બધી રકમોના સરવાળા જેટલી મળી રહે તો સરવાળો ખરો છે એમ બાજીવું.

ગુણાકાર ખરો છે તે તપાસવાની રીત:—

ગુણ્ય અને ગુણક મુકા જે પ્રમાણે રીત છે તે પ્રમાણે ગુણાકાર કરવો.

અને ગુણક પહેલો મુકવો અને ગુણ્ય પછી મુકવો અને પછી ગુણાકાર કરવા અને ગુણાકાર ને પહેલા ગુણાકાર જેટલો આવે તો ગુણાકાર ખરો છે એમ સમજવું.

୧୧୧୧୧	୧୧୧୧୧୩୩	୨୧୧୧୧୨୧	୩୧୧୧୧୩୩	୪୧୧୧୧୪୧
୨୧୧୧୧	୧୨୧୧୧୪	୨୨୧୧୧୨୩	୩୨୧୧୧୪୦	୪୨୧୧୧୪୩
୩୧୧୧୩	୧୩୧୧୧୧	୨୩୧୧୧୩୩	୩୩୧୧୧୧	୪୩୧୧୧୩୩
୪୧୧୧	୧୪୧୧୧୩	୨୪୧୧୧୩୦	୩୪୧୧୧୨୩	୪୪୧୧୧୪୧
୫୧୧୧	୧୫୧୧୧୩୩	୨୫୧୧୧୩୧	୩୫୧୧୧୩୩	୪୫୧୧୧୪୩
୬୧୧୧	୧୬୧୧୧୨୦	୨୬୧୧୧୩୧	୩୬୧୧୧୪୧	୪୬୧୧୧୪୩
୭୧୧୧	୧୭୧୧୧୧	୨୭୧୧୧୩୩	୩୭୧୧୧୧	୪୭୧୧୧୩୩
୮୧୧୧	୧୮୧୧୧୧	୨୮୧୧୧୩	୩୮୧୧୧୩	୪୮୧୧୧୦
୯୧୧୧୧	୧୯୧୧୧୩୩	୨୯୧୧୧୩୧	୩୯୧୧୧୩୩	୪୯୧୧୧୧
୧୦୧୧୧୧	୨୦୧୧୧୪	୩୦୧୧୧୩	୪୦୧୧୧୪୦	୫୦୧୧୧୨୩
୫୧୧୧୧୩୩	୬୧୧୧୧୧	୭୧୧୧୧୩୩	୮୧୧୧୧୦୧	୯୧୧୧୧୩୩
୫୨୧୧୧୪	୬୨୧୧୧୩	୭୨୧୧୧୦	୮୨୧୧୧୦୧	୯୨୧୧୧୪
୫୩୧୧୧୧	୬୩୧୧୧୩୩	୭୩୧୧୧୧	୮୩୧୧୧୦୩୩	୯୩୧୧୧୧୧
୫୪୧୧୧୩	୬୪୧୧୧୦	୭୪୧୧୧୧	୮୪୧୧୧୦୪	୯୪୧୧୧୧୩
୫୫୧୧୧୩୩	୬୫୧୧୧୧	୭୫୧୧୧୩୩	୮୫୧୧୧୦୧	୯୫୧୧୧୩୩
୫୬୧୧୧୦	୬୬୧୧୧୧	୭୬୧୧୧୪	୮୬୧୧୧୦୩	୯୬୧୧୧୨୦
୫୭୧୧୧୧	୬୭୧୧୧୩୩	୭୭୧୧୧୧	୮୭୧୧୧୦୩୩	୯୭୧୧୧୨୧
୫୮୧୧୧୨୩	୬୮୧୧୧୪	୭୮୧୧୧୩	୮୮୧୧୧୧୦	୯୮୧୧୧୨୨୩
୫୯୧୧୧୩୩	୬୯୧୧୧୧	୭୯୧୧୧୩୩	୮୯୧୧୧୧୧	୯୯୧୧୧୨୩୩
୬୦୧୧୧୪	୭୦୧୧୧୩	୮୦୧୧୧୦୦	୯୦୧୧୧୧୨୩	୧୦୦୧୧୧୪
୧୧୩ ୧୩	୧୧୧୩୧୧୩	୨୧୧୩୩୩୩	୩୧୧୩୩୩୩	୪୧୧୩୩୩୩
୨୧୩ ୩	୧୨୧୩୧୧୮	୨୨୧୩୩୩୩	୩୨୧୩୩୩୮	୪୨୧୩୩୩୩
୩୧୩ ୪୩	୧୩୧୩୧୧୩	୨୩୧୩୩୩୩	୩୩୧୩୩୩୩	୪୩୧୩୩୩୩
୪୧୩ ୧	୧୪୧୩୩୩୧	୨୪୧୩୩୩୧	୩୪୧୩୩୩୧	୪୪୧୩୩୩୧
୫୧୩ ୩୩	୧୫୧୩୩୩୩	୨୫୧୩୩୩୩	୩୫୧୩୩୩୩	୪୫୧୩୩୩୩
୬୧୩ ୧	୧୬୧୩୩୩୪	୨୬୧୩୩୩୪	୩୬୧୩୩୩୪	୪୬୧୩୩୩୪
୭୧୩୧୦୩	୧୭୧୩୩୩୫	୨୭୧୩୩୩୫	୩୭୧୩୩୩୫	୪୭୧୩୩୩୫
୮୧୩୧୨	୧୮୧୩୩୩୬	୨୮୧୩୩୩୬	୩୮୧୩୩୩୬	୪୮୧୩୩୩୬
୯୧୩୧୩୩	୧୯୧୩୩୩୭	୨୯୧୩୩୩୭	୩୯୧୩୩୩୭	୪୯୧୩୩୩୭
୧୦୧୩୧୪	୨୦୧୩୩୩୦	୩୦୧୩୩୩୪	୪୦୧୩୩୩୦	୫୦୧୩୩୩୪

୧୧୧॥୭୫॥	୧୧୧॥ ୧୧॥	୭୧୧॥୧୦୫॥	୮୧୧॥୧୨୧॥	୯୧୧॥୧୩୫॥
୧୨୧॥୭୮	୧୨୧॥ ୧୩	୭୨୧॥୧୦୮	୮୨୧॥୧୨୩	୯୨୧॥୧୩୮
୧୩୧॥୭୯॥	୧୩୧॥ ୧୪॥	୭୩୧॥୧୦୯॥	୮୩୧॥୧୨୪॥	୯୩୧॥୧୩୯॥
୧୪୧॥୮୧	୧୪୧॥ ୧୫	୭୪୧॥୧୧୧	୮୪୧॥୧୨୫	୯୪୧॥୧୪୧
୧୫୧॥୮୨॥	୧୫୧॥ ୧୬॥	୭୫୧॥୧୧୨॥	୮୫୧॥୧୨୬॥	୯୫୧॥୧୪୨॥
୧୬୧॥୮୪	୧୬୧॥ ୧୯	୭୬୧॥୧୧୪	୮୬୧॥୧୨୯	୯୬୧॥୧୪୪
୧୭୧॥୮୫॥	୧୭୧॥୧୦୦॥	୭୭୧॥୧୧୫॥	୮୭୧॥୧୩୦॥	୯୭୧॥୧୪୫॥
୧୮୧॥୮୭	୧୮୧॥୧୦୨	୭୮୧॥୧୧୭	୮୮୧॥୧୩୨	୯୮୧॥୧୪୭
୧୯୧॥୮୮॥	୧୯୧॥୧୦୩॥	୭୯୧॥୧୧୮॥	୮୯୧॥୧୩୩॥	୯୯୧॥୧୪୮॥
୧୦୧॥୯୦	୨୦୧॥୧୦୫	୮୦୧॥୧୨୦	୯୦୧॥୧୩୫	୧୦୦୧॥୧୫୦
୧୨୧॥୨୧॥	୧୧୨॥୧୨୭॥	୨୧୨॥୧୫୨॥	୩୧୨॥ ୭୭॥	୪୧୨॥୧୦୨॥
୨୨୧॥୫	୧୨୨॥୩୩୦	୨୨୨॥୧୫୫	୩୨୨॥ ୮୦	୪୨୨॥୧୦୫
୩୨୧॥୭॥	୧୩୨॥୩୩୧॥	୨୩୨॥୧୫୭॥	୩୩୨॥ ୮୨॥	୪୩୨॥୧୦୭॥
୪୨୧॥୧୦	୧୪୨॥୩୩୫	୨୪୨॥୧୬୦	୩୪୨॥ ୮୫	୪୪୨॥୧୧୦
୫୨୧॥୧୨॥	୧୫୨॥୩୩୭॥	୨୫୨॥୧୬୨॥	୩୫୨॥ ୮୭॥	୪୫୨॥୧୧୨॥
୬୨୧॥୧୫	୧୬୨॥୪୪୦	୨୬୨॥୧୬୫	୩୬୨॥ ୯୦	୪୬୨॥୧୧୫
୭୨୧॥୧୭॥	୧୭୨॥୪୪୨॥	୨୭୨॥୧୬୭॥	୩୭୨॥ ୯୨॥	୪୭୨॥୧୧୭॥
୮୨୧॥୨୦	୧୮୨॥୪୪୫	୨୮୨॥୧୭୦	୩୮୨॥ ୯୫	୪୮୨॥୧୨୦
୯୨୧॥୨୨॥	୧୯୨॥୪୪୭॥	୨୯୨॥୧୭୨॥	୩୯୨॥ ୯୭॥	୪୯୨॥୧୨୨॥
୧୦୨॥୨୫	୨୦୨॥୫୫୦	୩୦୨॥୧୭୫	୪୦୨॥ ୧୦୦	୫୦୨॥୧୨୫
୫୧୨॥୧୨୭॥	୬୧୨॥୧୫୨॥	୭୧୨॥୧୭୭॥	୮୧୨॥୧୨୦୨॥	୯୧୨॥୧୨୭॥
୫୨୨॥୧୩୦	୬୨୨॥୧୫୫	୭୨୨॥୧୮୦	୮୨୨॥୧୨୦୫	୯୨୨॥୧୨୩୦
୫୩୨॥୧୩୨॥	୬୩୨॥୧୫୭॥	୭୩୨॥୧୮୨॥	୮୩୨॥୧୨୦୭॥	୯୩୨॥୧୨୩୨॥
୫୪୨॥୧୩୫	୬୪୨॥୧୬୦	୭୪୨॥୧୮୫	୮୪୨॥୧୨୧୦	୯୪୨॥୧୨୩୫
୫୫୨॥୧୩୭॥	୬୫୨॥୧୬୨॥	୭୫୨॥୧୮୭॥	୮୫୨॥୧୨୧୨॥	୯୫୨॥୧୨୩୭॥
୫୬୨॥୧୪୦	୬୬୨॥୧୬୫	୭୬୨॥୧୮୯	୮୬୨॥୧୨୧୫	୯୬୨॥୧୨୪୦
୫୭୨॥୧୪୨॥	୬୭୨॥୧୬୭॥	୭୭୨॥୧୯୧॥	୮୭୨॥୧୨୧୭॥	୯୭୨॥୧୨୪୨॥
୫୮୨॥୧୪୫	୬୮୨॥୧୭୦	୭୮୨॥୧୯୫	୮୮୨॥୧୨୨୦	୯୮୨॥୧୨୪୫
୫୯୨॥୧୪୭॥	୬୯୨॥୧୭୨॥	୭୯୨॥୧୯୭॥	୮୯୨॥୧୨୨୨॥	୯୯୨॥୧୨୪୭॥
୬୦୨॥୧୫୦	୭୦୨॥୧୭୫	୮୦୨॥୧୨୦୦	୯୦୨॥୧୨୨୫	୧୦୦୨॥୧୫୦

ધાતો.

શેરની ધાત.

શેરના અચ્છેર	૨
શેરના પાશેર	૪
શેરનાં નવટાંક	૮
શેરનાં અધોળા	૧૬
શેરના રૂપિયાભાર	૪૦
પોણાશેરના ૩૦ રૂપિયાભાર	
અચ્છેરના ૨૦ રૂપિયાભાર	
પાશેરના ૧૦ રૂપિયાભાર	
નવટાંકના ૫ રૂપિયાભાર	
અધોળના ૨૧ રૂપિયાભાર	
૨૧ રૂપિયાભાર ૧ અધોળ	
૫ રૂપિયાભાર ૧ નવટાંક	
૧૦ રૂપિયાભાર ૦૧ શેર	
૨૦ રૂપિયાભાર ૦૧ શેર	
૩૦ રૂપિયાભાર ૦૧ શેર	
૪૦ રૂપિયાભાર ૧ શેર	
૨ અચ્છેર ૧ શેર	
૪ પાશેર ૧ શેર	
૮ નવટાંક ૧ શેર	
૧૬ અધોળ ૧ શેર	
૪૦ રૂપિયાભાર ૧ શેર	
શેરના પૈસાભાર.	
શેરના પૈસાભાર ૭૨	
૦૧૧ શેરના પૈસાભાર ૫૪	
૦૧ શેરના પૈસાભાર ૩૬	
૦૧ શેરના પૈસાભાર ૧૮	
નવટાંકના પૈસાભાર ૯	

અધોળના પૈસાભાર ૪૧	
૪૧૧ પૈસાભાર ૧ અધોળ	
૯ પૈસાભાર ૧ નવટાંક	
૧૮ પૈસાભાર ૧ પાશેર	
૩૬ પૈસાભાર ૧ અચ્છેર	
૫૪ પૈસાભાર ૦૧૧ શેર	
૭૨ પૈસાભાર ૧ શેર	
શેરનાં નવટાંકાં.	

૧ શેરના ૮ નવટાંક	
૦૧૧ શેરના ૬ નવટાંક	
૦૧ શેરના ૪ નવટાંક	
૦૧ શેરના ૨ નવટાંક	
શેરના પાશેર	
૧ શેરના ૪ પાશેર	
૦૧૧ શેરના ૩ પાશેર	
૦૧ શેરના ૨ પાશેર	
૦૧ શેરનો ૧ પાશેર	

શેરનાં અધોળા	
૧ શેરના ૧૬ અધોળા	
૦૧૧ શેરના ૧૨ અધોળા	
૦૧ શેરના ૮ અધોળા	
૦૧ શેરના ૪ અધોળા	
૧ નવટાંકના ૨ અધોળા	
૨ અધોળ ૧ નવટાંક	
૪ અધોળ ૧ પાશેર	
૮ અધોળ ૦૧ અચ્છેર	
૧૨ અધોળ ૦૧૧ શેર	
૧૬ અધોળ ૧ શેર	

૪ પાશેરે ૧ શેર
૩ પાશેરે ૦૧૧૧ શેર
૨ પાશેરે ૦૧ અચ્છેર
૧ પાશેરે ૦૧ શેર
૨ નવટાકે ૧ પાશેર
૪ નવટાકે ૦૧ શેર
૮ નવટાકે ૧ શેર

મણુની ધાત.

મણુના અધમણીઆ ૨
મણુના દશશેરા ૪
મણુની પાચશેરી ૮
મણુની અઢીશેરી ૧૬
મણુની સવાશેરી ૩૨
મણુના શેર ૪૦
૦૧૧ મણુના ૩૦ શેર
૦૧ મણુના ૨૦ શેર
૦૧ મણુના ૧૦ શેર

૧૦ શેરે ૦૧ મણુ
૨૦ શેરે ૦૧૧ મણુ
૩૦ શેરે ૦૧૧૧ મણુ
૪૦ શેરે ૧ મણુ
૫૦ શેરે ૧૧ મણુ
૬૦ શેરે ૧૧૧ મણુ
૭૦ શેરે ૧૧૧૧ મણુ
૮૦ શેરે ૨ મણુ
૯૦ શેરે ૨૧ મણુ
૧૦૦ શેરે ૨૧૧ મણુ
૨૦૦ શેરે ૫ મણુ
૩૦૦ શેરે ૭૧૧ મણુ
૪૦૦ શેરે ૧૦ મણુ
૫૦૦ શેરે ૧૨૧૧ મણુ
૬૦૦ શેરે ૧૫ મણુ
૭૦૦ શેરે ૧૭૧૧ મણુ
૮૦૦ શેરે ૨૦ મણુ
૯૦૦ શેરે ૨૨૧૧ મણુ
૧૦૦૦ શેરે ૨૫ મણુ

દેશી હિસાબ. મોઢાનાં લેખાં.

(આંકનો ઉપયોગ.)

- (૧) ૨ પૈસાની ૧ શેર ફેરી મળે તો ૪ પૈસાની કેટલી ?
- (૨) ૪ પૈસાના ૧૦ શેર ચોલડા મળે તો ૩ મણુનું શું ?
- (૩) ૭ પૈસાની ૩૫ શેર ભાજી મળે તો ૩૬ પૈસાની કેટલી ?
- (૪) ૧૭ પૈસાની ૪૧ શેર સાકર મળે તો ૭ પૈસાની કેટલી ?
- (૫) દરેક છોકરાને ત્રણ ફેરી આપીએ તો ૧૦૮ ફેરી કેટલા છોકરાને આપાય ?
- (૬) ૨૧૧ શેર ઘીના ૧ રૂપીઆ થાય તો મણુનું શું ?
- (૭) ૧૧ રૂપીઆ મણુ ફેરી મળે તો ૪ શેરનું શું ?

- (૮) ૩ દાડમના ૭ પૈસા તો ૩૯ દાડમનું શું ?
 (૯) ૬ પૈસાનાં ૯ કેળાં મળે તો ૩૮ પૈસાના કેટલાં ?
 (૧૦) ૧ શ્રીફળના ૧૧૧ આનો પડે તો ૩૨ શ્રીફળનું શું ?
 (૧૧) ૧ આનાના ૫ શેર વેગણુ મળે તો ૧ મણુ ૨૧૧ શેર વેગણુનું શું ?
 (૧૨) ૬ દરેરોજ અડધો રૂપીઆ કમાઉ ધુ તો ૫૬ દિવસમાં શું કમાઈશ ?
 (૧૩) એક જમરૂખ ચાર માણસને અપાય તો ૩૭ જમરૂખ વહેંચવાને કેટલા માણસો જોઈએ
 (૧૪) ૧ રૂપિયાનું ૧૧૧ ગજ લુગડું મળે તો ૨૭૧ ગજનું શું ?
 (૧૫) ૧ કોટ શીવડાવવાને ૧૧૧ વાર વેનેશનનું કપડું જોઈએ, તો ૧૫ કોટ કરાવવા માટે કેટલા વાર વેનેશનનું કપડું ખરીદ કરવું ?
 (૧૬) ૧ તોલો ધલાયચીની કીમત ૧૧૧ આનો પડે છે તો શેરનું શું ?
 (૧૭) મારે દર મહીને ૨૧૧ રૂપિયા કાંના ભરવા પડે છે તો ૧૭૧૧ રૂપિયા કયા સુધી ચાલશે ?
 (૧૮) ૧૨ શેર સોપારીની કીમત ૪ રૂપિયા બેએ તો ૩૯ શેર સોપારીના કેટલા રૂપિયા બેસે ?
 (૨૦) ૧ નવટાક સોપારીનો ૧૧૧ આનો પડે તો ૯ અધોળનું શું ?
 (૨૧) ૧ આનાના ૪ કચાડ મળે તો ૧૧૧ કચાડનું શું બેસે ?
 (૨૨) ૧ કવરના ૨ દોઢીયા તો ૨૯ કવરના કેટલા આના ?
 (૨૩) એક શાલુકારે ૨૭૧ મણુ ઘઉં ૨૨ ગરીખ માણસોને વહેંચી આપ્યા, તો દરેકને ભાગ કેટલા આપ્યા હશે ?
 (૨૪) મારા બાપુએ મારા લગ્ન વખતે ૮૪ બ્રાહ્મણને જમાડી બધા વચ્ચે ૬૩ રૂપિયા દક્ષિણામા આપ્યા તો દરેકને ભાગ શું આવશે ?
 (૨૫) એક માણસ સવાર સાજ મળીને ૧૧ શેર અનાજ ખાય તો ૩ મણુ અનાજ કેટલા દિવસ ચાલશે ?
 (૨૬) ૬૭૧૧ રૂપિયા ૩૯ છોકરાની વચ્ચે વહેંચી આપીએ તો દરેકને ભાગ શું આવે ?

સૂચના.

અમારે ત્યાંથી આ રાજ્યની શાળાઓમાં વાલર્તા ગુજન ઈંગ્રેજી મિગેરે તમામ પુસ્તકો તથા રટેશનરી સામાન મળે જશ્યાળધ લેનારને સારૂ કમોશન આપવામા આવશે. બહારગાઝ ઓર્ડરપર પુરતુ ધ્યાન આપવામાં આવશે.

અમારા તરફથી પ્રગટ થયેલાં પુસ્તકો.

કિંમત. રૂ. આ

૧	ગુ બીજા ધોરણની નોટ (આ રાજ્યના નવા ધોરણ પ્રમાણે તમામ વિષયો સાથે)	૦-૨
૨	ગુ ત્રીજા ધોરણની નોટ	૦-૨
૩	ગુ ચોથા ધોરણની નોટ	૦-૭-૦
૪	ગુ પાચમા ધોરણની નોટ	૦-૮-૦
૫.	ગુ છઠ્ઠા " " (છપાય છે)	૦-૮-૦
૬	હિન્દી પ્રાઈમર તથા શિક્ષાવળી ભાગ ૧ લાના અર્થ તરજુમાસહ.	૦-૩-૬
૭	હિન્દી શિક્ષાવળી ભાગ ૨ જાના અર્થ તરજુમાસહ	૦-૪-૦
૮.	પ્રશ્નોત્તરપે નૃપ્તિજ્ઞાન ધો ૨ જી	૦-૧-૦
૯.	" " , ૩ જી	૦-૧-૬
૧૦	" " , ૪ થુ	૦-૨-૦
૧૧	" " , ૫ મુ	૦-૨-૬
૧૨	" " , ૬ હુ.	૦-૨-૬

પત્રવ્યવહાર નીચેના સિરનામે કરવો —

મણિલાલ મૂળજીભાઈ ઉપાધ્યાય.

જીકસેલર—પેટલાદ.

